

**T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**BİR HAFIZA ÇALIŞMASI: KOLEKTİF BELLEK ÜZERİNDEN 2011 VAN
DEPREMLERİNE BAKMAK**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SEVDA TAŞKIN

TEMMUZ 2019

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

**BİR HAFIZA ÇALIŞMASI: KOLEKTİF BELLEK ÜZERİNDEN 2011 VAN
DEPREMLERİNE BAKMAK**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Sevda TAŞKIN

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Selda TUNCER

VAN-2019

KABUL VE ONAY SAYFASI

Sevda TAŞKIN tarafından hazırlanan “Bir Hafıza Çalışması: Kolektif Bellek Üzerinden 2011 Van Depremlerine Bakmak” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

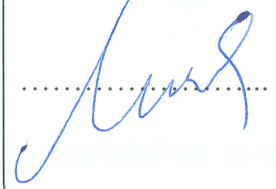
Başkan: Doç. Dr. Suvat PARİN
Sosyoloji Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Selda TUNCER
Sosyoloji Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Melek HALEFİOĞLU
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Bingöl Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Tez Savunma Tarihi:

...30.../07../2019...

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum.

Doç. Dr. Bekir KOÇLAR
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

TEZ KABUL VE ONAY SAYFASI

<p>Sevda TAŞKIN tarafından hazırlanan “Kolektif Bellek Üzerinden Van Depremine Bakmak: Bayram Otel Örneği” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ/ OY ÇOKLUĞU ile Van Yüzüncü yıl Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.</p>	
<p>Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Selda TUNCER</p> <p>Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüzüncü Yıl Üniversitesi</p> <p>Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.</p>	.....
<p>Başkan: Doç. Dr. Suvat PARİN</p> <p>Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüzüncü Yıl Üniversitesi</p> <p>Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.</p>	.....
<p>Üye: Dr. Öğr. Üyesi Melek HALEFİOĞLU</p> <p>Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.</p>	.....
<p>Tez Savunma Tarihi</p>	30/07/2019
<p>Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum.</p> <p>.....</p> <p>Doç. Dr. Bekir KOÇLAR</p> <p>Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü</p>	

ETİK BEYAN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırlanan bu tez çalışmasında;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm belge, değerlendirme ve sonuçların bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun biçimde atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde hiçbir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarımı kabul ettiğimi beyan ederim.

Sevda TAŞKIN

.../.../...

(Yüksek Lisans Tezi)

Sevda TAŞKIN

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Temmuz, 2019

**BİR HAFIZA ÇALIŞMASI: KOLEKTİF BELLEK ÜZERİNDEN 2011 VAN
DEPREMLERİNE BAKMAK**

ÖZET

Bu tez çalışması, depremin toplumsal hafıza bağlamında incelenmesini konu almaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı, sosyolojik düzlemde hafıza ile deprem arasındaki ilişkiye odaklanarak, Van kenti örneğinde depreme ilişkin toplumsal hafızanın oluşumunu ve aktarılmasını araştırmaktır.

Kolektif bellek, insanların zihinlerinde var olmakla birlikte bireysel bir belleğin dışında var olan ve aynı zamanda bireysel belleği de etkileyen ve şekillendiren hatırlama pratiklerinin toplamıdır. Toplumda kurulan ilişkilere paralel olarak, kolektif bellek katmanları oluşmaktadır. Bir olayın ya da durumun toplumsal belleğe alınması için, birden fazla insanın yaşanılan olay ya da duruma tanıklık etmiş olması gerekir. Depremler de tüm toplumsal hayatı ve aynı zamanda bireysel olarak insanları sarsıntıya uğratan travmatik olaylar olarak, toplumsal belleği derinden etkilemektedirler. Bu bağlamda bu tez çalışmasının temel konusu, 2011 yılında Van ve çevresinde arka arkaya gerçekleşen ve ağır can ve mal kaybıyla sonuçlanan depremlerin, Van'da yaşayan ve iki depremi de deneyimlemiş olan kent halkı tarafından nasıl hatırlandığı ve aktarıldığıdır. Genel anlamda 2011 Van depremlerinin, özel olarak ise ikinci depremle beraber beklenmedik biçimde yıkılan Bayram Otel'in yıkılışının kolektif bellekte nasıl yer aldığı ve depremi yaşayan insanlar tarafından nasıl hatırlandığının ortaya çıkarılması hedeflenmektedir. Bu doğrultuda deprem deneyiminin hafızada nasıl yer aldığı ve bu duruma ilişkin nelerin hatırlanıp nelerin unutulduğu ortaya çıkarılacaktır.

Bu çalışma nitel bir araştırma olup, Van'da gerçekleşen depremler süresince başka bir yere gitmeyip şehirde kalan insanlarla yapılan görüşmelere dayanmaktadır. Bunun sonucunda, birinci ve ikinci depreme ilişkin nasıl bir kolektif hafızanın geliştiği ve buna bağlı olarak sembolik bir mekân haline gelen Bayram Otel'in yıkılışına dair neler hatırlandığı, insanların sözlü anlatıları aracılığıyla analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler : Deprem, Van, kolektif bellek, hatırlama, unutma.
Sayfa Sayısı : 120
Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Selda TUNCER

(M.Sc. Thesis)

Sevda TAŞKIN

VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
July, 2019

**A MEMORY STUDY: OBSERVING 2011 VAN EARTHQUAKES THROUGH
THE COLLECTIVE MEMORY**

ABSTRACT

This study is about examining the earthquake in regards to collective memory. The purpose of this study is to investigate the constitution and the transmission of the collective memory on the earthquake in the case of the city of Van, through a focus on the relationship between the memory and the earthquake in a sociological level.

Collective memory is the sum of remembering practices that exist outside of the people's minds, although it also exists in individual memory, and all the while it affects and forms the memories of the individuals. The layers of collective memory are formed in parallel to the relations established in society. For an event or a situation to be incorporated into social memory, it needs to be witnessed by more than one person. Earthquakes, as traumatic events that shake the whole social life and individuals at the same time, deeply affect the social memory. In this context, the main topic of this thesis is how consecutive earthquakes of 2011, which happened in Van and its surrounding area with a huge loss of life and property, is remembered and transmission by the townspeople who have experienced both earthquakes. It has been aimed to reveal; how people, who experienced it, remember the 2011 Van earthquakes generally and specifically the unexpected fall of Bayram Hotel with the second earthquake also to understand how these are situated in the collective memory. According to those, it is going to be explored how the earthquake experience is situated in memory and what is remembered and what is forgotten.

This study as qualitative research relies on the interviews conducted with people who stayed in the city, rather than migrated somewhere else, through the earthquakes. Consequently; the development of collective memory of first and second earthquakes and what is remembered about the collapse of the Bayram Hotel, which has become a symbolic place for the earthquakes, is going to be analysed through people's oral narratives.

Key Words : Earthquake, Van, collective memory, remembering, forgetting
Quantity of Page : 120
Supervisor : Ass. Prof. Selda TUNCER

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	vii
ÖN SÖZ	viii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ	5
1.1. Toplumsal Bellek.....	6
1.1.1. Bireysel ve Kolektif Bellek.....	6
1.1.2. İletişimsel Belleğin Oluşumu.....	10
1.2. Geçmiş Hatırlamak.....	11
1.2.1. Geçmişin Toplumsal Olarak İnşası.....	11
1.2.2. Zaman, Mekân ve Grup ile Hatırlama	16
1.3. Depreme Hafıza Açısından Bakmak	19
1.3.1. Sosyolojik Açıdan Deprem.....	19
1.3.2. Türkiye’de Deprem Çalışmaları	25
1.3.3. Van’da Depremlerin Tarihçesi	32
2. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	37
2.1. Alanın Hikâyesi ve Bir Sosyoloğun Alanda Yaşadıkları	37
2.2. Araştırmanın Yöntemi	43
3. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN YERİ VE ÖZELLİKLERİ	49
3.1. Van’ın Tarihsel ve Sosyo-Demografik Özellikleri.....	49
3.2. Görüşülen Kişilerin Sosyo-Demografik Özellikleri.....	58
4. BÖLÜM: BULGULARIN ANALİZİ: VAN’DA DEPREMİN HAFIZASI	61
4.1. Deprem İlk Saatleri	61
4.1.1. İlk Deprem: Ortalık Toz-duman	62
4.1.2. İkinci Deprem: Büyük Bir Gürültü ve Sonrası Karanlık	65
4.2. Deprem Sonrası	70
4.2.1. Gidenlerin Ardından: Hayalet Kent.....	71
4.2.2. Kentte Güvensizlik: “Geceleri Nöbet Tutuyorduk”.....	76
4.2.3. Kalanlar: Afete Karşı Dayanışma	80

4.3. Sembol Mekân Bayram Oteli'nin Hafızası	85
4.3.1. Otelin Hafızası Silikleşirken: "Kendi Derdimize Düştük"	86
4.3.2. Enkazdan Hafızada Kalanlar: Japon Doktor ve Gazeteciler.....	90
5. BÖLÜM: SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	97
KAYNAKÇA	103
TABLolar DİZİNİ	109
HARİTALAR DİZİNİ	110
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....	111
EKLER.....	112
Ek 1. Ulusal Basında Van Depremlerini Ele Gazete Haberleri ve Manşetleri.....	112
Ek 2. Yerel Basında Van Depremlerini Ele Alan Gazete Haberleri ve Manşetleri	115
Ek 3. Bayram Oteli ile İlgili Fotoğraflar	119
ÖZ GEÇMİŞ.....	.....
TEZ ORJİNALLİK RAPORU.....	.....

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
UN	Birleşmiş milletler
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
WB-GFDRR	Dünya Bankası- Afet Azaltımı ve İyileştirme için Küresel Hizmet Birimi
IFRCRCS	Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Toplulukları Federasyonu

ÖN SÖZ

Modern insan, yıllar içinde geçirmiş olduğu tüm evrelerin sonucunda, doğayı kendi kontrolü altına almayı kısmen başarmış olsa da, doğal afetler karşısında hala kontrolü sağlayabilmiş durumda değildir. Bu afetlerin başında, dünyanın birçok bölgesinde yaşanmakta olan depremler gelmektedir. Yapılan bilimsel çalışmalar, bugün hala depremlerin nasıl, nerede, ne zaman ve kaç şiddetinde olacağına dair net bilgiler sunamamaktadır. Bunun sonucunda insanların depremler karşısında her zaman hazırlıklı olmaktan başka çareleri yoktur. Bu sebeple depremin yıkıcı etkilerini en aza indirmek için ve toplumları olası bir depreme karşı bilinçlendirmek için sürekli araştırmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalar içinde sadece doğa bilimleri değil, aynı zamanda sosyal bilimler de yer almaktadır çünkü afetler fiziksel sonuçları olan salt bir doğa olayı olmanın ötesinde, tüm toplumsal yaşamı derinden sarsan ve sonrasında çözülmesi gereken büyük toplumsal sorunlara sebep olan karmaşık bir süreçtir. Türkiye’de deprem üzerine gelişen literatüre bakıldığında, bu konuda çalışmaların genellikle mühendislik ve yer bilimleri alanları içinde gerçekleştirilirken, sosyal bilimler alanında bu konuya hala yeterli ilginin olmadığı gözlenmektedir. Türkiye coğrafyası tarih boyunca çok sayıda depreme ev sahipliği yapmış olup, Türkiye’nin doğusunda yer alan Van kentinin de bugüne dek yaşanan depremler açısından hatırı sayılır bir geçmişi vardır.

Toplum içinde gerçekleşen tüm olay ve olgular kolektif hafızayı oluşturmada etkin bir role sahiptir. Sosyal bir yaşamda ortak bir hafızanın oluşabilmesi için, yaşanan durumlara ilişkin ortak tanıklıklara ihtiyaç vardır. Bu açıdan bakıldığında, deprem kolektif hafızayı hem oluşturan hem de etkileyen travmatik bir toplumsal olaydır. Hafıza bir toplumsallaşma sürecine bağlı olarak oluştuğundan, sosyoloji biliminin çalışma kapsamı içine girmektedir. Bireysel bir hafızanın oluşması mümkündür; ancak tüm hafızaların sadece bireysel olarak geliştiğini söylemek yanlış olacaktır çünkü insanlar yaşamış oldukları toplumsal ilişkilerden, olaylardan ya da durumlardan tamamen bağımsız yaşayamazlar. Dolayısıyla, bireylerin kişisel hafızalarının öznel yanları olsa da, yaşadıkları toplumsal çevreden izole olması mümkün değildir. Kişisel deneyimler belirli bir toplumsal bağlamda şekillenir ve hafızada kendine yer bulur. Yaşanılan tüm olayların toplumsal hafızayı etkilemesi, değiştirmesi ve dönüştürmesi mümkündür. Bütün toplumsal gerçeklikler gibi afet

olayları da aslında toplumsal aktörler tarafından deneyimlenir ve hatırlanarak yeniden kurgulanmakta olup, tüm bu deneyim ve kurgular farklı aktörlerin bakış açılarına göre değişiklik gösterebilir.

Bu tez çalışması, depremi, sosyo-ekonomik, psikolojik, afet yönetimi, hasar tespit boyutlarıyla değil, hafıza temelinde ele alarak kolektif bellekte nasıl yer aldığını konu edinmektedir. Türkiye’de deprem olgusunu hafıza üzerinden ele alan çalışmaların gözle görülür biçimde az olmasından dolayı, söz konusu literatüre özgün bir katkı sunması amaçlanmaktadır.

Her akademik işin bireysel olduğu kadar kolektif olduğunu düşünecek olursak, bu tez çalışmasının ortaya çıkmasında da kaçınılmaz olarak elbette pek çok kişinin katkısı olmuştur. Öncelikli olarak tezimin danışmanlığını yapan, bana her konuda desteğini esirgemeyen ve tez dönemi boyunca beni cesaretlendirip çalışmanın bu aşamaya gelmesi için sunmuş olduğu tüm olanaklar için değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Selda TUNCER’e en derin teşekkürlerimi sunarım. Bunun yanında, hem lisans hem de yüksek lisans eğitim hayatım boyunca yapmış olduğum tüm çalışmalarda desteği esirgemeyen ve tezim için değerli eleştiri ve önerilerini sunan kıymetli hocam Doç. Dr. Suvat PARİN’e teşekkür ederim. Ayrıca tez jürimde yer almayı kabul eden ve değerli görüşlerini sunan sayın hocam Dr. Öğr. Üyesi Melek HALEFİOĞLU’na çok teşekkür ederim.

Ayrıca, çalışma süresinin tüm aşamalarında göstermiş oldukları sabır ve titizlik için, bana destek olan anneme ve babama ve ailemden uzakta kaldığım bu süre içinde ailemin eksikliğinin yerini doldurmaya çalışan yakın arkadaşlarımdan İskender Sütçü’ye en içten teşekkürlerimi sunarım. Bana tezimin her aşamasında desteklerini sağlayan Engin Yağmur ile bu zorlu zamanlarda tek başıma olmadığım hissiyatını veren ve bir aile bağı ile bağlandığım sevgili arkadaşlarım Selma Menge’ye ve Gülsüm Öcal’a çok teşekkür ederim. Benimle bu yolda yürüyen ve sürecin tez sürecinin tüm sıkıntılarını birlikte aşmaya çalıştığımız sevgili arkadaşlarım Sibel Yol’a ve Ceren Günbatar’a teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak bu çalışmasının ortaya çıkmasına katkı sağlayarak deneyimlerini ve hatıralarını paylaşarak bu çalışmanın gerçekleşmesini sağlayan tüm görüşmecilere içten teşekkürlerimi sunarım.

Sevda TAŞKIN

GİRİŞ

Bu tez çalışmasının konusu, 23 Ekim ve 9 Kasım 2011 tarihlerinde Van'da gerçekleşmiş olan depremlerinin, bu süreci deneyimleyen kent halkının kolektif hafızasında nasıl yer aldığıdır. Ağır can ve mal kayıplarıyla sonuçlanan bu depremlerin nasıl gerçekleştiğine ve yaşandığına ilişkin insanlar tarafından nelerin hatırlandığını incelemek, çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Bu bağlamda, deprem gibi büyük bir afetin oluşturmuş olduğu yıkıcı etkilerin, sonraki süreçlerde nasıl deneyimlenmiş olduğu kolektif hafıza bağlamında ele alınmıştır. Bu amaçla, öncelikle 2011 tarihinde gerçekleşen depremleri yaşayan insanların, bu yaşadıklarını bugün nasıl hatırladıklarını inceleyerek, söz konusu bu depremlere ilişkin oluşan genel ortak hafıza ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Buna bağlı olarak, depremlerden önce kent hayatında sembol bir mekân olan görülen Bayram Otel'in ikinci depremde beklenmedik bir şekilde yıkılışı olayının, bugün nasıl hatırlandığı ve hafızalarda yer aldığı incelenmiştir. Bu sorular üzerine kurulan deprem olgusunu anlamaya yönelik bu tez çalışması; kolektif hafıza, hatırlama ve unutma gibi temel kavramlar etrafında şekillenmiştir.

Hafıza konusu tarihsel süreç içinde birçok farklı disiplin tarafından çalışma konusu haline gelmiştir. Ancak hafızanın toplumsal olarak ele alınması ve incelenmesi 19. yüzyılın sonlarına denk gelmektedir. Her ne kadar hafıza kavramının bilimsel tarihi düzenli bir çizgide gitmese de, güncel çalışmaların başlangıcına Fransız sosyolog Maurice Halbwachs'ı göstermek mümkündür. Halbwachs (2016), hafızayı toplumsal olarak ele alıp inceleyerek, bugüne değin yapılan tüm hafıza çalışmalarına farklı bir bakış açısı getirmiştir. Hafızanın toplumsal olarak açıklanması ise; hafızanın bireysel olarak değil, sosyal bir biçimde oluşturulduğunu ve hafızanın temel çerçevesinin toplumsal olarak üretildiğini, buna bağlı olarak bireysel ve kolektif hafızanın birbirine bağlı bir şekilde değişen toplumsal bağlamla birlikte yeniden üretildiği ve dönüştüğü ifade edilmektedir. Burada "toplumsal çerçeve" kavramı önemli bir yere sahiptir; bu çerçevenin içinde aile, din grupları, dil, zaman, akrabalıkları ve mekânı yani bireyin içinde bulunmuş olduğu tüm toplumsal ilişki ağlarını kast etmektedir. Salt bireysel bir hafızadan bahsetmek elbette mümkündür; ancak hafızanın temel kaynağının, bireyin içinde bulunmuş olduğu

toplumsal grupların ve bu gruplarla yaşanan ilişki biçimlerinin ve sıklığının çok önemli olduğu vurgulanmaktadır.

Tüm toplumsal yaşam içinde yaşanan olay veya olgular insanların hafızalarını etkilemektedir. Ancak bir durumun ya da olayın kolektif hafızada yer alması için, belirli bir insan grubu tarafından ortak bir paylaşılma duygusunun oluşması gerekir. Bu bağlamda, toplumsal olarak bir olayın birden fazla anlatıcısının olması kolektif hafızanın kapılarını açmaktadır. Geçmiş, sürekli olarak kendini bugün ve dün arasında üretmektedir çünkü günlük yaşamda insanların hafızalarını etkileyen birçok durum yaşanmaktadır. Deprem de günlük hayatın doğal akışını bozan bir afet biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Deprem kısa bir zaman diliminde gerçekleşen, ancak sonuçlarının geri dönüşü olmayan ve ağır kayıplara sebep olan sarsıcı bir doğa olayıdır. Etkisi açısından düşünüldüğünde ise, insanların bütün hayatını belirleyecek şekilde sonuçları olması bakımından çok ciddi ve unutulması zor bir etki alanına sahiptir. Deprem gibi çok büyük travma etkisi oluşturan olaylarda, insanların tüm yaşam alanları sarsıntıya uğramaktadır. Bu durumu yaşayan insanlarda hayat boyu hem fiziksel hem de ruhsal iz bırakması nedeniyle, deprem bireysel olduğu kadar toplumsal hafızayı da etkileyecek güçte bir olaydır.

Bu çalışma, Türkiye'nin doğusunda yer alan ve önemli deprem bölgelerinden biri olan Van'da gerçekleştirilmiştir. Van kentinin sosyal dinamikleri, diğer çevre kentlerle karşılaştırıldığında oldukça heterojendir. Toplumsal anlamda Kürt nüfusun yoğunlukta olduğu kent, aynı zamanda sınır şehri olmasından dolayı İran'la ekonomik ve toplumsal olarak yakın ilişkiler içerisindedir. Özellikle depremden sonraki süreçte kent ekonomik olarak hızla gelişmeye başlamış olup, turizm ve ticaret alanlarındaki yatırımların bundaki etkisi büyüktür. Bugün bakıldığında, depremle birlikte Van'da özellikle şehir merkezinde geçmişe dair çok az şeyin kaldığını ve kentin büyük bir dönüşüm geçirdiğini söylemek mümkündür.

Deprem, Van'da tek seferde büyük bir yıkım şeklinde gerçekleşmemiş olup birden fazla sayıda ve artçılarla birlikte meydana gelerek geniş bir zamana yayılmıştır. 23 Ekim 2011'de 7,2'lik ilk depremin yaşanmasının ardından, kentte çok sayıda mekân yıkılmış ya da tanınmaz veya kullanılamaz hale gelmiştir. Bu süreçte şehirden büyük bir göç dalgası yaşanmış olup, imkânı olan insanlar geçici ya da

kalıcı olarak başka şehirlere giderek Van'dan ayrılmıştır. İlk depremin ardından arama-kurtarma çalışmaları devam ederken, binalara ilişkin yapılan hasar tespit çalışmalarında ise kent merkezinin en işlek kavşaklarının birinde yer alan Bayram Otel'in sağlam olduğu tespit edilmiştir. Konaklama için şehirdeki az sayıdaki yerlerden biri olan bu otel, ilk büyük depremin ardından dışarıdan gelen yardım ekiplerinin ve medya çalışanlarının kaldıkları ve yaygın kullandıkları bir yer haline gelmiştir. Ancak sağlam olduğu tespitine rağmen, yaşanan ikinci büyük depremlerle birlikte Bayram Otel'in yıkılması birçok insanın hayatını kaybetmesiyle sonuçlanmıştır. Sivil insanlarla birlikte hem yurtdışından hem de yurtiçinden gelen yardım ekiplerinden insanların ve gazetecilerin hayatını kaybetmesi, sadece Van'da yaşayan insanları değil, aynı zamanda ülkenin genelini de derinden etkilemiştir. Yaşanan bu beklenmedik ve sarsıcı olay, günlerce hem yerel basında hem de ulusal basında yer almış ve Van'da yaşayan insanların hafızasına kazınmıştır. Buradan hareketle, bu tez çalışmasında 2011 Van depremlerine ilişkin bu süreci yaşayan kent halkının nasıl bir ortak hafızası olduğu ortaya çıkarılmaya çalışılırken, aynı zamanda beklenmedik ve sarsıcı şekilde gerçekleşen Bayram Otel'in yıkılışı olayının da insanların hafızasında nasıl yer aldığı incelenmiştir. Böylelikle, hem yaşanan depremlere ilişkin Van kent halkının kolektif hafızası hem de gündelik kent hayatında herkes tarafından kullanılan ve depremlerle birlikte sembol bir mekân olan Bayram Otel'in yıkılışının bu hafızada nasıl yer aldığı ortaya çıkarılmıştır.

Toplumsal çerçeve tarafından insanlara hatırlatılan hafızanın içeriğinde, bir mekânı paylaşan bireylerin bu mekâna ait ortak anıları bulunmakta olup, bireyler bu durumda etkileşime girdikleri her zaman diliminde birbirlerinin hafızalarını hem etkilemekte hem de sürekli olarak yeniden üretilmesini sağlamaktadır (Halbwachs, 2016). Bireyler bir mekâna ya da zamana ait olan hafızanın hatırlanmasında, etkileşimde oldukları başka bireylerin hafızalarını referans göstererek hafızalarını yoklamakta ve geçmişi yaşamış oldukları toplumsal bağlamda yeniden kurgulamaktadırlar. Bu bağlamda, hafızalar içinde buldukları toplumsal dünyanın somutluğuna ve sürekliliğine ihtiyaç duymaktadırlar ve mekân hafızaya maddi bir boyut kazandırırken, grubun hafızasını biçimlendirmekte ve mekân varlığını koruduğu müddetçe hafızanın yeniden oluşmasına bir zemin sağlamaktadır (Çavdar,2017:239). Her mekânın toplum içinde belli anlamları ve bu mekânı

deneyimleyen insanların da mekâna ait anıları, fikirleri ve duygusal anlamda bir bağı bulunmaktadır. Yani mekân, kolektif hafızayı bir zamanın içinde sabitleyen ve geçen zamanla birlikte sürekli yenileyen ve dönüştüren maddi bir varlığa dönüştürmektedir. Bu yanıyla mekân, kolektif hafızaya ve mekânı deneyimleyen insanların hafızalarına tanıklık etmektedir. Buradan hareketle, bu tez çalışmasının amacı genel anlamda Van depreminin hafızasını ortaya koymak olup, daha özeldeki amacı ise Van'da şehir merkezinde herkes tarafından bilinen bir mekân olan Bayram Otel'in deprem sonucunda yıkılmasının kolektif hafızada nasıl yer aldığını ortaya çıkarabilmektir. Böylelikle, deprem sonucu yaşanan travmatik olayların kolektif hafızada ne şekillerde hatırlandığı ya da unutulduğu belirli bir olay ve mekân örneğinde nasıl şekillendiği incelenmiştir.

Bu çalışma, deprem olgusuna kolektif hafıza açısından bakarak bu alandaki literatüre özgün bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Türkiye'de deprem üzerine çalışmalar çoğunlukla bu olayın fiziksel nedenleri, maddi etkileri ve sonrasında insanların nerelerde nasıl yaşadıklarıyla ilgilenmektedir. Özellikle deprem sonrasında yeni yerleşim yerlerindeki koşullar ve buraya uyum sağlama süreçleri bu alanda öne çıkan araştırma konularıdır. Bu çalışmalar çoğunlukla makro ölçekli olup nicel yöntemle yapılmıştır. Ancak bu çalışma bu anlamda hem nitelik ve kapsam hem de yöntem açısından farklılık göstererek, deprem olgusuna özgün bir yaklaşım geliştirmeyi hedeflemiştir. Bu çalışmada Van'da depremi yaşayan insanların kolektif belleğinde bu olayın nasıl yer aldığını anlamak amacıyla nitel araştırma yöntemi benimsenerek derinlemesine görüşme tekniği uygulanmıştır. Böylelikle depremin insanlar üzerinde bıraktığı etkilerini, bu olayı yaşayan insanların kendi bakış açıları aracılığıyla anlattıkları üzerinden derinlemesine inceleme imkânı sağlamıştır.

1. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ

Yazı öncesi toplumlarda bilgiyi taşıma ve koruma işi, kabilelerin ve aile büyüklerinin görevi olarak görülürken, ilerleyen zamanlarda yazının ortaya çıkması ve tarih biliminin gelişmesi üzerine düzenli kayıtlar alınmaya başlanmıştır. Bu durumda tarih, kendisini bellek ve sözlü kültür karşısında var etmiştir. Bunun sonucunda her ne kadar bilimsel ve tarafsız olma iddiasıyla ortaya çıksa da, tarih bilimi geçmişte yaşanan belirgin olay ve olguları belli bir perspektifle ya da ideolojik görüşle ele alan bir bilim dalı olarak kendini geliştirmiştir. Tarih yazımı, tarihin olgularının onu kayıt altına tutanın zihninden kırılarak yansımaları sonucu oluşur –ki bu şunu gösterir: bir tarih eserine bakarken ilk ilgilenilmesi gereken, içinde geçen olgular değil, onu yazan tarihçi olmalıdır (Carr, 2013: 74). Tarih yazımı genel olarak geçmişte yaşanmış toplumsal olayların tanıklarına başvurmaktan ziyade, dönem içinde devlet arşivleri tarafından tutulan bilgilerin bir araya getirilerek aktarılması şeklinde gerçekleşmiştir. Bu da toplumsal olayları yaşayanlardan çok, onları kaydedenlerin bakış açılarından yazılması ve korunması anlamına gelmektedir. Temelde toplumsal bellek ile ilgili çalışmalar başta Avrupa olmak üzere tüm dünya ülkelerinde 19. Yüzyıldan itibaren çalışılmaya başlanmıştır. Türkiye’ye gelmesi 1990’ların başları olarak kabul edilmektedir ve bugün bile yapılan çalışmaların yeterli olduğunu söylemek imkânsızdır (Öztürkmen, 2002). Bu bağlamda, İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Merkezi(1992), Türkiye Toplumsal ve Ekonomik Tarih Vakfı (1994) ve Kadın Eserleri Kütüphanesi’nin yapmış olduğu sözlü tarih araştırmaları bu alanda yapılan ilk öncü çalışmalar olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmalar doğrultusunda, tarihin aslında sadece belgelere dayalı olarak yapılmadığı ve toplumsal gerçekliği bütünüyle kavramak adına o dönemi yaşamış insanların tanıklıklarından yararlanmanın çok önemli bir veri kanalı olduğu saptanmıştır (Öztürkmen, 2002: 116- 120).

En genel anlamıyla toplumsal bellek çalışmaları, bireysel ve kolektif olarak hatırlama ve unutma süreçlerine odaklanarak disiplinler arası bir alanda gelişmiş olup, modern dünyanın toplumsal belleğine yönelik yapılan çok çeşitli çalışmaların sonucunda bugüne kendine özgü yöntemleriyle zengin bir akademik alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle, İkinci Dünya Savaşı sonrasında meydana gelen

büyük travmalara ilişkin o dönemi yaşayan tanıklarının deneyimleri ve anlatıları, kolektif bellek çalışmalarının önde gelen konuları arasında yer almıştır (Neyzi, 2011: 2-9). Bu çalışmalar, kişisel tanıklıkların geçmişte yaşanan bu kritik tarihi dönem hakkında çok önemli deneyim ve bilgi içermekte olduğunu ve toplumsal grupların bunların ışığında kolektif bellek üzerinden kimliklerini inşa ettiklerini ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda örneğin 20. yüzyılda yaşanan ulus-devlet ideolojileri bağlamında azınlık halklara ya da gruplara yönelik çeşitli ötekileştirme politikaları, bellek çalışmalarının gelişmesinde etkili olmuştur.

Bu tez çalışması kapsamında bellek çalışmalarında teorileri merkezi konuma sahip olan Maurice Halbwachs ve Jan Assmann temel kuramsal çıkarımlarından faydalanılarak bir analiz yürütülmüştür. Çalışmanın kuramsal çerçevesi üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, toplumsal belleğin kuruluşunda belleğin hangi biçimlerde var olduğu ve bu tez kapsamında yapılan araştırma ile olan bağlantısı açıklanmaktadır. İkinci bölümde, geçmişin toplumsal olarak nasıl inşa edildiği, Halbwachs'ın ana tezinden yola çıkılarak destekleyici diğer çalışmalardan da faydalanarak anlatılmaktadır. Deprem ve hafıza üzerine odaklanan üçüncü bölümde ise, bir doğal afet olayı olan deprem ile hafıza arasındaki ilişki bir deprem şehri olan Van örneğinde ele alınmaktadır.

1.1. Toplumsal Bellek

1.1.1. Bireysel ve Kolektif Bellek

Bellek kavramı, Hançerlioğlu'nun *Felsefe Sözlüğü*'nde (1975: 27), “geçmiş saklama ve yeniden meydana getirme yetisi, ansal bir işlem” olarak tanımlanırken, Türk Dil Kurumunun *Türkçe Sözlüğü*'nde (1998: 264), “yaşananları, öğrenilen konuları, bunların geçmişle ilişkisini bilinçli olarak zihinde saklama gücü, akıl, hafıza, dağarcık” olarak tanımlamaktadır. Bellek çalışmalarının bugün gelmiş olduğu noktada sayıca artmış ve çeşitlenmiş olup, farklı disiplinlerde bu konuda birçok bilimsel çalışma yapıldığı gözlenmektedir. Disiplinler arası bir çalışma zeminine sahip olması nedeniyle, bellek konusu çok farklı boyutlarıyla bilimsel çalışmalara konu olmaktadır. Tıp alanında nörolojik boyutlarıyla ele alınırken, psikoloji alanında

belleğin bireysel yönlerine odaklanılmaktadır. Sosyal bilimlerde ve özellikle sosyoloji alanında ise belleğin toplumsal olarak nasıl oluştuğu ile ilgilenilmektedir. Belleğin birden fazla ve çeşitli tanımlara sahip olması, sosyoloji, siyaset, tıp, psikoloji ve tarih gibi alanlarda yapılan çalışmaların bu konuyu farklı boyutlarıyla ele almasıyla ilgilidir. Dolayısıyla bellek sözcüğüne ilişkin ortak bir tanımın yapılmasından ziyade, kavramın içeriği ve kullanımı çalışıldığı alan içinde değerlendirilmelidir.

Bellek çalışmaları hem bireysel hem de kolektif çerçevede geliştiği için hem oto/biyografi, yaşam deneyimleri ve seyahat anıları gibi bireysel çalışmalar hem de toplumsal ve siyasi açıdan önemli olaylar ve kayıtlar bu alanın araştırma konusu olabilir. Halbwachs (2017: 45) hafızayı iki biçimde ele almakta olup, bireyin bu iki hafızayı da yaşamakta olduğuna dikkat çeker: bireyin hafızası “bir taraftan, hatıraları, kişiliği veya özel hayatı çerçevesinde yer alacaktır: onun için diğerlerinden ayrıldığı kadar onu ilgilendiren yönüyle birey tarafından değerlendirilecektir. Diğer taraftan ise bazı anlar sadece, kişisel olmayan hatıraların, grubu ilgilendirdiği ölçüde hatırlanmasına ve sürdürülmesine olanak tanıyacaktır.” Halbwachs (2017), bireysel ve kolektif bellek arasında bazı zamanlarda geçirgenlikler olduğunu, bireysel bellekte bulunan boş alanları doldurmak için kolektif belleğe başvurmanın gerekliliğini ifade etmektedir. Buna göre, toplumsal grupların belirli bir somut bellekleri olmayıp, toplumsal bellek bir bedene, bir mekâna, zamana ya da bir uzama yerleştirilmektedir.

Şüphesiz ki insana ait olan belleğin tamamen bireysel ya da kolektif olduğunu söylemek yanlış olacaktır. İnsan bir şekilde kendini, diğerlerinden gizlemiş olduğu en özel anılarını bireysel bellek içinde saklamaktadır. Buna karşın, toplumsal gruplar içinde paylaşılan birçok anı daha hızlı bir biçimde hatırlanmakta ve hatırlama işlemi sırasında grubun belleği kaynak olarak gösterilmektedir. Bu durumda bireysel bellek, kaynağını kolektif bellekten almış olur ve dolayısıyla farklı görüşlere göre çeşitlilik gösterse de ortak bir geçmişe ait olan ortak bir anlatıdan bahsetmek yanlış olmayacaktır. Halbwachs (2017: 39) bu durumu şöyle açıklar: “her bireysel hafızanın kolektif hafıza üzerindeki bir görüş açısı olduğunu, bu görüş açısının benim onda işgal ettiğim yere göre değiştiğini ve bu yerin de bizzat, benim başka ortamlarla

sürdürdüğüm ilişkilere göre değiştiğini rahatlıkla söyleyebilirim.” Dolayısıyla, ortak bir toplumsal gruba ait geçmiş yaşantıların, o gruba üye olan tüm insanlar tarafından aynı şekilde hatırlanmamasında insanın bireysel hafızası ve bireysel özellikleri belirleyici olmaktadır. Nihayetinde her kolektif bellek içinde bir bireysel bellek bulunduğu gibi, aynı zamanda bu iki bellek karşılıklı olarak birbirlerini tanımlamakta ve üretmektedirler.

Halbwachs (2017: 50) bireysel hafızayı, “çoğunlukla tamamen bireysel, yani yalnız kendi kaynaklarına indirgenmiş, diğerlerinden izole ve önceden içinde bulunduğu durumları ya iradi olarak ya da şans eseri hatırlayabilen bir bilinçte ortaya çıkan bir yeti gibi” değerlendirebileceğimizi belirtir. Buradan yola çıkarak aslında bireysel hafızanın ortaya çıkmasının, bazen bilinçli bazen ise tamamen şans eseri olarak gerçekleştiği ifade edilebilir. Bu bağlamda, bireysel hafızanın tamamen dış etkilere kapalı ve izole olmadığına altını çizmek gerekir. Halbwachs (2017: 46), bireylerin geçmişlerine ait anılarını hatırlamak için zaman zaman başka bireylerin anılarına başvurduklarını ve bireysel hafızasını hatırlamak için bireyin kendisi dışında var olan ancak kendisinin de dâhil olduğu toplumsal grupları referans olarak kullandığını öne sürer. Ancak bu diğer bireylerin hafızalarıyla karışma anlamına gelmez: “zamanın bir anında gördüğümüz, yaptığımız, hissettiğimiz, düşündüğümüz şeyleri hatırlarız, yani hafızamız diğerleriyle karışmaz.” Bu anlamda bireysel hafızanın sınırları, kolektif hafızaya göre daha dar çizilir.

Kolektif hafıza, oluşumu ve kendini var etmesi açısından bireysel hafızadan farklıdır. Halbwachs’e göre (2017: 78) kolektif hafıza, “bu geçmişten, yalnızca onu besleyen grubun bilincinde hala yaşamakta olanı ya da yaşama kapasitesi bulunamı aldığı için, hiçbir yapaylığı olmayan bir sürekliliğe sahip kesintisiz bir düşünce akımıdır.” Kolektif hafıza daha geniş sınırlara sahip olup, ulusal grupların tanıklıkları, yerelde daha küçük toplumsal grupların tanıklıkları, ulusal basın organları, zaman ve mekân gibi somut ve daha geniş toplumsal yapı ve kurumlara bağlı olarak meydana gelir. Aslında çoğu zaman bireysel hafıza kendisini kolektif hafıza içinde var etmektedir. Bunun dışında ise ayrıca bireylerin doğumundan önce oluşturulan ve tarihsel anlatı niteliği kazanan bilgilerin, belleğimize çeşitli toplumsal

araçlarla taşındığını ifade etmek yerinde olacaktır. Halbwachs (2017: 46-47),bunu otobiyografik hafıza ve tarihsel hafıza ayrımı üzerinden açıklar:

Bu sebeple, gerçekten de, dilersek birini içsel ya da dışsal; ya da birini kişisel hafıza, diğerini ise toplumsal hafıza olarak adlandırabileceğimiz iki hafızayı birbirinden ayırt etmek gerekir. Daha kesin olarak şöyle diyeceğiz: otobiyografik hafıza ve tarihsel hafıza. Neticede yaşamımızın tarihini genel tarihin bir parçası olduğundan, otobiyografik hafıza tarihsel hafızadan yardım alacaktır. Fakat ikincisi, birincisinden elbette çok daha geniş çaplı olacaktır. Öte yandan otobiyografik hafıza, geçmişini yalnızca özetlenmiş ve şematik bir biçimde sergileyecekken, yaşamımızın hafızası bize çok daha süregelen ve daha bir tablo sunacaktır.

Bireysel belleği içeriden kolektif belleği ise dışarıdan tanıdığımızı tam olarak söyleyebilirsek de, aslında iki bellek arasında karşılıklı ve karşılıklı bulunmaktadı. Uzun bir zamandan sonra yaşamış olduğu ülkeyi bırakarak başka bir ülkeye yerleşme kararı alan bir kişi, bunun sonucunda yaşadığı çevreyi değiştirmiş olur. Daha önce yaşanılan bu ülke eğer kendi ülkesi değilse, kişinin bu ülkeye dair bilgisi genelde orada yaşanmışlık deneyiminin getirdiği toplumsal hayat, kültürel değerler ve geleneklerle ilgili bilgisi olur. Oysaki insanın doğup büyüdüğü ülkeye ait bilgisi sadece yaşadığı çevre ile sınırlı olmayıp, birçok tarihsel sürecini de içinde barındırır. Çünkü bunları çocukluktan itibaren hem okuyup hem de defalarca farklı kaynaklardan duyarak öğrenmiş olur. Ancak öte yandan birey, bu olaylara tanık olmadığını bilir ve zaman içerisinde duyduklarından ve okuduklarından geçmişe ait simgeler oluşturur. Hafıza sadece bireyin kendi yakın yaşamının içinde oluşmaz, aynı zamanda resmi ideolojilerin öğretmiş olduğu öğretim sonucunda tarihsel bir hafızanın oluşmasını da sağlamaktadır. Halbwachs'e (2017:47-48) göre bu durum bütün tarihsel olgular için geçerlidir: "özel isimler, tarihler, uzun bir ayrıntı dizisini özetleyen formüller, kimi zaman bir anekdot ya da bir hikaye; bu, eski olayların, oldukça kısa, mezarlarda okuduğumuz yazıların çoğuyla aynı doğrultuda genel ve yetersiz bir mezar taşı yazısı." Buradan anlaşılacağı üzere hafızanın oluşumunu etkileyen birçok olgu ve durum vardır. Bunların hafızayı oluşturması bazen kısa süreli bazen ise daha uzun bir sürece yayılan olaylar dizisini kapsarken, kimi zaman ise hafıza sadece duyulan ya da görülen bir olay ya da olgu üzerine de oluşur.

1.1.2. İletişimsel Belleğin Oluşumu

Dil ve iletişim, temelde toplumsal grupların karşılıklı etkileşimlerini sağlayan en önemli araçlardır. Çünkü toplumsal bir varlık olarak insanın dil ve iletişim yeteneğini, kendi kendine yapması mümkün değildir. Bunun yerine birey, toplumsal gruplar içinde başkalarıyla birlikte girmiş olduğu etkileşimler sonucu bir dile ve hafızaya sahip olur. Bir önceki bölümde anlatıldığı üzere, bireysel ve kolektif hafızaların birbirinden farklı olsalar da ilişkisel olarak birlikte gelişmeleri aslında tam da buna karşılık gelmektedir. Kolektif belleğin oluşumu ve sürdürülmesi için iletişimsel bir belleğin varlığından söz etmek mümkündür. Bu, toplumu oluşturan bireylerin ve grupların arasındaki sosyal etkileşimler sonucu ortaya çıktığı gibi, modern hayatın ayrılmaz parçası olan kitle iletişim araçları aracılığıyla da üretilebilir. Çünkü geçmişe ait olaylar ve yaşantılar bugün bireylerin sadece kendiliğinden hatırlaması ve anlatmasıyla değil, çok daha organize edilmiş bir iletişimsel hatırlatma süreciyle kolektif bellekte kendine yer bulur.

Kültürel Bellek adlı çalışmasında belleğe ilişkin bir tasnif yaparken, iletişimsel belleğin oluşumu üzerinde duran Jan Assmann'a (2015: 27) göre; "bilinç ve bellek, bireysel fizyoloji ve psikoloji ile açıklanamaz," bireyin etkileşim içinde olduğunun göz önünde bulundurulması gerekir çünkü "bilinç ve bellek, her bireyin bu etkileşimde yer alma gücüne bağlı olarak oluşur." Burada bireyin toplumsal anlamda etkileşimlerinin belleğin oluşumundaki belirleyici rolü ön plana çıkmaktadır. İletişimsel bellek, diğer bellek türlerine göre daha çok yakın geçmiş ile ilgilenmektedir. Yakın geçmiş olarak tanımlanan ise aynı kuşak içinde yaşayan insanların birbiriyle paylaştığı hatıralardır; yani başka bir ifadeyle buna bir kuşak belleği denilebilir (Assmann,2015: 64). Bu bellek türü tarihsel biçimde bir grupla bağlantılıdır ve yaşanılan zaman ile kısıtlanabilir; yani bellek taşıyıcıları aynı kuşağı yaşayan bireylerle sınırlıdır. Mithat Sancar (2014: 44), iletişimsel hafızayı toplumsal grup dinamikleriyle açıklar: "Grupun iletişimsel hafızaya katılımı belirsizdir. Grup üyelerinden bazıları daha az, diğerleri daha fazla bilgiye sahiptir; yaşlıların hafızası, gençlere göre daha geriye gider. Ama bu tür gayri resmi anlatılarda, işin uzmanları yoktur. Burada söz konusu olan bilgi, gündelik iletişim sayesinde elde edilir." Buradan yola çıkarak, iletişimsel hafızanın belli bir zaman diliminde yaşamış

toplumsal bir grubun üyeleri arasındaki etkileşimler sonucu meydana geldiği söylenebilir. Assmann (2015) iletişimsel hafızada sınır olarak belirlenen sürenin kırk yıl olduğunu ifade eder. Bu süre toplumsal olayların üzerinden ifade edilen zamanın geçmesi ve olaylara tanıklık edecek olan bireylerin belleklerindeki aktaracak yaşa geldikleri zamana karşılık gelmektedir.

Şüphesiz ki, iletişimsel bellek sadece bir grup içindeki bireylerin etkileşimlerinden ve bu bağlamda yaşanmış hatıraların kuşaklar arası aktarımından ibaret değildir. Bu iletişim salt sözlü olarak değil aynı zamanda görsel olarak da gerçekleştirilir. İletişimsel belleğin etkin bir şekilde toplumda gerçekleşmesi için çoğu zaman kitle iletişim araçları kullanılır. Medya da bu bağlamda toplumsal belleğin oluşumunu farklı bir tartışma içine sokar. Bilgilerin hızlı ve kolay biçimde elde edilmesini sağlayan televizyon ve internet gibi iletişim araçları, aynı zamanda geçmiş yaşama dair öyküleri değiştirip farklı şekillerde de aktarabilir. Bu illa ki olumsuz manada ve gerçeği manipüle etmek amacıyla yapılmak zorunda değildir; ancak medyanın kendine özgü kullandığı araçları ve ürettiği söylemleri vardır ve buna bağlı olarak bir kolektif bellek üretir. Geçmişe ait yaşam öykülerini, tarihsel olayları ve tanıklıkları “kendi söylem diline çevirirken doğal olarak olması gerekenmiş gibi kırparak, yumuşatarak, bulanıklaştırarak verir” (Atik ve Erdoğan, 2014; 9). Dolayısıyla medya ve iletişim araçları geçmişin hatırlanmasında ve geçmişe ait anlatıların kurulmasında etkin bir rol oynayabilir. Bu anlamda, bu çalışma, yakın geçmiş üzerine bir hafıza çalışması olması bakımından iletişimsel bellek üzerinden incelenmiştir. Van kentinin yaşamış olduğu depremlerin hafızasının oluşumunda bireylerin kendi yaşantıları kadar iletişimsel belleğin etkili bir biçimde kullanılması ile kurulduğu söylenebilir.

1.2. Geçmiş Hatırlamak

1.2.1. Geçmişin Toplumsal Olarak İnşası

20. yüzyılın çağdaş kuramcılarında olan Maurice Halbwachs, hafızanın toplumsal olarak üretildiğini, bireysel bir hafızanın mümkün olmadığını ifade

etmektedir. Hafızayı oluşturan şeyler aslında insanların tüm yaşamları boyunca yaşadıkları olaylar ve bu olaylara ilişkin hissedilen duygu ve düşünceler bütünüdür.

Halbwachs'ın bu konuda çalışmalarının ortak teması, belleğin toplumsal koşullara bağlı kalmasıdır. Belleği, fizyolojik ya da biyolojik açıdan değerlendirmeye almak yerine, belleğin oluşması için toplumsal koşulların gerekliliği üzerinde durmaktadır: “bu çerçevenin dışında toplumda yaşayan insanların hatıralarını sabitleyecekleri ve yeniden bulabilecekleri bir bellek bulunmaz” (Halbwachs, 2015: 44). Bu durumda ortaya çıkan şey, aslında mutlak bir yalnızlık içinde olan bireyin belleğinin oluşmasının mümkün olmadığıdır. Sebep olarak ise insanın sosyal bir varlık olduğunu, sonsuz bir yalnızlık içinde yaşayamayacağını ve bu duruma bağlı olarak belleğin sosyalleşme süreçleri içinde kendini oluşturduğunu ifade etmektedir. Elbette ki bellek her zaman öncelikle bir bireye aittir. Toplumların tamamen ait olmuş oldukları bir bellekleri yoktur, bunun aksine toplumlar bireysel belleklerin içeriklerini belirlemektedir. Başkalarından duyulan ya da öğrenilen bilgiler belleklerde yer almaktadır, ancak bu durumda anlatılanlar grupların bağlamları etrafında algılanmaktadır. Halbwachs bu bağlamda toplumları, bazı belleklerin ve hatırlamaların öznesi olarak kabul etmektedir. Ancak sonuç itibarıyla belleklerin ve hatırlamaların öznesi birey iken, anıların ortaya çıkmasını sağlayan şeyi ise “toplumsal çerçeve” kavramı ile açıklamaktadır.

Halbwachs'ın kuramının en önemli kavramı olan “toplumsal çerçeve”yi açıklamak faydalı olacaktır. Bu kavram ile kast edilen şey olayları her anımsamaya çalıştığımızda anıları bir bütünlük içinde anımsamaya çalışmamızdır. Bir anıyı anımsamak, o anıyı sadece içinde bulunduğumuz zaman içine almak değil, geçmiş ve şimdi arasında bulunan bütünlüğün içinde, yani zihinde bir muhakeme yapmaktır. Bu yapılan muhakeme sonucunda ortaya çıkan tüm kavramlar “toplumsal çerçeveleri” oluşturmaktadır. Halbwachs (2016: 170), hafıza çerçevesini şöyle açıklamaktadır: “hafıza çerçevesiyle kastettiğimiz, az çok bilincimizin alanında buldukları için her an fark edebildiğimiz kavramların bütünü değil sadece aynı zamanda bu kavramlardan yola çıkarak basit bir muhakemeye benzeyen bir zihin işlemiyle ulaşabildiğimiz tüm kavramlardır.”

Hafıza gündelik yaşamda en yakın olayları, geçmişte kalan en uzak olaylara göre daha çok ve daha kolay hatırlamaktadır. Bu durumu ise yazar çerçevelerin sık kullanımı ile açıklamaktadır. Bazı durumlarda en yakın olayların tüm ayrıntılarına kadar insanlar tarafından hatırlandıklarını, ancak daha uzakta kalan anıların ise zamanla boşluklar oluşturduğunu ve netliğin kaybolduğunu ama çerçeveleri olduğu sürece asla kayıp olmayacaklarının belirtmektedir. Anıların kaybolduktan sonra tekrar açığa çıkmasını sağlayan çerçeveler aile, dil, din, akrabalık ilişkileri, toplumsal sınıflar, gelenek ve görenekler, zaman, mekân ve grup olarak ifade edilir. Bunların hepsinin aslında toplumsal süreç içinde oluşturulduğunu ve bunların kolektif belleği etkilediğini ifade etmektedir.

Halbwachs, psikologların, bireysel ve kolektif belleklerindeki anıları konumlandırmak için başka kuramlara da ihtiyaç olduğunu söylemekte, buna sebep olan şeyin ise bireylerin zihinlerinde pek çok gruba bağlı olarak oluşan birden fazla anının olmasını ve bunların her biri için ayrı çerçevelerin oluşmasını göstermektedir. Halbwachs'a (2016: 187) göre, bir anıyı canlandırmak için birey kendisini bulunduğu grubun çerçevesine yerleştirmeli ve düşüncelerini bu şekilde hatırlamalıdır. Bu bakımdan yakın zaman ve uzak zaman anıları arasında büyük bir farkın olmadığını, temelde önemli olanın bitmemiş bir çerçevenin varlığının olması gerektiğini belirtir:

Kuşkusuz herkes özel mizacına ve yaşam koşullarına göre başka hiç kimsede olmayan bir hafızaya sahip. Görünüşte sizi hususi olarak ilgilendirenler dâhil her izlenim ve her olaydan, ancak onların hakkında düşündüğümüz için, yani onları bize toplumsal ortamdan gelen düşüncelerle ilişkilendirdiğimiz ölçüde dayanıklı bir anı olarak muhafaza ettiğimiz için grup hafızasının bir parçası ve bir yönüdür. Gerçekten de geçmişimizin olayları hakkında muhakeme yapmadan düşünemeyiz. Oysa muhakeme yapmak bizim görüşlerimiz ile çevremizin görüşlerini aynı düşünce sistemi içinde ilişkilendirmektir; başımıza gelen bir şeyde, toplumsal düşüncenin sahip olduğu ve anlam ve kapsamını her an bize hatırlattığı olayların özgün bir uygulamasını görmektir. Böylelikle kolektif hafızanın çerçeveleri kişisel anılarımızı kapsar ve bu anıları birbiriyle ilişkilendirir (Halbwachs, 2016: 187-188).

Özetle, bir anıyı anımsamak veya konumlandırmak için anının yaşandığı zaman içinde diğer anılar bütünü ile ilişkilendirmek gerekir. Anıları birbiri ile ilişkilendiren şey ise yan yana olmaları değil, bir grup içinde ortak düşünceler bütünü içinde olmalarıdır. Anıların muhafazası gruplar tarafından yürütülürken, inşa

edilmesi de aynı biçimde grupların bakış açısı üzerinden gerçekleştirilir. Halbwachs, “toplumsal çerçeve” kavramı ile aynı zamanda oluşturmuş olduğu kuramda unutmanın da bu yolla gerçekleştiğini söylemektedir:

Bellek canlıdır ve sürekli iletişim içinde varlığını sürdürür; bu alış veriş duraklarsa veya alışveriş içinde olunan gerçekliğin çerçevesi değişir ya da kaybolursa unutmaya ortaya çıkar. İnsan sadece alış veriş içinde olduğu ve ortak belleğin çerçevesi içine yerleştirebildiği şeyleri hatırlar. Birey açısından bellek, kişinin çeşitli grup belleklerine katılımı sonucu oluşan çok katmanlı bir yığılımdır, grup açısından ise bu bir dağılım sorunudur, içinde yani üyeleri arasında dağıttığı bir bilgidir (Halbwachs, 1985’ten aktaran Assman, 2015: 45).

Kolektif bellek, kendisini sosyal süreçlere bağlı biçimde hatırlatarak, yeniden üretilmesini sağlamaktadır. Ancak bu hatırlamaların olabilmesi için gereken şartın ise bireyin etkileşiminde bulunduğu toplumsal çerçevenin devam etmesidir. Bu çerçevenin içine bireyin toplum içinde iken kullandığı tüm alanlar girmektedir. Girilen bu çerçevenin ortadan kaybolması, yaşanmış tüm anıların belleğinin unutulmasına zemin hazırlamaktadır. Yani kısacası bireyin içinde yaşadığı toplumsal çerçeve hatırlamayı beraberinde getirirken, terk ettiği ya da ortadan kalkan çerçeve de unutmaya sebep olur.

Gelişen teknoloji ile birlikte değişen toplumsal yapıların ortaya koymuş olduğu şey, hafızanın toplum içinde eridiği ve geçmişi anımsayan hafızaların kalmaması ve geçmişin hızla unutulmaya yüz tutmasıdır. Geçmiş tarihsel süreç içinde toplumda, aile üyelerinin en yaşlı üyeleri tarafından sonraki kuşaklara aktarılmaktaydı. Ancak toplumda yaşanan büyük değişimler, özellikle teknolojinin gelişmesi, zaman algısının değişmesi ve sınırlarının ortadan kalkması, mekânların sınırsız sayıda ve birbirlerine benzer biçimde oluşturulması günümüz toplumunda hafızanın oluşumunda ve buna yüklenen işlev ve anlamda da değişimlere yol açmışlardır. Bu aslında tam da Halbwachs’ın toplumsal çerçeve kavramıyla ifade ettiği noktaya işaret eder. Yaşanılan bu hızlı değişimler karşısında, hafızanın sınırlarını yine içinde bulunduğu toplumsal dinamikler belirlemekte ve neyin hatırlanması ve neyin unutulmasına ilişkin çerçeve insanların içinde buldukları toplumsal ilişkiler ve gruplar tarafından şekillenmektedir. Her toplumsal değişim kendi içinde farklı parametreleri ve çelişkileri barındırmaktadır. Asuman Susam

(2015: 73), hafızaya ilişkin bu durumu şöyle özetler: “oysa hafıza canlıdır, dinamikdir, değişkendir ve yüzü şimdide ve geleceğe dönüktür. Anımsama ve unutma diyalektiği ve sürekli bir yer değiştirme hali içinde uzun unutuşlar ve ani dirilmeler olan bir organizma gibidir.”

Unutma ve hatırlama hafızanın temel parametreleridir. Sancar (2016: 39) “hatırlamanın geçmişle hesaplaşma bakımından sahip olduğu anlamı ve gördüğü işlevi açıklayabilmek için, hatırlamanın nasıl gerçekleştiğini ortaya koymak” gerektiğini ve bunun ise “hatırlama ile hafıza arasındaki ilişkinin irdelenmesi ile mümkün” olduğunu söyler. Ancak hafıza ve hatırlama arasındaki ilişki, unutmayla birlikte kurulabilir. Halbwachs’e göre bir mekâna dair ya da bir gruba ait bir hafızanın hatırladıkları, aynı zaman da neyi unuttuğunu da göstermektedir; yani hatırlananlar aynı zamanda unutulmaları da belirlemektedir. Hatırlama eylemleri belli bir zamana ya da bir mekâna dayanmak istemektedirler. Bu çerçevede Jan Assmann (2015: 46), hatırlamayı üç biçimde açıklamaktadır: zamana bağlılık, mekâna bağlılık ve bir gruba bağlılık. Hatırlamanın ya da unutmanın sınırlarını belirlerken, çerçevenin içinde neler olduğuna dikkat etmek gerekmektedir. Bir mekâna ya da bir zamana ait hatırlamanın ortak değerleri bulunmaktadır.

Bu çalışma deprem ve hafıza ilişkisini incelendiğinden, Van kenti için 23 Ekim 2011 tarihi ortak bir tarih olarak kabul edilmektedir. Bu tarihte yaşanan deprem Van kentinin hafızasında ortak bir çerçeve işlevi görmektedir. Bu bağlamda Halbwachs’in “hafızanın toplumsal çerçevesi” kavramı burada büyük önem kazanır. Bu kavramla temelde vurgu yapılan noktalar, toplumsal olarak yaşanan tüm olayların bireysel hafızaları etkilediği ve kolektif hafızanın oluşumunda önemli bir rol oynadığı, iki hafıza biçiminin birbirlerini referans alarak sürekli olarak ürettiğidir. Deprem de bu anlamda bir doğal afet olarak, yaşanan ortak acıları ve büyük kayıpları insanlara hatırlatma işlevi görmektedir. Kentte yaşayan tüm insanlar ya da depremi yaşayan tüm insanların farklı bireysel hafızaları vardır elbette ancak ortak hafızanın temel çerçevesi, belirtilen tarihte ortak yaşanan depremin kendisidir. Bu tarih belirtildiğinde, Van’da nelerin yaşandığını ya da farklı bir tarih olarak neden kayıt altına alındığını yaşanan depremin etkisi belirlemektedir. Burada önemli olan

insanlara bu tarih söylendiğinde, bu tarihin, insanların hafızalarında depremi çağrıştırmaması, yaşadıklarına dair bir çerçeveyi geri getirmesidir.

1.2.2. Zaman, Mekân ve Grup ile Hatırlama

Zaman sürekli akan ve durmayan bir şey olarak düşünülürse, o halde zaman, her şimdiki zamanın bir geçmiş olması ve geçmişin geleceği yeniden inşa etmesi üzerine kuruludur. Tüm tarihsel süreçler içindeki nesillerin her şeyi kolektif belleklerinde saklı tutması mümkün olmadığı gibi, her şeyi de hatırlaması mümkün değildir. Kolektif bellek, toplumlar tarafından hatırlanmaya değer anıların ve unutulmasından korkulan hatıraların anlatılarını ele alır. Bu durumda mekân ve zaman bu süreçte hatırlatıcılar olarak işlev görmektedir. Mekân ve bellek geçmişin hatırlanması noktasında süreklilik sağlamak ve aynı zamanda yaşanan olayları içinde bulunduğumuz zaman dilimine taşımaktadır. Bu anlamda, kolektif belleği canlı hale getirir, şimdiki zaman içinde yeniden inşa edilmesi sağlar.

Belleğin somut biçimde gerçekleştirdiği eylem hatırlamadır. Bellek içinde var olan düşünceler, hatırlama evresine geçmeden önce algılar olarak durmaktadırlar. Zihinde var olan algıların ve kavramların somutluk kazanması için iki işlemin gerçekleşmesi gerekir. Bu açıdan konuya bakıldığında kolektif bellek içinde bulunan zaman, mekân ve grup öğelerini Assmann “hatırlama figürleri” olarak açıklarken, Halbwachs ise “toplumsal çerçeve” kavramı ile açıklamaktadır. Her iki düşünür de kolektif belleğin bu süreçlere dayanarak kendini yeniden ürettiğini ifade etmektedir. Ancak Halbwachs’ın toplumsal çerçeve olarak adlandırdığı şey bu faktörler ile sınırlı değildir. Buna ek olarak analizine din, dil, rüya, aile, akrabalıklar, gelenek ve görenekleri yani tüm toplumsal süreçleri dâhil etmektedir.

Assmann’a göre mekâna bağlılık hatırlama için önemli bir figürdür çünkü hatırlamanın bir yerde somutlaştırılmasına ve cisimleştirilmesine olanak tanımaktadır. Assmann (2015: 46), hatırlanan içeriklerin “ya çok eski zamanlarda yaşanmaları veya olağanüstü olaylarla bağlantıları ile ya da hatırlamanın periyodik ritmi sayesinde zamansallık” kazandığını belirtir ve “ortak belleğin bireylere somut bir dayanak noktası vermesi, ayrışma noktaları yaratır” diye ekler. Aynı mekânın, farklı toplumsal gruplar tarafından deneyimlenmiş olması farklı hatıraların ortaya

çıkmasını sağlamaktadır. Bu sebeple, farklı coğrafyalarda kurulan ev mekânının orada yaşayan insanlar için hatırladıkları değişecektir. Mekânsal çerçeve kentliler için kent iken köyde yaşayanlar için köydür. Mekâna yerleştirilen birçok şey bireye ait olan onun yaşanmışlıklarını ve hatıralarını taşıyan bir sembol haline gelmektedir. Bu sembollere verilen anlamlar da bireysel deneyimler sonucu olmakla birlikte, toplumsal ilişkiler içinde üretilmektedir. Hafızanın hatırlanması ve inşa edilmesi açısından toplumsal gruplar için mekân, aynı zamanda bireylerin kimliklerini inşa ettikleri bir yer ve hatıraları için ise bir dayanak noktası oluşturmaktadır.

Zaman ve mekân kolektif belleğin en önemli iki hatırlama ögesidir. Zaman ve mekân ikilisi birbirlerine bağlı olarak geleceği yönlendirmektedir. Mekânlar zamana göre fiziki özellikleriyle ve somut olması nedeniyle daha kolay hatırlatıcıdır ve unutmayı çoğu zaman zorlaştırmaktadır. Zamandan ima edilen şey o dönemin tarihi süreçleri ve bu dönemlerde yaşanan toplumsal olay ve olgulardır. Kutlamalar, milli bayram ve dini bayram tarihleri geçmişte olanları ve aynı zamanda her yıl yapılacak olan ritüelleri hatırlatma işlevine sahiptir. Doyuran (2018:102) kolektif belleğin oluşmasını sağlayan zaman faktörünü şöyle açıklamıştır:

Zaman tamamlanan ya da tamamlanacak olan değil, tam tersine her aşamasında yeni ve beklenmedik anlara gebe, bilinmeyen olandır. Bu bilinmezlik ise sürekli şimdiki an'dan hareketle zamanla kesişmeye bırakır kendini. Zamanın anların adetleşmesinden ibaret olan fragmanlaşmış yapısı karşısında ise deneyim, mekânın sınırlarına hapsolup bir nevi yok olmaya mahkûm edilirken insanın da zaman üzerindeki söz hakkı kaybolur. Böylece zaman, mekâna aitliği ölçüsünde hissedilir ve mekânsal duraklar ile imlenir.

Bu açıdan bu çalışmanın önemli iki tarihi bulunmaktadır. 23 Ekim 2011 ve 9 Kasım 2011 Van Depremlerinin, çalışmanın hafızasını ortaya koyabilmek adına önemli tarihler olarak kayıtlara geçmiştir. Bu tarihler anıldığında birçok toplumsal grup yaşanan felaketin izlerini hatırlamaya yönelik zaman faktörünü kullanmaktadırlar. Bunun hemen arkasından bu tarihin bireylerde farklı hatırlatıcı unsurları oluşturabilmesi de mümkündür. Bu bağlamda mekân ve zaman her ne kadar birbirinden bağımsız gibi görünüyorsa da, temelde bu iki faktör de birbirini tamamlayan hatırlatıcı araçlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir mekâna ait bir hatırlama gerçekleştirilmeye çalışılıyorsa, bunun mutlaka birde zamanı, yani tarihi vardır. Yine çalışma örneğinde düşünecek olursak, depremlerin Van'da gerçekleşmiş

olduğunu söylediğimizde bu depremin ne zaman olduğuna dair hatırlatıcı ipuçları bulunmaktadır.

Mekân çalışmaları tarih boyunca farklı disiplinler tarafından ele alınan ve üzerinde yoğun tartışmaların yürütüldüğü bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Mekânı, sadece bireylerin ihtiyaçlarını gideren bir olgu olarak düşünmek konuyu kavramak açısından yeterli olmayacaktır. Henri Lefebvre (2012), mekân çalışmalarına farklı bir boyut kazandırarak, mekânın toplumsal olarak kurulduğunu, biçimlendiğini ve dönüştüğünü ortaya koymuştur. Lefebvre'ye (2012: 99) göre, mekân, “şeyler arasında bir şey, ürünler arasında herhangi bir ürün değildir, onların ortak varlıkları ve eşzamanlılıkları içindeki ilişkilerini, yani (nispi) düzeni ve (nispi) düzensizliği kapsar. Dolayısıyla mekân basit bir nesneye indirgenemeyecek bir şeydir. Bu yaklaşımın en önemli noktası, mekânın toplumsal olarak üretilmesi ve değişen her toplum biçimiyle birlikte değişerek, yeni işlevler ve anlamlar kazanmasıdır. Lefebvre, geliştirdiği mekânsal analizinde toplumsal pratiklerin mekânsal pratiklerle kesişmediği ya da bir araya gelmediklerinde, mekânların yeni anlamlar üretmediklerini ileri sürer. Dolayısıyla, toplumsal pratikler zaman içinde kullanım açısından belli bir mekâna mâl edilmektedir. Bu bağlamda, mekân toplumsal hafıza için önemli bir kılavuz işlevi görür.

Temelde insanlar, bireysel yaşantılarını toplumdan soyut bir biçimde yaşadıklarını düşünseler de, aslında bireysellikten ziyade toplumsal bir boyutta yaşamlarına devam ederler. Toplum ise öncelikli olarak ulusal gruplar, aile, dini ve siyasi grupların içinde yer aldığı büyük kitlelerden meydana gelmektedir. Bu gruplar ayrı şekillerde ve kendi ilişkileri içinde düşünüldüğünde, her bir grubun kendi eylemleri ve zihinsel süreçleri bulunmaktadır. Bu sürecin içine tüm toplumsal gruplar dâhil edilebilir. Burada önemli olan bu grupların ortak bir düşünceye ve bakış açısına sahip olmasıdır. Bu bağlamda kolektif bellek gruplara bir yapı sunmaktadır. Diğer bir deyişle, grupların kolektif bellek oluşumundaki etkisini ortaya koymaktadır. Toplumsal gruplarda tıpkı mekân ve zaman gibi belleği canlı tutmaya yarayan ve aynı zamanda yeniden inşa etmesini sağlayan bir başka unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Grup üyeleri tarafından ortak geçmişe dair anılar konuşularak hatırlanır ve kolektif bellek tarafından anılar şimdiki zaman içinde sürekli yenilenir. Grup

üyelerinin bireysel anlatıları olsa da, temelde konuşulan şey ortak bir geçmiştir. Bellekteki anıların canlılığını sağlayan, aslında yakın ya da uzak zaman olması değil, bunun yerine daha çok toplumsal grupların sürekliliği ve kalıcılığıdır.

Kolektif bellek, toplumsal gruplarda iletişim yoluyla kurulmaktadır. Geçmişte grup üyeleri tarafından yaşanmış olaylar, yeri geldiğinde mekâna ya da zamana bağlı bir biçimde uygun şekillerde hatırlamalar meydana getirmektedir. Toplumsal grupların etkisinin, mekân ve zaman faktörüne göre daha büyük çapta olduğu söylenebilir. Aslında gruplar hem zaman hem de mekânı kapsamaktadır. Grupta yaşanan önemli ortak deneyimler kolektif belleğin odak noktalarıdır. Gruplar, bu ilişki biçiminde hatıra merkezi olarak adlandırılabilir. Fakat bu noktada bireylerin ortak geçmişlerini kurdukları grup dağılır ya da yok olursa, bireyler yine de kaybettikleri gruba benzer başka bir grup içinde yer almayı denerler. Toplumsal bellek, gruplarla vardır ve başka bir gruba devredilemez. Bellek ve grup ilişkisine katılan bireyler, toplumsal bellekleri için bir ispat niteliği taşımaktadır. Bu açıdan kolektif belleğin inşasında salt zaman ve mekân değil aynı zamanda grup ile olan toplumsal ilişkiler de somut bir kimlik sağlamaktadır. Böylelikle kolektif bellek, onu yaşayan grupla ilişkilendirebilir. Assmann'a göre hatırlama figürleri "aynı zamanda modeller, örnekler, bir çeşit öğretici parçalardır. Onlar grubun genel tavrını ifade ederler, sadece geçmişi yeniden üretmekle kalmaz aynı zamanda varoluş biçimlerini, özelliklerini ve zayıflıklarını tarif eder" (1985'ten Halbwachs'ten aktaran Assmann, 2015: 48).

1.3. Depreme Hafıza Açısından Bakmak

1.3.1. Sosyolojik Açıdan Deprem

Afetler meydana geldikleri yerlerde sadece can ve mal kaybına yol açmayıp, bunun yanında psikolojik, sosyolojik, siyasal ve ekonomik birçok değişimi ve yıkımı de beraberinde getirmektedir. Afeti sadece vermiş olduğu fiziksel zararları üzerinden tanımlamak, yaşanan gerçekliği tüm boyutları ile ortaya koymak açısından eksik kalacaktır. Çağlar Akgüngör (2010:4) afet olgusunu "meydana gelen fiziksel olayın insan ve toplum üzerindeki etkileri" olarak tanımlar. Bu bağlamda depremlerde ağır

sonuçları olan, ani bir şekilde meydana gelerek normal hayatı kesintiye uğratan ve tüm toplumsal düzeni alt üst eden bir afet biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugüne dek dünyanın birçok bölgesinde farklı şiddetlerde çok sayıda deprem yaşanmış olup, hala bugün de yaşanmaktadır. Tarihsel süreç içinde gerçekleşmiş bu depremlerin nasıl yaşandığı, depremin kaç şiddetinde olduğu ya da nasıl bir arazi yapısı üzerinde gerçekleştiği ve bunların nasıl önlenebileceği gibi sorular, farklı bilim dalları tarafından araştırma konusu haline getirilmiştir. Ancak toplumların depremler karşısında nasıl stratejiler geliştirdikleri ve bu süreci nasıl atlattıkları sosyal bilimlerin ve özelden de sosyoloji biliminin önde gelen çalışma konularından biri olmuştur.

Ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre, depremin yaşanma biçimleri, can ve mal kayıpları, deprem sonrası iyileştirme süreçleri birbirinden farklılaşmaktadır. Bu nedenle, deprem jeolojik olarak her yerde aynı temel sebeplere bağlı olarak ortaya çıksa da, toplumların sahip olduğu sosyo-ekonomik, siyasal, kültürel özelliklerden dolayı farklı sonuçlar doğurur. Dünyanın gelişmiş ülkelerinde modernleşmeyle birlikte gelişen toplumsal örgütlenmeler ve bu alanda edinilen bilinçlilik ve geliştirilen stratejiler, afetleri önleyemese de afet sonrası iyileştirme ve yıkıcı sonuçlarıyla baş etme sürecinde önemli bir etkinlik kazandırmıştır (Kiper, 2001: 10-15). Bu konuda toplumsal düzeyde bilinçlilik kritik önemdedir çünkü deprem tüm toplumsal yaşamı derinden etkileyen ve insan ile mekân ilişkisi noktasında insanları hayatın normal akışından koparan bir süreçtir. Deprem ile birlikte ortaya çıkan toplumsal olaylar ya da sosyal ilişkilerdeki büyük değişimleri incelemek ve anlamak, bu konuda yaşanacak sorunlara karşı önceden önlemler almak veya sonrasında bunlar için çözüm üretmek açısından oldukça önemlidir.

Modern toplumların bir özelliği olarak karşımıza çıkan “rasyonelleşme” kavramının, “gelişme” kavramıyla bir paralellik taşıdığı söylemek yerinde olacaktır. Modernleşen toplumlarda, akılcılığın ön plana çıktığı dönemlerden bugüne kadar doğayı kontrol etmek ve onu kendi hizmetinde kullanmak adına sayısız çalışma ve teknolojik yenilik ortaya koyulmuştur(Şahin, 2016: 12-13). Modern tarih öncesi deprem başta olmak üzere yaşanan farklı afetler, insanlar tarafından Tanrının bir cezası olarak kabul edilmiştir. Ancak yaşanan Aydınlanma Çağı ile birlikte bu tür

doğa olayları bilimsel olarak araştırılıp nedenleri tespit edilmiştir. Afetlere olan müdahale edebilme becerisi gelişen ve değişen dünya ile geleneksel stratejileri ve örgütlenme biçimlerini etkisiz kılmaktadır. Modernleşen toplumlarda gelişen rasyonelleşme ve teknolojik gelişme ile birlikte, toplumdaki en alt birimi olan bireyden devletin en üst birimlerine kadar doğal afetlere yönelik bir bilinçlilik geliştirilmiştir (Kasapoğlu, vd., 2007: 67). Toplum oluşturana vatandaşların, yaşayacakları arazilerin deprem risk analizlerinin devlet tarafından zorunlu olarak gerçekleştirilmesi bu duruma iyi bir örnektir. Depremlerin kontrol altına alınamayacağı düşüncesi daha çok gelişmemiş ülkelerde kendini gösterirken, gelişmiş ülkelerde bu tür bir anlayışa oldukça az rastlanmaktadır. Şüphesiz, depremin yıkıcı etkilerinden tamamen kurtulmak imkânsızdır. Ancak depremin olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi ancak toplumsal kurumların rasyonelleşmesi ile mümkündür (Mızrak,2018: 59-60). Depremlere karşı önlemler ve çözümler, depremin olma ihtimali yüksek olan riskli coğrafyalarda gerekli jeolojik, kurumsal ve eğitimsel çalışmalar yapılarak, deprem sonrası koordineli ve güven içinde bir hizmetin sağlanması için gerekli ihtiyaçlar ve kaynaklar tespit edilerek geliştirilebilir (Genç,2008:162-163).

Türkiye toplumu tarih içinde birçok deprem yaşamış olup bunun sonucunda hem insan kaybı açısından hem de ekonomik ve toplumsal olarak çok ağır zarar görmüştür. 1919 Soma, 1939 Erzincan, 1966 Varto, 1976 Çaldıran- Muradiye, 1999 Marmara ve 2011 Van depremleri yaşanan ve ülkenin hafızasında yer eden önemli depremler olarak örnek verilebilir. Ancak 1999 Marmara depremi Türkiye'nin deprem tarihi içinde bir milat olma özelliği taşıdığını belirtmek gerekir. Kocaeli ve çevresinde oldukça geniş bir alanda ağır sonuçları olan bu deprem, yüzyılın en büyük depremi olarak kayıtlara geçmiş olup, sonrasında toplumda büyük bir korku, stres ve güvensizlik yaratmıştır. Yaşanan Marmara depremi sonrası kamu birimlerinin durumun ciddiyetini günler sonra anlaması, deprem sonrası koordineli çalışan arama kurtarma ekiplerinin olmaması, halkın günlerce kendi imkânları dâhilinde afete başa çıkmaya çalışması, devletin deprem gibi bir afete ne kadar hazırlıksız olduğunu gözler önüne sermiştir. Bu bağlamda, deprem üzerine Suat Kolukırık ve Meryem Tuna'nın(2009) yaptıkları "Türk Medyasında Deprem Algısı: Marmara Depremi Örneği" adlı çalışma örnek olarak verilebilir. Bu gibi durumlarda devletin tüm kamu

kurumları açık bir biçimde eleştiriye tabi tutulmakta ve böylelikle halk tarafından toplumsal denetim mekanizmaları devreye girmektedir. Deprem için hazırlanan bir planın olup olmaması, deprem sonrası kriz masalarının kimler tarafından nasıl düzenlendiği ve yardım hizmetlerinin erk devletlerin deprem konusundaki politikalarını ortaya koymaktadır. Bu temelde rasyonelleşmenin toplumsal olarak ne kadar önemli olduğu vurgusunu yapmak amacıyla, Veysel Bozkurt (1999: 20) *Deprem ve Toplum* adlı kitabında, depremin gelişmemiş toplumlarda nasıl yaşandığını şu şekilde özetlemiştir: “ancak doğal afetler, neredeyse hep büyük yıkımları, yöneticilerin halkına hesap vermediği, hukuk devleti anlayışından ziyade mülk devleti anlayışının egemen olduğu, otoriter, rasyonellikten/sekülerizasyondan uzak ve önlem almak yerine tevekkülle geçiştiren modernleşme sürecini tamamlayamamış ülkelerde yapıyor.”

Buna karşın gelişmiş ülkelerde yaşanan depremler ile gelişmemiş ülkelerde olan depremlerin meydana getirdiği sosyo-ekonomik, kurumsal, yapısal zararlar birbiri ile kıyaslanamayacak kadar büyüktür. Gelişmiş ülkelerde zarar ve yıkımın daha az olması, hem yönetenlerin hem de yönetilenlerin afetlere karşı geliştirdikleri bilinç düzeyi ve bu konuda hazırlıklı olmaları ile açıklanabilir. Gelişmiş ülkelerde afete yönelik tüm önlemlerin devlet tarafından yapılması mümkün olmayıp halk ile devletin kolektif bir şekilde hareket etmesi afetin yıkıcı etkilerini azaltmaktadır. Deprem gibi bir afetin karşısında, hem depremle yaşamayı içselleştirmeli hem de deprem tedbirlerinin alınmasını sağlayacak boyutlarda çalışmalara tüm insanlar katılarak, bu konuda eğitim almalıdır (Açıkalm, 2017: 1-6). Oysa gelişmemiş ülkelerde deprem gibi yıkıcı etkisi büyük afetleri kontrol etmek imkânsızlaşır. Çünkü hazırlıksız olarak yakalanan bir afetin olumsuz sonuçları tüm toplumsal yaşamı ele geçirmektedir. Toplumların gelişme düzeyi, bireylerin afetler konusunda yeterli bir eğitiminin olmaması, toplumsal bir bilinçlilik halinin oluşmaması, depremin bireyler tarafından bir gerçeklik olarak algılanmaması ve dinsel inanışların etkisi toplumların depremi nasıl yaşadıklarını ve neler yaşadıkları konusunda bilgiler sağlamaktadır.

Geleneksel toplumlarda halkın, bir afet karşısında devlete hesap sorma geleneği, Batılı toplumlardaki gibi tam olarak gelişmemiştir. Gelişmemiş toplumlarda “katılım kültürü” hep zayıf kalmıştır(Bozkurt, 2010: 24). Aynı zamanda

bu toplumlarda her şeyi devletten bekleme alışkanlıkları mevcuttur. Bir toplumun deprem kültürünün nasıl işlediğini anlayabilmek için yaşanan deprem süreçlerini analiz etmek gerekir. Dynes, depremi “kültür” olarak tanımlayan ilk kişidir. Ona göre, “deprem kültürü, bir topluluğun son büyük depremde kazandığı deneyimlerin tümüdür” (Dynes, 1970’tenaktaran Kasapoğlu, 2007: 56). Tüm afet dönemleri boyunca bu tür krizlerin üstesinden gelmek ya da rasyonel stratejiler kullanmak için deprem gerçeğini kabul edip, toplumsal yaşamın bir parçası olduğunu unutmadan yaşamak önemlidir. Dynes, bu gerçeklikten hareket ederek hem insanların hem de devletin bir deprem kültürü oluşturmada karşılıklı bir etkileşim içinde olması gerekliliğine dikkat çeker. Şüphesiz deprem gibi geniş etkileri olan afetlerde, öncelikle devletlerin alması gereken çok sayıda tedbir bulunmaktadır. Ancak depreme ya da benzeri afetlere karşı alınacak önlemleri sadece devletle sınırlandırmak, afetin etkileri azaltmak için yeterli değildir. Deprem konusunda önleyici tedbirleri alacak kurumlara, sivil toplum kuruluşlarını ve arama kurtarma ekiplerini de eklemek gerekir. Bu gruplar genellikle gönüllü bireylerden oluşan, bir afet sonrası bölgeye giden yardım ekipleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu bağlamda sivil toplum örgütlerine katılmanın gelişmiş ülkelerde daha yaygın olduğunu belirtmek gerekir –ki bu aslında gelişmemiş ülkelerde depremin etkisinin çok daha uzun sürmesinde önemli bir faktördür. Genel anlamda afetler özelde ise depremler tek elden devletin yaptırımlarıyla çözümlenebilecek kadar basit olaylar değildir. Bunu başarabilmek için, afet sonrası toplumun bütün katmanlarının dâhil edilmesiyle geliştirilecek kolektif bir akıl etrafında toplanılması ve gerçekçi bir afet izleme programının oluşturulması gerekir. Dolayısıyla, Bozkurt’un (2010: 28) ifadesiyle, “politik toplum karşısına sivil toplum konulmalı” ve birlikte hareket alanı oluşturulmalıdır.

Akgüngör’e (2010:4) göre afet süreci, “insanın günlük faaliyetlerindeki bir kesinti, kopuş; tüm toplumsal süreçler üzerindeki denetimini yitirdiği bir zaman aralığı; fiziksel olayı izleyen bir belirsizlik dönemidir.” Afet, fiziksel olduğu kadar ve hatta daha da fazla, toplumsal bir olaydır. Aynı zamanda siyasi yönetimlerin bu konuda belirli bir takım politikaların olduğu bir süreçtir. Yaşanılan afet karşısında, hükümetlerin, siyasi parti ve grupların bir “afet siyaseti” oluşturması beklenmektedir. Bu her zaman olumlu ve çözüme yönelik bir süreç olarak işlemeyip, çoğu zaman

siyasi yönetimlerin kendi görüş ve menfaatlerince yürüttüğü politikalar şeklinde de gerçekleşebilir. Bu bağlamda, “felaketler, geçici de olsa, siyasal karar alma mekanizmalarının işlemez olduğu, ama aynı anda da bütün siyasi, kamusal ajandalara karmaşık ve çatışmalı yeni konuların girdiği afetin nasıl tanımlanacağı ya da sunulacağı gibi bir zaman aralığı yaratırlar” (Olson, 2000’denaktaran Akgüngör, 2010:4). Dolayısıyla, afet tam anlamıyla toplumsal olarak bir ortak akıl etrafında hareket etmekten ziyade, siyasi grupların afet üzerinden bir siyaset yapma alanına dönüşmektedir. Özellikle yerel ve ulusal siyasi aktörlerin afet sonrası iyileştirme ve yeniden kurma dönemleri düşünüldüğünde, afet olgusu bu gruplar için siyaset yapmanın bir aracı haline dönüşebilir. Afet yaşandıktan sonra, kaçınılmaz olarak siyasallaşan bir olaydır (Akgüngör, 2010).

Toplumsal grupların depremi yaşama biçimleri birbirinden farklı olduğu gibi, algılama biçimleri de farklıdır. Yaşanılan felaketler tarihsel süreç içinde incelendiğinde, en çok etkilenen grupların sosyo-ekonomik gücü düşük gruplar olduğu görülmektedir. Bir afetin ne kadar gündemde kalacağı, afetin vermiş olduğu can ve mal kaybıyla her zaman orantılı değildir. Depremlerin meydana geldikleri toplumsal koşullar, depremin medyadaki ya da toplumdaki yankılarını belirlemektedir. Bu doğrultuda 1939 yılında Erzincan’da meydana gelen depremde 39.000 kişinin ölmesi depremin uzun süre gündemde tutarken, bu depremden birkaç yıl sonra meydana gelen “üç ölümcül deprem, Niksar (1942), Tosya (1943), ve Gerede (1944); İkinci Dünya Savaşı’nın neden olduğu koşullar altında basında kısa sürelerle yer alabilmiştir” (Akgüngör, 2010:5). Yani kısacası toplumsal olarak yaşanmış afetlerin etkilerini anlamak için toplumsal koşulları analiz etmek gerekir.

Sonuç olarak, depremler sadece fiziksel bir olay olmanın dışında, toplumsal olayları felce uğratan ve siyasal sonuçlar doğuran olaylardır. Bu gibi afet biçimleri yalnızca toplumda yaşayan bireyleri değil, tüm toplumsal yapı ve kurumları derinden etkilemektedir. Halk kendi içinde yaşadıkları bu zor süreçle mücadele etmeyi ve kolektif olarak nasıl hareket edebileceklerini öğrenmek durumunda kalırken, öte yandan siyasi aktörler ise depremin yıkıcı etkilerini en aza indirmek ve bu süreçte toplumun farklı katmanlarına eşit olanaklar sunarak sosyal devlet anlayışının ve demokrasinin görevlerini yerine getirmekle yükümlüdür.

1.3.2. Türkiye’de Deprem Çalışmaları

Son yıllarda yaşanan afetlerin giderek artması sonucunda, bu konuda yapılan çalışmaların çoğaldığı gözlenmektedir. Afet çalışmaları jeoloji, sosyoloji, psikoloji, kent planlaması, kamu yönetimi, jeofizik ve mühendislik gibi çok çeşitli alanlarda yapılmakta olup, deprem başta olmak üzere afetlerin çok boyutlu etkileri araştırılmaktadır. Türkiye’de son yıllarda deprem konusunda yapılmış çalışmalarda artışın olmasında, en önemli sebeplerin son yıllarda yaşanan 1999 Marmara ve 2011 Van depremlerinin etkisi olduğu düşünülebilir. Ancak bu artışın kırılma noktasının 1999 Marmara Depremleri olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Marmara depremlerinden sonra oluşan felaketin sonuçları karşısında ortaya çıkan toplumsal tepkilerin büyüklüğü, sivil halkın kolektif mücadelesi, medyanın ilgisinin artması, devlet kurumlarının deprem konusunda hazırlıksız kalması ve kamu idarecilerinin hantallığı deprem olgusunun aylarca hem ulusal hem de uluslararası düzeyde gündemde kalmasını sağlamıştır. Marmara depremleri, deprem tarihi açısından her anlamda bir kilit nokta olma özelliği taşıdığından, bu bölümde Marmara ve Van depremleri üzerine yapılan çalışmalar üzerinden bir tartışma yürütülecektir. Böylelikle, farklı yıllarda gerçekleşen ancak hemen hemen aynı şiddete sahip olan iki deprem sonrasında hem kamusal anlamda hem de devlet yapılanmalarında nelerin değiştiğini, iyileştirme ve yeniden inşa etme süreçlerinin nasıl bir yol izlenerek yapıldığını incelemek ve anlamak mümkün olacaktır.

Deprem literatürü farklı bilim alanlarından oluştuğu için bu bölümün sınırları açısından, afet ve deprem çalışmalarının tümünü burada ele almanın mümkün olmadığını belirtmek gerekir. Ancak yine de depremi farklı boyutlarıyla kavrayabilmek için mümkün olduğunca farklı çalışmalara yer vermeye özen gösterilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte, Türkiye’de afetin nasıl anlaşıldığı, afet yönetiminin nasıl yürütüldüğü, afetin psikolojik etkilerini ve son olarak afet planlamalarındaki önemli bir eksik olan "toplumsal cinsiyet perspektifiyle afetlerin nasıl yönetilmesi gerektiği" soruları burada ele alınacak belli başlı konular olarak sıralanabilir.

İlk olarak, 1997 yılında yayınlanmış “Dinar Halkının 1995 Depremi sonrası Psiko-sosyal Durumu ve Afet Yönetimi İle İlgili Görüşleri” başlıklı araştırmaya

bakılacaktır (Alkan vd., 1997). Bu çalışma deprem sonrası Afyon/Dinar bölgesinde ne tür toplumsal değişimlerin yaşandığını anlamak üzerine gerçekleştirilmiştir. Nicel yöntem uygulanarak yapılan alan araştırmasında, deprem sonrası yaşanan sosyo-ekonomik değişimler, afet yönetimi konusunda bireylerin tutum ve beklentileri, kullanılan konutlara ilişkin insanların görüşleri, geçici göç sorunu ve son olarak depremin psikolojik etkilerinin neler olduğu ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Anket araştırmasının sonucunda, depremin ardından insanların sosyal ve ekonomik anlamda güçlük yaşadıkları, bazı grupların işlerini deprem sebebiyle kaybettikleri ve iş değiştirmek durumunda kaldıkları belirlenmiştir. Afet yönetiminde ortaya çıkan ihtiyacın, halkın daha aktif olması gerektiği vurgusudur. İnsanların gündelik yaşamlarında çok büyük değişimlerin olmadığı, fakat geçici bir göç sorunun yaşandığı belirlenmiştir. Deprem sonrası kendini gösteren stres ve kaygı gibi psikolojik etkilerin ise daha çok kadınlarda görüldüğü belirlenmiştir. Bunların dışında, çalışma aslında temelde “nasıl bir afet yönetimi olmalı?” sorusunu açıklamayı amaçlamıştır.

Depremin kent planlanması açısından nasıl değerlendirildiğine bakmak için, Tarık Şengül’ün (2001) Planlama dergisinde yayınlanan “Doğu Marmara Depreminin Kentlerin Yapılanması Üzerine Düşündükleri” adlı makalesi ele alınacaktır. Makale kapsamında Marmara depremi üç yaklaşımla incelenmiştir. İlk olarak, depremin yaşandığı bölgede emek, sermaye ve nüfus yoğunluğunun fazla olması ve bunun depremin etkilerini arttırdığı belirtilmektedir. İkinci yaklaşımla, kentsel yapılardaki kalitesizliğin ve düzensizliğin nedenleri devlet, belediye ve inşaat sektörü bağlamında açıklanmıştır. Üçüncü yaklaşım doğrultusunda ise devletin deprem sonrası müdahalede profesyonel olmayıp durumun ciddiyetini kavrayamaması ve sonraki süreçteki hantallığı eleştirilmektedir. Şengül’e göre, Marmara depreminin yıkıcı etkilerinin bu kadar fazla olmasındaki sebep, bölgede nüfus yoğunlaşmasıyla birlikte ortaya çıkan plansız yapılaşma ve çarpık kentleşmedir. Bölgenin coğrafi şartları, ekonomik yapısı, iş gücü ve pazara olan yakınlıkları yoğunlaşma üzerindeki etkilerini arttırmaktadır. Şengül, Cumhuriyet tarihinde 1950’li yıllardan sonra dünya ekonomisinin çizgisinin liberal ekonomiye dönmesi üzerine, Marmara bölgesi büyük sermaye sahiplerinin aynı zamanda yoksulların iş bulabilecekleri bir bölge niteliği kazandığına dikkat çekmektedir. Bu

durumla bağlantılı olarak depremin yıkıcı etkilerinden en fazla nasibini alan sınıftan, gecekondulaşmanın mimarları olan yoksullar olduğu görülmektedir. Kapitalist ilişkilerin en fazla yoğun olduğu bölge olarak kabul edilen Marmara Bölgesi'nin, emek ve sermaye ilişkileri açısından da plansız olduğu bilgisine çalışmada yer verilmiştir. Bunun yanında, bölgede yerleşim alanlarına dikilen yapıların kalitesizliği üzerinden eleştiriler getirilmiştir. Şengül, belediyeler ve müteahhitler arasındaki karmaşık ilişkilerin nasıl yaşandığını, resmi olarak yapılan birçok yapı düzenlemesi olmasına rağmen, gecekonduların kentsel yaşama nasıl bu kadar çabuk entegre olduklarını ironik bir biçimde anlatmaktadır. Son olarak devletin, deprem sonrası afeti tanıma ve tanımlama gibi konulardaki hantallığını ve olanaksızlıklarını, 1980 sonrası oluşan neo-liberal politikalara bağlamaktadır. Buna göre, çoğu kurum ve kuruluşların özelleştirmeler sonucu devletin elinden çıkmasıyla birlikte, devlet "sosyal devlet" anlayışından vazgeçerek sadece siyasi rant peşinde olan siyasi aktörlerin tarafından yönetilir hale gelmiştir. Tüm bu incelemelerin ışığında Şengül'ün bu çalışması, depremin yıkıcı etkilerini kentsel pratikler açısından sosyo-ekonomik ve planlama perspektifiyle değerlendirmiştir.

Bu alanda yapılan bir başka araştırma ise afet yönetim sistemini eleştirel olarak ele alan Bülent Özmen ve Ali Tolga Özden'in (2013) "Türkiye'nin Afet Yönetimi Sistemine İlişkin Eleştirel Bir Değerlendirme" başlıklı çalışmasıdır. Araştırmanın temel amacı 1990'lı yıllarda yaşanan uluslararası afet yönetim sisteminin Türkiye'deki değişimini ele almaktır. Bu çalışma üç aşamada ele alınmaktadır. İlk olarak, dünyada yaşanan afet yönetimi ile ilgili değişimlerin geleneksel afet yönetim biçimlerini nasıl değiştirdiğini incelenmiştir. 1990'lı yıllardan itibaren geleneksel afet yaklaşımlarının değiştiği, dünya üzerinde yaşanan farklı afetler için uluslararası bir zeminin oluşturulduğu ve Türkiye'nin de bu süreçlere katılması sonucunda afet yönetim biçimlerinde değişiklik sağlandığı ortaya koyulmuştur. Buna bağlı olarak, dünyadaki geleneksel afet yönetim müdahalelerinin yeterli olmadığını ancak bu yönetim biçimini köklü bir değişime götürecek uluslararası bir politik zeminin oluşturulduğunu belirtir. Afetlerin risk azaltımı ve iyileştirme politikaları için Birleşmiş Milletler (UN), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), Dünya Bankası- Afet Azaltımı ve İyileştirme için Küresel Hizmet Birimi (WB-GFDRR), Uluslararası Kırmızıhaç ve Kızılay Toplulukları

Federasyonu (IFRCRCS) gibi kuruluşlar afet politikalarına yönelik dünyanın farklı ülkelerinin bir araya gelmesiyle kurulmuştur. Afet öncesi için önleyici birçok tedbir hükümlerinin çıkartılması ve afet sonrası uygulanacak müdahalelerin aşamaları ile ilgili düzenlemeler, tüm ülkelerin kabul etmesi gereken kurallar bütününe tabidir. Türkiye de bu kuruluşlara üyelikleri sonucu, afet yönetiminde yapılması gereken değişiklikleri kabul ederek bu alanda bir dönüşümü başlatmıştır. Çalışmada ikinci olarak, afetlerle mücadelede geleneksel yöntemlerin yetersizliği ve yeni savunma biçimlerinin gerekliliği ortaya koyulmuştur. Özmen ve Özden, geleneksel afet yaklaşımının iki aşamada gerçekleştiğini, bunların ise afet öncesi ve sonrası diye ayrıldığını, ancak bu aşamaların afetlerin yıkıcı etkilerini azaltmadığını, bu yüzden de afet yönetimine daha fazla risk odaklı ve bütünlüklü bakmayı sağlayan bir yaklaşımın olması gerektiğini öne sürerler. Bu bağlamda afet yönetiminin iki aşamada düşünülmesi, afet geçekliğini kavrayabilmemizin önünde bir engel teşkil etmektedir; bunun yerine daha kapsamlı ve derin risk odaklı planlamaların olmasını gerekmektedir.

Özmen ve Özden'in çalışmasında son olarak ise Türkiye'nin afet yönetim politikalarının tarihsel değerlendirmesi sunulmuştur. Buna göre, depreme ilişkin ilk tedbirlerin alınması Osmanlı İmparatorluğu dönemine kadar uzanır; 1506'lı yıllarda büyük bir depremin gerçekleşmesi ve yıkımın etkilerinin büyük olması o dönemin deprem üzerine koruyucu ve önleyici tedbirlerin alınmasını sağlamıştır. Ancak çıkarılan kanunlar ile birlikte konut tiplerinin genellikle ağır malzemedan oluşmaması ve ahşap tipi konutların oluşturulması yönünde bir takım yönetmeliklerin çıkarılması, zaman içinde yaşanan başka afetlerin sonucunda gerçekleşmiştir. Her yaşanan afet sonrası çıkarılan bir yeni yönetmeliğin ve önleyici kanunların olduğu gözlenmektedir. Çalışmada, tarihsel süreç içinde Türkiye topraklarında farklı biçim ve çeşitlerde afetlere yaşandığını ancak bu konuda milat olma özelliği taşıyan afetin 1999 Marmara Depremleri'nin olduğu vurgulanmaktadır. Tarihte en büyük depremin 1939'da yaşanan Erzincan Depremi olmasına karşın, Marmara Depremleri toplumsal, siyasal, psikolojik ve ekonomik anlamda son yıllarda yaşanan en büyük afet olarak kayıtlara geçmiştir. Yaşanılan kriz karşısında, devletin uygulamaya çalıştığı afet politikalarının aslında işlevsel olmadığını gözler önüne sermesi bakımından büyük önem taşır. Bu bağlamda Özmen ve Özden, afet

yönetim sistemlerinin yeniden yapılandırılması ve yasal düzenlemelerin olmasına ilişkin bir takım değişikliklerin olması gerektiğini önermişlerdir.

Bir diğer çalışmada ise deprem, nüfus ve yerleşme üzerinden değerlendirilmiştir. İlkay Südaş (2004), “17 Ağustos 1999 Marmara depreminin Nüfus ve Yerleşme Üzerindeki Etkileri: Gölcük (Kocaeli) Örneği” başlıklı makalesinde, Gölcük nüfusunun deprem öncesi ve sonrası afetlerin göç hareketi üzerindeki etkilerini incelemiştir. Çalışma kapsamında depremin nüfus üzerindeki etkilerini incelemek amacıyla 1940-2000 yıllarını kapsayan dönemlerine odaklanılmıştır. Südaş (2004), bir bölgedeki nüfus artış hızını ve yoğunluğunu açıklamanın coğrafi, ekonomik, sosyolojik ve siyasal birçok farklı parametrelerin olduğu görüşünden yola çıkarak Gölcük depremi örneğinde bir araştırma yürütmüştür. Buna dayanarak, Gölcük depremi sonrası bölgede kısa zamanda yoğun bir göç dalgasının oluştuğu, deprem sonrası yaşanan göçün kentten kırsal alana doğru gerçekleştiğini belirtmektedir. Deprem sonrası hem buldukları konum hem de konut tipinin insanlara güven vermesinden dolayı, kırsal alanlara doğru yoğun bir göç hareketi gerçekleşmiştir. İnsanların ya kendi memleketlerindeki kırsal alanlara ya da Gölcük’ün kırsal alanlarına yerleştiklerine dair sonuçlar elde edilmiştir.

Deprem gibi afetlerin, tüm toplumsal düzeni değiştirmesi sebebiyle bu süreçlerde hangi değişimlerin yaşandığını anlayabilmek adına, Tuna, Parin ve Tanhan’ın (2012) “Van Depremi Sosyo-Ekonomik ve Durum Tespiti Raporu” adlı çalışmalarını ele almak faydalı olacaktır. Çalışmanın temel amacı, 2011 Van depreminden hemen sonraki ilk ayların durum tespit raporunu ortaya koymaktır. Bu çalışmayla birlikte deprem sonrası oluşturulan politikalara bağlı bir biçimde yapılan faaliyetlerin, depremzedeler tarafından nasıl algılandığı, yardımların nasıl değerlendirildiği ve afetzedelerin bu duruma ilişkin beklentilerinin neler olduğu sosyo-ekonomik ve psikolojik boyutlarıyla ele alınıp tartışılmıştır. Çalışma toplamda 1505 haneyi kapsayacak şekilde kapsamlı bir rapor niteliği taşımakta olup, Van-Merkez ve ilçelerini kapsamaktadır. Geçici olarak kurulan yirmi dört konteynır ve çadır kentlerde anket uygulanmıştır. Araştırma içerik olarak üç kısımda ele alınmıştır. Öncelikle, konteynır kentlerdeki sosyal barınma, eğitim, ve sağlık vb. alanlardaki sorunlara yoğunlaşmış olup, bu sorunlar depremzedelerin günlük yaşam

sıkıntılarını üzerinden değerlendirilmiştir. İkinci kısımda ise, depremzedelerin deprem sonrası yaşadıkları travmaya ilişkin bir psikolojik durum tespitidir. Deprem ardından insanların uyku problemleri, bilişsel zorlanmalar, duyuşsal problemler, fiziksel ve davranışsal problemler yaşadıkları tespit edilmiştir. Bu yönüyle depremin sadece bir doğa olayı olmadığı, yaşayan insanları hem fiziksel hem de psikolojik olarak derinden etkilediği bu çalışma ile bir kez daha ortaya konulmuştur. Çalışmanın son bölümünde ise, depremzedelerin ihtiyaç ve talepleri üzerine bir değerlendirmeye yer verilmiştir. Deprem tüm sosyal yaşamı tümünden kesintiye uğratmasından dolayı, insanlar arasında gelişen yardımlaşma, devletin kurumları ve sivil savunma gibi yardım kuruluşlarının bu gibi durumlarda sergiledikleri politikalar önemlidir. Bu politikaların, depremzedelerin ihtiyaçlarını giderme noktasında ne kadar işlevsel olduğu ve deprem bölgesindeki ihtiyaçların belirlenmesine ne gibi katkılar sağladığı ortaya konmaya çalışılmıştır.

Tüm toplumsal süreçlerin oluşturulmasında en temel problemlerden biri olan toplumsal cinsiyet bakışının eksikliği, afet yönetim planlamalarında da kendini göstermektedir. Bu durumu ortaya koymak amacıyla, Ebru İnal ve Nükhet Paksoy Erbaydar (2016) tarafından “2012-2023 Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı’nın Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısı İle İncelenmesi” başlıklı bir çalışma yapılmıştır. Afet çalışmalarına farklı bir bakış açısı sunan bu çalışma, eylem planını üç aşamalı olarak tasarlamıştır. Çalışmanın ilk iki aşaması daha çok afet yönetiminin teknik boyutuyla ilgilenirken, son aşamasının temel hedefi afet yönetiminde belirlenen stratejilerin toplumsal cinsiyet perspektifiyle değerlendirmeye alınmasıdır. Bu doğrultuda, toplumsal ilişkiler, insanların sahip oldukları sağlık düzeyleri, sosyo-ekonomik durumları, bilgi ve becerileri, yaşanan yerin özelliklerinin yanı sıra, toplumsal cinsiyet rollerinin de insanların afetlerden nasıl etkilendiklerini ve bunlara karşı geliştirdikleri baş etme stratejilerini belirlediği öne sürülmüştür. Çalışma kapsamında acil durum ya da afetlerde toplumsal cinsiyet rollerinin önemine dikkat çeken İnal ve Erbaydar, hazırlanan eylem ve strateji planlarının tümüyle eril bakış açısıyla hazırlandığını, oysa afeti yaşayanların sadece erkekler olmadığı gibi toplumun diğer yarısını oluşturan kadınların afetlerden çok daha fazla etkilenen grup olduğunu sebepleri ile tartışmıştır. Bu bağlamda, afet öncesi devletin belirli kurumları tarafından hazırlanan eylem planları genelde toplumsal cinsiyet rollerine

karşı nötr ya da cinsiyet körü bir yaklaşım sergilemektedir. Oysaki kadın ve erkeklerin afetlerden etkilenme düzeyleri, bu duruma karşı verdikleri tepkiler, aralarındaki güç ilişkileri ve afet sonrası kendilerine problem edindikleri durumlar birbirinden farklıdır. Bu bağlamda yapılan tüm afet yönetim eylem planlarının toplumsal cinsiyet rollerine duyarlı bir biçimde hazırlanması ve böyle bir plan dâhilinde afet sonrası yaşanan ağır durumların hafifletilmesine yönelik uygulamalar gerekmektedir.

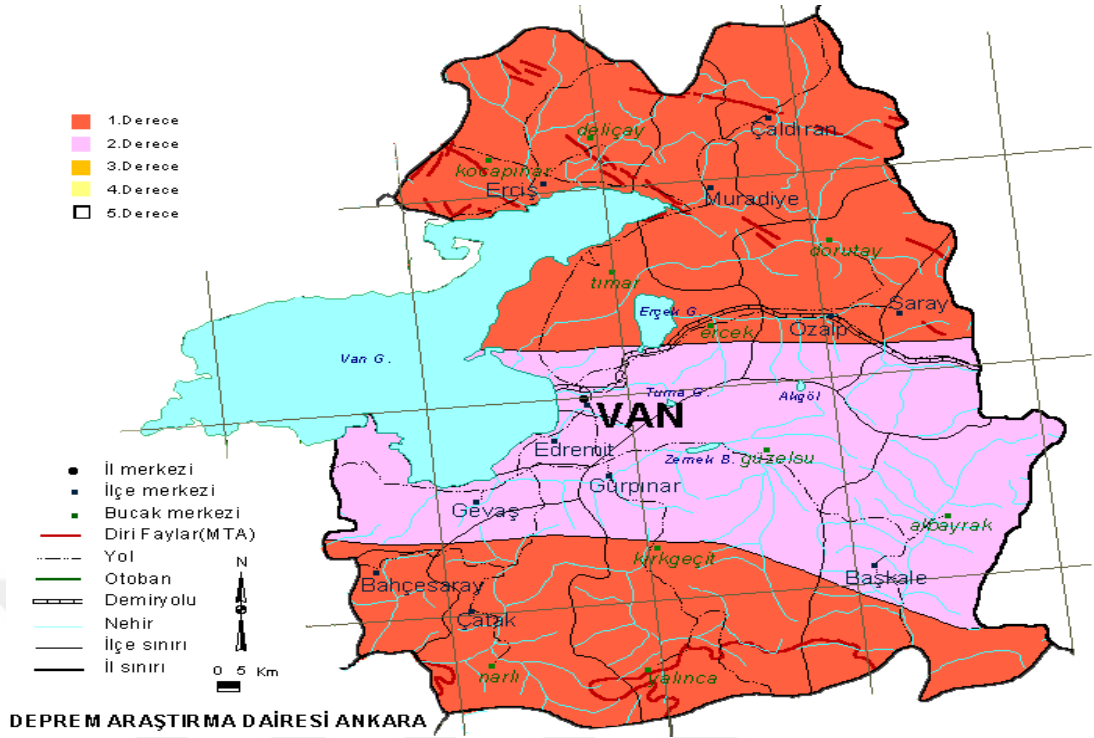
Türkiye’de deprem üzerine yapılan son düzenlemeler geçmişe göre umut vermektedir. Depremi sadece bir fiziksel kırılma olmadığını, aynı zaman toplumsal bir olay olduğunu vurgulayanların (Kasapoğlu, 2007) olması, toplumun afetlere karşı bilinçli bir biçimde disiplinler arası çalışmaların birlikte yürütülmesini öngörmektedir. Tarihsel süreçler içinde yaşanan depremlerin yıkıcı fotoğrafları daha çok hasar tespiti, deprem sonrası barınma, yeme-içme ya da psikolojik etkiler gibi temel sorunlara odaklanmaktadır. Ancak sadece bunların ortaya çıkarılması, depremin yıkıcı etkilerini önleyemediği gibi toplum depremle baş başa kalmaktadır. Elbette depremin ilk etkilerine dair bir resim ortaya çıkarmak, depremin yıkıcı etkilerini bütünlük açısından anlayabilmek ve analiz edebilmek için önemlidir. Ancak burada bir o kadar önemli bir nokta daha ortaya çıkmaktadır. Depremin doğal ve kaçınılmaz bir doğa olayı olmasının yanında, sonuçları itibariyle toplumsal bir yıkıma dönüşmesinde toplumun kusurlarının bulunduğu ortadadır. Doğal afetlere engel olmaya elbette insanların her zaman ve tamamıyla gücü yetmez; bu bağlamda insan tarih içinde doğa-insan ikileminde edilgen taraf her zaman insan olmuştur (Canbolat, vd., 127). Ancak depremler sadece meydana geldikleri andan itibaren müdahale edilmesi gereken olaylar değildir. Bununla birlikte afet öncesi, sonrası ve olduktan sonra gibi farklı süreçleri, en insani ve adaletli bir hizmet sağlamak adına tüm toplum ve diğer kurumların işbirliği ile birlikte bir deprem programı hazırlanmalı ve müdahale edilmelidir (Köseoğlu, 2015, 15-16). Bunun içinse depremi fiziksel bir olayın ötesinde ele alarak, sonuçları itibariyle insanları ve toplumları nasıl etkilediğine yönelik farklı açılardan çalışmaların yapılması gerekir. Bu anlamda, tarihsel olarak deprem deneyimi olan toplumların bu süreçleri nasıl yaşadıkları, bunları kuşaklar boyu nasıl aktardıkları ve dolayısıyla deprem üzerine

nasıl bir kolektif bellek oluşturdukları araştırılmayı bekleyen önemli konular olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.3.3. Van'da Depremlerin Tarihçesi

Yaygın bir doğal afet türü olarak deprem, toplumun tüm hafızasını etkileyen sarsıcı bir olaydır. Depremler, tüm toplumsal yaşamı ve gündelik hayatın akışını kesintiye uğratan, sonuçları bakımından ağır can ve mal kayıplarına sebep olan bir afet biçimidir. Deprem olayı, kısa zaman içinde yaşanan ancak ilerleyen zaman içinde etkileri devam eden ve insanlarda iz bırakarak hafızayı derinden etkilemektedir. Çoğu zaman bu izler travmatik olup, ömür boyu hafızadan atılması mümkün olmaz. Bu nedenle sosyolojik olarak deprem sadece bir fiziksel yıkım olarak açıklanamaz. Elbette ki, depremin yıkıcı sonuçları ve ekonomik ve toplumsal olarak nelere mal olduğunu incelemek büyük önem taşımaktadır. Ancak insanların bu olayın etkilerini ilerleyen süreçlerde nasıl taşıdıkları ve bunları nasıl hafızalarına yerleştirdikleri, ne şekillerde hatırladıkları da deprem olgusunu anlayabilmek için bir o kadar önemlidir. Birey yaşadığı felaketin kişisel deneyimini ve hikâyesini zihnine kazır. Bu hikâye zaman geçtikçe yeni yaşantı ve etkileşimlerle değişikliğe uğrayabilir, kişi o anki tercih ve gereksinimlerine bağlı olarak felaketi farklı biçimlerde anımsayabilir ve ona farklı anlamlar ve işlevler yükleyebilir (Akgüngör, 2010: 6). Toplumda, depremler bir genel geçer bir gerçeklik kazandıktan sonra zaman içinde değişikliğe uğramış olsalar da, bir şekilde toplumsal hafızaya yerleşmektedirler. Depremler oldukları andan itibaren toplumsal bir gerçeklik kazanırlar, ancak her insanın depremi yaşama biçimi ve bu olaya ilişkin hafıza biçimleri birbirinden farklıdır. Depreme atfedilen anlamlar, yaşanan toplumsal bağlam içinde şekillenmiş ve hafızalarda yer almıştır.

Tarihin farklı dönemlerinde Van bölgesinde tektonik özelliklere sahip birden fazla deprem yaşanmıştır. Tarih boyunca yıkıcı depremlerin olduğu Van ve çevresi, karmaşık fay hatlarının bulunduğu bir bölgede yer almaktadır. Kentin büyük bir kısmı birinci dereceden deprem bölgesi olarak kabul edilmekte olup, kentin geneli ise birinci ve ikinci dereceden deprem bölgesi olarak dağılım göstermektedir (bkz. Harita 1).

Harita 1. Van Kenti Deprem Tehlike Haritası.

Kaynak: http://www.yerbilimleri.com/wp-content/uploads/2011/11/van_deprem_haritasi.jpg, 2019-06-25

Van kentinin depremselliği üzerine birçok araştırmanın yanı sıra, bölgede yaşanan başka depremlerden de ortaya çıkan deprem deneyimleri ve bunların nasıl kayıt altına alındığı ve hafızada yer aldığı bu çalışma açısından önemlidir. Cumhuriyet öncesi dönemlerde meydana gelen depremlerin sağlıklı bir şekilde ölçülemediği ve bu konuda çok fazla bilginin bulunmamasından yola çıkarak, Cumhuriyet'in kurulmasından sonra meydana gelen depremlerin oluşturduğu etkiler ve yıkımlar, eldeki veriler kısıtlı olsa da hala bir değerlendirme imkânı sunmaktadır.

Tablo 1. Cumhuriyet sonrası Van ve çevresinin etkileyen tarihi depremleri

Depremin Tarihi (yıl)	Depremin Etki Alanı ve Yıkım Kayıpları ile İlgili Bilgiler
1924	Özalp bölgesinde hafif hasar olmuştur.
1932 – 1933	Özalp bölgesinde orta ölçekte hasar oluşmuştur.
1941 (11 Eylül)	Van ve Başkale'de hasar meydana gelmiştir.
1945 (15 Ocak)	Van-Özalp-Muradiye-Erciş bölgesinde orta hasar olurken, Çaldıran'da hafif hasar olmuştur.
1945 (2 ve 9 Mart)	Bitlis-Tatvan-Erciş-Muradiye bölgeleri etkilenmiş, Muradiye'de ciddi bir olmamıştır.

Kaynak: ODTÜ Van Depremleri Raporundan (2011: 12-13) alınmıştır.

Tarihsel zaman içinde elbette Anadolu coğrafyasında, özelde de bölgede oldukça fazla depremler yaşanmıştır. Ancak yukarıda verilen tablonun Cumhuriyet dönemi ile sınırlandırılmasının altındaki sebep ise, bu çalışmanın bir hafıza çalışması olmasıdır. Hatırlama pratikleri açısından geçmişe dönük yaşanan depremlerin kayıt altına alınması, toplumdaki deprem hafızasının nasıl işlediğine ilişkin ipuçlarını takip etmek amacıyla verilmiştir. Bu bağlamda, en son yaşanan 2011 Van Depremlerine kadar, geçmişte Van kenti ve çevresinde yaşanmış depremlerin nasıl bir izlek sunduğu bu çalışma açısından tarihsel bir çerçeve oluşturacaktır.

Tablo 2. Muradiye – Van Depremi ile ilgili bilgiler

Deprem Tarihi	Deprem Etki Alanı ve Şiddeti
24.11.1976 Muradiye-Van Depremi	Büyüklüğü: 7,5; Can kaybı: 3.840 kişi Çaldıran, Muradiye ve çevre bölgelerde deprem şiddetli bir biçimde hissedilmiş ve yer alan yerleşim alanları çoğu ağır hasar görmüştür. Bölgenin soğuk ve zor kış iklimi kurtarma ve yardım faaliyetlerini ciddi oranda etkilemiştir. 9232 civarında yapının hasar gördüğü belirtilmektedir.

Kaynak: Tabloda yer alan bilgiler Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü'nün resmi web adreslerinden derlenmiştir. (<http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/default.htm>)

Bir önceki tabloda (Tablo 1), 1976 Muradiye/Çaldıran Depremi'ne özellikle yer verilmemiştir, bunun sebebi, bu depremin 2011 Van Depremleri'ne en yakın tarihli olması ve aynı zamanda en fazla veriye ulaşılan deprem olması açısından ayrı verilerek konuya dikkat çekilmek istenmesidir. Bugüne dek çok sayıda deprem felaketi yaşamış bir ülke olarak Türkiye'de, ülke yöneticilerinin ve siyasi aktörlerin depreme yaklaşımının nasıl değiştiğini anlamak açısından, 1976 Muradiye/Çaldıran Depremi'ne ilişkin veriler bize önemli ipuçları sunmaktadır.

Muradiye /Çaldıran Depremi, 24 Kasım 1976 tarihinde saat 14.22'de meydana gelmiş ve depremin şiddeti 7,3 olarak belirlenmiştir. Depremin şiddetinin belirlenmesinin hemen ardından, en çok etkilenen alanın 50.000 nüfusa sahip olan Van Kenti olduğu düşünülmüş olsa da, sonrasında depremin etkilerinin ve yıkımın boyutlarının en ağır yaşandığı yerlerin Muradiye, Çaldıran ve Erciş gibi ilçeler

olduğu tespit edilmiştir. O dönemde özellikle ağır hasar alan Muradiye ve Çaldıran ilçelerinde yerleşim yapılarının büyük bir kısmını tek katlı kerpiçten veya topraktan inşa edilmiş yapılar oluştururken, kamuya ait sadece birkaç binanın betonarme olduğu bilinmektedir:

1976 depreminde, Çaldıran'da bulunan 532 binadan 505 âdeti ağır şekilde (onarılmayacak kadar) veya tamamen yıkılarak hasar görmüştür. Çaldıran nüfusu o dönem için 3.300 kişi olup depremde ortalama her altı (6) kişiden biri (1) hayatını kaybetmiştir (yaklaşık olarak Çaldıran nüfusunun % 16,6'sı yaşamını yitirmiştir). Çok az sayıda binanın belli oranda boşluklu beton bloklar ile yapıldığı yörede, kalan yapıların tamamına yakını kerpiç ve moloz taş malzemenin çamurla bağlanarak çok az miktarda düşey (ahşap) destek ile kullanılması sonucu üretildiği gözlenmiştir. Çatılarda ise kalın ve ağır çamur damın altında kavak gövdeleri taşıyıcı olarak kullanılarak bina çatı örtüsü üretildiği gözlenmiştir (Karancı ve diğerleri, 2011: 14-15).

1978 yılında Gülkan ve diğerleri tarafından hazırlanan raporda¹, kentin ve ilçelerinin sosyo-ekonomik yapısına ve toplumsal olarak ne kadar depreme hazırlıklı olduklarına ilişkin ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir. Bu bağlamda, depremde yapıların ağır hasar görmesi ve yıkılması ile yüksek can kaybının yaşanmasında bölgede dönemin mevcut yapı üretim metot ve malzemelerinin etkili olduğu tespit edilmiştir.

Muradiye/Çaldıran Depremleri'nden 35 yıl sonra tekrar Van kenti ve çevresinde belirli aralıklarla iki deprem daha meydana gelmiştir. Özellikle Erciş ilçesinde ağır can ve mal kayıplarına sebep olan ve Van kent merkezinin daha az hasar aldığı bu depremler, Marmara Depremleri'nden sonra yaşanan en büyük depremler olarak kayıtlara geçmiştir.

---

¹ Mühendislik Raporu olarak adlandırılan bu teknik rapor "NationalResearchCouncil" için hazırlanmış olup *Engineering Report on the Muradiye-Çaldıran, Turkey, Earthquake of 24 November 1976* başlığıyla İngilizce olarak yayınlanmıştır. 2011 Van Depremleri ardından ODTÜ Afet Yönetimi ve Uygulama Merkezi tarafından hazırlanan kapsamlı raporda, bu raporun Türkçe özetine yerine verilmiştir. Bu tez çalışmasında Muradiye/Çaldıran Depremleri'ne ilişkin bilgiler bu Türkçe özette alınmıştır, bkz. Karancı ve diğerleri, Tabanlı-Van (23 Ekim 2011) & Edremit-Van (9 Kasım 2011) Depremleri İnceleme Raporu (Aralık, 2011).

Tablo 3. 2011 Van depremleri ile ilgili bilgiler.

Deprem Tarihi	Depremin Etki Alanı ve Şiddeti
23 Ekim 2011	Van'da 23 Ekim'de meydana gelen 7,2 büyüklüğündeki deprem Türkiye Cumhuriyeti tarihinde meydana gelen en büyük depremlerden birisi olarak arşivlerdeki yerini almıştır. Özellikle Erciş ilçesinde ağır yıkıma ve can kaybına neden olan deprem Van ilinde daha az hasarla atlatılmıştır.
9 Kasım 2011	9 Kasım'da meydana gelen 5,6 büyüklüğündeki deprem orta büyüklükte bir deprem sınıfına girmekle birlikte yarattığı etki ile özellikle Van ilinde en az ilk deprem kadar ağır tahribata yol açmıştır. Fiziksel yıkım ve yaşanan can kayıplarının da ötesinde, halk üzerinde yarattığı psikolojik etkiler belki de Van ili için ilk depremden daha ağır sonuçlar doğurmuştur.

Kaynak: Bu tabloda yer alan bilgiler ODTÜ Van Depremleri Raporundan alınmıştır.

Sonuç olarak, Van kenti ve çevresinde tarih boyunca 6'sı Cumhuriyet sonrası olmak üzere, bilinen 20'nin üstünde deprem meydana gelmiş olmasına rağmen, bu depremlerle ilgili bilgi ve kayıtlar çok kısıtlı düzeyde olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Yapılan araştırmalarda, bu depremlerin arasında en çok verinin, yakın tarihte yaşanmış olan 1976 Muradiye/Çaldıran Depremleri'ne ilişkin olduğu gözlenmektedir. Ancak bu verilerinde ağırlıklı olarak fiziksel ve yapısal koşulların incelendiği ve hasar tespitinin yapıldığı genel değerlendirme raporlarından ibaret olduğunu belirtmek gerekir. Bunun dışında depremi yaşayan insanların deneyimleri, sonraki süreçlerde neler yaşadıkları ve depremin ardında nasıl izler bıraktığına dair çok az bilgi bulunmakta olup, bunların çoğu bir takım gazete ve dergi yazıları, fotoğraf ve görüntüler ve az sayıda kişisel izlenim şeklindedir. Bu bağlamda geçmişte yaşanmış depremlerin genelde geçmişte kaldığı ve daha sonrasında çok fazla hatırlanmadığı ve bununla ilgili medya ve kitle iletişim araçları tarafından da toplumsal hafızanın canlandırılmamış olduğu gözlenmektedir. İngilizce yazılı literatürde kolektif bellek ve deprem üzerine çok sayıda çalışma bulunurken, Türkiye'deki akademik çalışmalarda bu konuya gösterilen ilgisizlik genel olarak depremlere ilişkin bir hafızanın yokluğunu, var olan ve aktarılanın ise yüzeysel bir hafıza olduğunu göstermektedir.

2. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

2.1. Alanın Hikâyesi ve Bir Sosyoloğun Alanda Yaşadıkları

Deprem konusunda yapılan araştırmaların birçoğu psikolojik durum ve hasar tespiti ilişkin raporlar ile yaşanan felaketlerin genel resmini çıkarmaya yönelik yapılan çalışmalardır. Ancak toplumlar, depremin ardından belli bir zaman geçtikten sonra unuturlar ve tedbir almadan bir deprem daha gerçekleşene kadar olağan hayatlarına devam etmektedirler. Bu tez çalışmasında, 2011 Van depremlerini yaşayan bir araştırmacı olarak, insanların depremde neler yaşadıklarını ve bu olayın hafızalarında nasıl yer edindiğini incelemeye çalıştım. Bu bölümde, deprem deneyiminin hem içinden hem dışından biri olarak yaptığım saha araştırmasına ilişkin önemli noktalar anlatılmıştır.

Bu çalışmaya başlarken de insanların yaşadıkları depreme ilişkin hafızasını, 9 Kasım 2011’de hiç beklenmedik bir biçimde ikinci depremde yıkılan Bayram Otel üzerinden incelenmesi planlanmıştı. Kent merkezinin en işlek yerinde yıllarca hizmet vermiş bir otelin, ikinci depremle birlikte beklenmedik şekilde yıkılarak dışarıdan yardıma gelen insanlar ve gazeteciler dâhil birçok insanın hayatını kaybetmesine sebep olması ve günlerce ulusal basında yer alması tüm ülke için önemli bir haber olarak gündeme düşmüştü. Buradan hareketle, bu şekilde yıkılmış bir otelin insanların hafızalarında nasıl yer aldığı ve Bayram Otel’e ilişkin neleri hatırlayıp hatırlamadıkları üzerinden bir çalışma yapılmasına karar verilmişti. Ancak gerçekleştirilen üç pilot görüşmeden sonra araştırma konusunun sınırlarını genişletmek gerektiği sonucuna varılmıştır çünkü görüşülen insanlar Bayram Otel üzerine konuşmaktansa genel olarak depremde yaşadıklarını ve depreme ilişkin hatırladıklarını anlatma eğilimindeydiler. Bunun sonucunda, araştırmanın kapsamı insanların hem depreme yönelik genel hafızasını hem de özelde Bayram Otel’in yıkılışına ilişkin neler hatırladıklarını inceleyebilecek şekilde genişletilmiştir. Görüşülecek kişilerin özellikle kent merkezinde yaşayan, deprem süresince Van’dan hiç ayrılmamış olup iki büyük depremi de yaşamış olan insanlardan olmasına özen gösterilmiştir. Bununla beraber, Bayram Otel ile ilgili yakın temas içinde olan ve otel enkazında hayatını kaybeden insanların yakınları ile görüşme yapılmaması tercih

edilmiştir. Böyle bir tercih yapılmasının sebebi, bu kadar ağır ve travmatik deneyime sahip insanlarla görüşme yapmanın zorluğu yanı sıra insanlara acı ve kayıplarını hatırlatarak olumsuz etkide bulunma kaygısıdır. Dolayısıyla, bu grup dışarı da bırakılarak iki depremi de yaşamış insanlarla kartopu tekniği kullanılarak araştırmanın örneklem grubu oluşturulmuştur. Daha önceden yapılandırılmış bir örneklem seçimin olmaması için araştırmanın güvenilirliği açısından önemlidir çünkü çalışmanın temel amacının sıradan insanların deprem hafızasını ve Bayram Otel'in yıkılma olayını nasıl hatırladıkları olduğunun altını çizmek gerekir.

Araştırma kapsamında görüşmeye başlamadan önce görüşmecilerle kısa bir sohbet ile üniversite bünyesinde yapılan bir çalışma olduğu bilgisi verilmiştir. Daha sonra bu görüşmeler insanların hafızalarını ortaya çıkarmak amacıyla mümkün olduğunca sohbet şeklinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında toplamda yirmi bir görüşme yapılmış olup, bunların üçü pilot görüşme ve geriye kalan on sekiz tanesi ise ana görüşmelerdir. Görüşme yapılanların 13'ü erkek, 8'i kadındır. Cinsiyetlere göre dağılımın eşit olmaması araştırmacının tercih etmiş olduğu bir durum değildir. Van kenti toplumsal cinsiyet rollerini günümüzde birçok açıdan geleneksel olarak devam ettiren bir toplum ve kültür yapısına sahiptir. Bu yüzden herhangi bir araştırma için kadın görüşmecilere ulaşmak ve izin almak genel olarak zor olmaktadır. Ancak bu çalışma özelinde etkili olan bir diğer durum ise depremin olmuş olduğu dönemde birçok ailede kadınlar ve çocuklar şehir dışına çıkarıldığından o dönemde ağırlıklı olarak kent merkezi erkekler tarafından kullanılmıştır. Bu çalışma, nitel bir çalışma olduğu için yarı yapılandırılmış nitelikte sorular hazırlanarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Tüm görüşmeler boyunca izin alınarak ses kayıt cihazı kullanılmış olup, bu konuda görüşmecilerin rahatsız olduğu herhangi bir problem yaşanmamıştır. Bunun muhtemel sebebi, görüşmelerde daha gündelik deneyimlerden bahsedilmesi ve insanların daha önce kolektif olarak yaşadıkları bir olayı anlatmalarından dolayı görüşmeyi tehlikeli görmemeleridir.

Görüşmelere başlamadan önce araştırmacının alanla ilk teması yakın arkadaşı aracılığıyla olmuştur. Alana bu şekilde giriş, araştırmacıyı başka insanlara yönlendirmesi ve çalışmayı başlatmak açısından faydalı olmuştur. İlk görüşmeyi tanıdık biriyle yapmaktaki amaç, hem araştırmacının görüşme yapmak konusunda

kendini denemesi, hem de görüşme sorularının işlerliğini alanda kontrol edebilmektir. Bu görüşme tam kırk beş dakika sürmüş olup beklenen kadar işlevsel ve akıcı geçmemiştir. Soruların bir kaç noktada işlemediği fark edilince, geriye dönük bazı düzeltmeler yapılmış ve sonraki iki pilot görüşme yapılan düzeltmeler ışığında aynı hafta içinde gerçekleştirilmiştir. Sonraki pilot görüşmelerde soruların işlerliği konusunda herhangi bir sorun yaşanmaması üzerine ana görüşmelerin yapılmasına karar verilmiştir.

Sosyal bilimlerde bir araştırma ne kadar iyi bir şekilde planlanırsa planlansın, alan çalışması deneyimi araştırmacı ve görüşmecinin karşı karşıya geldiği bir yorumlama, betimleme ve anlama sürecinin toplamıdır. Yıllar içinde sosyal bilimlerde nesnel bir çalışmanın nasıl olması gerektiğine dair birçok tartışma ve farklı düşünceler geliştirilmiştir. Hiçbir araştırmacı, yaptığı bilimsel bir çalışmadan kendini tamamen izole etmesi mümkün değildir. Bunun en temel nedeni araştırmacının da toplumsal hayatın içinde var olması ve deneyimiyle araştırdığı konunun bir parçası olabilmesidir. Alan araştırmasının ortaya çıkardığı en önemli sonuçlardan biri, depremi yaşayan insanların yaşadıkları deneyimi anlatmalarında “depreme” olan bakış açılarının ne kadar önemli olduğu ve bunun her birinin kişisel hikâyesiyle birlikte şekillendiğidir. Bu aynı zamanda araştırmacının alana gitmeden önce geliştirdiği planlanmaların ve varsayımların çoğu zaman tam olarak görüşmelerde karşılığını bulamama ya da yetersiz kalma ihtimalini beraberinde getirir. Bu şüphesiz nitel araştırma yöntemlerinin en belirgin özelliklerinden biridir. Araştırmacı belli temalar ve fikirler dâhilinde alana çıksa ve araştırmayı o yönde yürütmeye çalışsa da, görüşmecilerinde anlattıkları araştırmacıyı başka bir yere sürükleyebilmektedir. Bunun sonucunda araştırmacının alandan almak istedikleri ile görüşmelerin ortaya çıkardıkları birbirinden farklı olabilir. Benzer şekilde bu alan çalışması da görüşmecilerin kişisel hikâyeleri ve depremde yaşadıklarını hatırlama ve anlatma biçimleriyle zaman zaman değişiklik gösterip ona göre şekillendiği söylenebilir. Ayrıca, her araştırmanın kendi içindeki dinamiklerinin çalışma esnasında araştırmacı tarafından planlandığı şekilde yürütülmediği gibi, alanın özgül şartlarına göre farklı stratejiler kullanması da gerekir.

Bu çalışmada deprem gibi travmatik bir deneyimin araştırılması süreci en belirleyici koşullardan biri olmuştur. Deprem yaşamak insan hafızasında uzunca bir süre yer ediniyor çoğu zaman izleri derinde saklı kalan ama kimi zaman da açığa çıkması için küçük bir işaretin yeterli olduğu sarsıcı bir deneyimdir. Gündelik yaşamda yaşanan tüm olayları hafızada ömür boyunca tutmak mümkün değildir. Ancak hayatın bazı dönemlerinde yaşanan acı ya da travmatik olayların unutulması oldukça zor olup ardında derin izler bırakır. Depremde bu travmatik olaylardan biridir. Elbette gündelik yaşamın içindeyken her an onu hatırlamak mümkün değildir. İnsanlar yaşadıkları travmaları hafızalarında saklama eğilimi içindedirler ve bunların tekrar ortaya çıkabilmesi için yaşanan deneyimi hatırlatıcı olaylar, semboller ve işaretlere ihtiyaç vardır. Bu semboller bireyseldir ve herkesin aynı şeye aynı tepkiyi vermemesi insanların kişisel hafızalarıyla ilgili bir durumdur (Halbwachs, 2017). Diğer bir deyişle, hafızada var olan tüm şeyleri (olaylar, anılar, acılar vs.) hatırlarken, yaşanan o durumla bağlantılı bir çağrışımın ya da benzerliğin olması kişilerin hatırlamasına yardımcı olmaktadır (Halbwachs, 2017). Bu durum deprem hafızası üzerine yapılan bir araştırma sahasında şüphesiz çeşitli şekillerde kendini göstermiştir. Bu tür bir hatırlama kimi zaman görüşme açısından verimli olsa da kimi zaman da deprem sırasında yaşanan korku ve acıyı hatırlattığı için olumsuz da olabilir. Buna alanda görüşme sırasında yaşanan bir olayla örnek vermek yerinde olacaktır. Alan araştırmasının başlarında yapılan görüşmelerden birinde görüşmeciyile şehir merkezinde ana cadde üzerinde bulunan bir pastanenin üst katında buluşmuştum. Bu üst kat, ayrı bir ikinci kat gibi olmayıp daha sonradan yapılmış tavan arası gibi bir yerdi. Görüşmeye başladıktan kısa bir süre sonra deprem üzerine konuşurken, muhtemelen trafiğin yoğun olduğu bir yolda bulunmasından dolayı geçen araçların hızıyla birlikte üst kat biraz sallandı. Görüşmeci bu sarsıntıdan etkilenerek görüşmeyi burada yapmak istemediğini, daha güvenli bir yere gitmek istediğini ifade etti. Sebep olarak ise görüşmeye odaklanamadığını sarsıntıların ona depremi tekrar yaşama hissi uyandırdığını söyledi. Bunun sonucunda görüşmecinin kendini daha güvende hissetmesi ve sağlıklı bir görüşme yapabilmek adına başka bir yerde görüşmeye devam ettik. Burada yaşanan sarsıntı, görüşmeciye daha önce yaşamış olduğu travmayı hatırlatıcı bir işlev görmüştür ve bu anlamda görüşmecinin deprem hafızasını ortaya çıkaran bir sembol olarak ifade edilebilir.

Deprem gibi bir konu üzerine araştırma yapmanın alandaki diğer bir sonucu ise insanların yaşadıkları bu ağır deneyimi hatırlamak ve anlatmak konusunda isteksiz ve çekinceli olmalarıydı. Bunun en belirgin göstergesi neredeyse tüm görüşmecilerin “neden bize depremi tekrar hatırlatıyorsunuz?” sorusunda karşılık bulan deprem deneyiminin hatırlatılmasından duyulan rahatsızlıktı. Alanda insanların verdiği bu tepki, aslında bir yanıyla çok şaşırtıcı değildir çünkü travmatik olaylar normal yaşamın içindeyken ortaya çıkan ve gündelik hayatın kesintiye uğramasıyla alışılan uyumu ortadan kaldıran deneyimlere karşılık gelir. Dolayısıyla, travmatik olaylar insanlar arasında bağ kurma, kontrol ve anlam duygularını yansıttıkları sistemi alt üst eder (bkz. Tanhan ve Kandaş, 2018). Bu sebeple, yaşanan hiçbir travma hatırlanmaya değer görülmez veya ihtiyaç duyulmaz, bunun yerine unutmak ve unutturulmak istenir. Bundan dolayı, bir araştırmacı olarak alan araştırmasını sürdürmek oldukça zor olmuştur. Görüşmeciler çoğunlukla depreme dair hiçbir şeyi hatırlamak istememiş olup, sürekli olarak “Allah bir daha bizlere böyle bir şey göstermesin bu durumu düşmanıma bile yaşatmasın” gibi ifadelerle bunu aktarmışlardır. Ancak öte yandan, bir araştırmacı olarak bu araştırmayı yapmanın temel nedeni Van depremini yaşamış olmamdı; yani depreme dair benim de bir hafızam vardı. Bu ortak deneyim, alanda bir yandan önemli bir avantaj sağlasa da, bir yanıyla araştırmacı için duygusal olarak zorlayıcı olma tehlikesi taşır. Görüşmeleri yaparken sıkıştığım zamanlarda kendi yaşadıklarımın sohbet açarak görüşmecilerin hafızasını ortaya çıkarmaya ve onları bu konuda konuşturmaya çalıştım; bu, çalışma açısından faydalı olmuş olsa da psikolojik açıdan araştırmacı olarak benim için yorucu ve kimi zaman sarsıcı oldu.

Deprem bütün kentte aynı zaman dilimi içinde gerçekleşmiş olsa da, şüphesiz her bireyin depreme ilişkin fikirleri, yaşantıları ve hissettikleri birbirinden farklıdır. Bu anlamda, toplumsal cinsiyet rolleri alan araştırmasında farklı açılardan etkisini göstermiştir. Kadınlar ve erkekler depremi farklı şekillerde deneyimledikleri gibi bunu anlatma biçimlerinde de farklılaşmalar olmaktadır. Kadın görüşmecilerle yapılan görüşmeler erkek görüşmecilerle yapılan görüşmelere göre daha hassas geçmiştir. Kadınların depremde yaşadıkları zorlukları aktarırken, bazı zamanlarda gözyaşlarına hâkim olamamaları beni hem depremi yaşayan biri olarak hem de araştırmayı yapan bir araştırmacı olarak görüşmeyi devam edebilme noktasında çok

zorlamıştır. Kadınların ve erkeklerin depremi hatırlama ve aktarma biçimlerinde bu farklılıkların oluşmasında benim alanda genç bir kadın araştırmacı olarak varlığımın da etkisini göz önünde bulundurmak gerekir. Kadın görüşmeciler karşılardaki genç bir kadına rahatça açılıp ne hissettiklerini paylaşırken, bu durumun aksine erkek görüşmecilerin yaşadıklarını yüzeysel anlatmak istemişler ve görüşmenin ne kadar süreceğine ilişkin sorular sorarak rahatsızlıklarını gösterme eğiliminde olmuşlardır. Bu şüphesiz geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak erkeklerin duygularını saklamaları ve zayıf görünmemeleri gerektiği gibi yerleşmiş kabullerle yakından ilişkilidir.

Bunun yanında, yapılan görüşmeler sırasında kadın görüşmecilerin erkek görüşmecilere karşın depreme ilişkin hafızalarının daha kısıtlı olduğu anlaşılmıştır. Bunun sebebi ise kadınların normal gündelik hayatlarında kamusal alanı kullanmakta erkeklere göre daha sınırlı olmalarıdır. Deprem öncesinde kent merkezini sıkça kullanan ve kentin tüm yapısal özelliklerini bilen kadınlar bile depremlerle birlikte kent merkezini kullanma sıklıkları azalmıştır. Bunun yerine kadınlar kendi yaşadıkları çevrelerde olup bitenler hakkında daha fazla bilgiye sahiptiler. Bu yüzden görüşme boyunca, kadınlar deprem sırasında kentin merkezinde yaşananlara ilişkin bilgileri ailenin erkek üyelerinden ve medyadan takip etmek durumunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Hafıza denilen olgu bireylerin yaşamış oldukları tüm ilişki biçimleri sonucunda kendini var edebilmektedir. Toplumsal olarak yaşanan tüm olaylar hafızanın oluşumunda oldukça önemlidir. Birey, toplumsal yaşamda girmiş olduğu alanlar kadar bir hafıza çerçevesi oluşturmaktadır. Yani insanların gündelik yaşamda ya da gündelik yaşamı kesintiye uğratan olayları hafızalarında uzun süre saklayabilmeleri için ilişki içinde buldukları toplumsal ilişkiler ağının bulunması gerekir. Bu durumda kadınların depreme ilişkin hafızalarının oluşmasında daha çok ev ve çevresinde olup bitenlerin etkili olması, yaşanan olay sonrasında kurulan toplumsal ilişki biçimleriyle ilgilidir.

Buna karşın, erkek görüşmeciler ise hep kendi ve çevresinde gördükleri ve yaşadıklarını aktarırken, özel ve aile yaşamları ile ilgili soru sorulmadan anlatma gereği pek duymamışlardır. Deprem sırasında eşlerini ve çocuklarını anlatmak istememelerine yapılan ilk görüşmelerde anlam veremezken, daha sonraki

görüşmelerde bu durumun farkına varılıp kişisel yaşamlarını anlatacak tarzda sorular sorarak cevap alınmaya çalışılmıştır. Genç bir kadın araştırmacıya mahremi açmakta zorlanılmasının altındaki sebepler arasında elbette toplumsal cinsiyet rolleri bulunmaktadır. Erkekler için mahremlerini bir kadınla hem de hiç tanımadıkları bir kadınla konuşmak oldukça zor bir durumdur. Özel alanları ile ilgili bilgi almak istediğimde sanki onları deşifre ediyormuşum hissine kapılarak kimisinin yüzünün kızarması, kimisinin göz temasını kesip başka bir yere odaklanması görüşmeler sırasında erkekler tarafından sıklıkla verilen tepkiler olmuştur. Konuşmak istemediklerini belli eden bu tür hareketler, yaşamış oldukları kişisel ve aile deneyimlerini tam anlamıyla yabancı bir kadınla paylaşmak istemedikleri izlenimi vermektedir. Bu ve benzeri durumlar, genç bir kadın araştırmacının alan deneyimi sırasında yaşadığı sınırlılıklar içinde kabul edilebilir.

2.2. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle araştırmanın hangi yaklaşımla yapıldığını, ardından kullanılan yaklaşımın temel özellikleri verilmiştir. Daha sonra bu çalışmanın hafıza çalışması olmasından dolayı; bu konuda yapılan çalışmalarda genelde sözlü tarih yönteminin kullanılmasından yola çıkarak, sözlü tarihin ne olduğu ve özellikleri verilip ardından bu çalışmada yöntem olarak neden sözlü tarih yönteminin kullanılmadığı açıklanmıştır. Son olarak ise bu çalışmada kullanılan nitel yöntem tekniklerinin neler olduğu ve nasıl kullanıldığı açıklanmaya çalışılmıştır.

Bu araştırma nitel yöntem ve teknikler kullanılarak yapılmıştır. Corrine Glesne (2015: 374), nitel araştırmanın amacını şöyle ifade etmektedir; “bir normu değil karmaşıklığı ortaya çıkarmaktır.” Nitel araştırma, araştırmacıyı tek başına olduğu araştırma sürecinden çıkarıp bunun yerine karşılıklı diyalog ve etkileşimin yoğun olduğu bir araştırma sürecine iten bir araştırma biçimidir. Nitel araştırmalar toplumsal olayları açıklamak için “nasıl” sorusundan yola çıkarlar. Bu sebeple nitel çalışmalarda araştırılan konuya ilişkin çıkış sorusunun çok önemli olması ve bu soru ile çalışmanın kapsamının ve yönteminin belirlenmesi bu yaklaşımın temel özellikleri arasında sayılmaktadır. Sosyal bilimlerde, yakın zamana kadar ağırlıklı olarak nicel çalışmalara yer verilirken, son zamanlarda yapılan çok sayıda çalışma ile

nitel araştırmaların toplumsal gerçekliği derinlemesine anlayabilmek adına ne kadar önemli olduğu kabul edilmiştir. Elbette ki bilimsel olarak yapılan her çalışma ister nicel isterse nitel olsun kendi içinde kıymetlidir. Ancak yıllar içinde toplumsal olaylar ve olguların tıpkı bir deney nesnesi gibi alınıp incelenmesi sosyal bilimlerde belirli ltleri ortaya çıkarırken, toplumsal gerçekliği tam anlamıyla kavranması konusunda eksikliklerin olduğu saptanmıştır. Bu, temelde insanın sosyal bir canlı olması, duygularının ve düşüncelerinin olması, yapmış olduğu davranış biçimlerinin sayısal verilerle açıklanacak kadar basit olmadığı fikri zamanla anlaşılmıştır. Belkis Kümbetoğlu (2008: 47), bu bilimsel anlayışa eleştirel bir karşı çıkış sonucu gelişen nitel araştırmayı şöyle açıklar: “Niteliksel araştırmanın bağlamsal duyarlılığı, araştırılanı bir obje bir şey olarak değerlendirmemesi, insan bilincine bu bilincin olduğu sosyal/kültürel çerçeveye önem vermesi, insana ulaşmak için survey tekniklerinin yetersizliği tartışmalara kaynaklık eder.” Dolayısıyla nitel çalışmalar daha çok insanların yaşamış oldukları olaylar ya da durumları nasıl anlamlandırdıkları ve nasıl anlattıkları üzerinde durmaktadır. Araştırılan olgunun toplumsal bağlamı çalışma açısından önemlidir. Toplumsal bağlam, araştırılan konuyla ilgili olan bütün boyutları ve etkenleri bir araya getirerek birbirleriyle ilişkilendirme imkânı sunar. Murat zdemir, ‘Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntem Bilim Sorunsalı zerine Bir alışma’ adlı makalesinde, Strauss ve Corbin’den yola çıkarak, nitel araştırmayı, insanların yaşam tarzlarını, öykülerini, davranışlarını, örgütsel yapıları ve toplumsal değişmeyi anlamaya dönük bilgi üretme süreçlerinden biri olarak tanımlar:

Araştırmacı, nitel yaklaşımda araştırılan özneye daha yakın olma ve dolayısıyla araştırma grubunu daha derinlemesine tanıma ve inceleme şansı bulur. Bu imknlılık, nitel araştırmanın insanların yaşamış olduğu deneyimi anlamaya ve yorumlamaya yönelik bir yaklaşım biçimi olmasıyla ilgilidir. Toplumsal yaşamın karmaşıklığını ve aynı zamanda derinliğini verebilmek amacıyla toplumsal olay ve olguları daha çok kavramaya çalışmaktadır. Bunun için örneklem grubu genelde daha kk gruplar şeklinde belirlenmekte ve buradan çıkan veriler toplumsal olarak belirli bir alan için temsil niteliği göstermemektedir. Amaç elde edilen bilgilerden bir temsil ve genelleme oluşturmak değil, aksine oluşturulan örneklem grup ile çalışılan olay ya da durumların nedenlerini anlayabilmektir. Nitel çalışmanın yapmayı hedeflediği şey, genel çıkarımlara varmaktansa toplumsal gerçekliğe dair derinlemesine bir kesit çıkarmaktır. (Strauss ve Corbin, 1990’dan aktaran zdemir, 2011: 325).

Holliday, bu amacı ayrıntılı bir şekilde açıklar: “sosyal gerçekliği derinlemesine kavramak isteyen, sosyal dünyayı oluşturan bireylerin profilini vermeye çalışan, bu oluşturma sürecinin hem bireylerce, hem araştırmacının kendisince bir yorumlama, anlamlandırma faaliyeti olduğunu kabul eden, “araştırma problemini katıldığı, mikro birimlerin, sosyal hayatlarına dair sorular sorar ve buradan hareketle araştırma planını” oluşturur (Holliday 2002’den aktaran Kümbetoğlu, 2008: 34). Sosyal bilimlerde yapılan araştırmalar, belirli fikirler, ideal tipler ve oluşturulan temalar etrafında benimsenmiş bir yaklaşımla elde edilen verilerin analizine dayanır. Her yaklaşım kendi içinde bir bilimsel değerler dizisini taşımakta ve karşımızda veriler üzerine açılan farklı pencereler olarak durmaktadırlar. Geleneksel yaklaşımlar içinde kabul edilen ve metodolojinin anlamlarını ortaya koyan üç paradigma ise; pozitivist sosyal bilim, yorumlayıcı sosyal bilim ve eleştirel sosyal bilim olarak sıralanabilir. Son zamanlarda, feminist ve postmodern yaklaşımlar da sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılmaktadır. Nitel araştırmalar, metodolojik olarak birden fazla bakış açısı sağlamıştır. Niteliksel eleştirel yaklaşımın kadın araştırmalarına farklı bir yöntem ve analiz imkânı verdiğine dikkat çeker; kadınları önceden hazırlanan standart tek tip çalışmalardan ayırarak, onların görüşülen nesne olmaktan ziyade karşılıklı etkileşim içinde açıklıkla konuşmasına, kendisini ifade etmesine imkân tanımaktadır (Kümbetoğlu, 2008).

Pozitivist sosyal bilim, en eski ve en yaygın olarak kullanılan yaklaşımdır. Bu yaklaşım toplumsal ilişkileri ya da davranış biçimlerini sadece sayısal veriler ışığında açıklayamaya çalışan ve belirli hipotezler üzerinde araştırma gerçekleştiren, tıpkı doğa bilimleri gibi deneysel bir yol belirleyen bir yaklaşım biçimidir. Bu noktada W. Lawrence Neuman’ın (2017: 122), ifade ettiği gibi pozitivist sosyal bilim; “insan etkinliğinin genel kalıplarını kestirmek amacıyla kullanılacak bir dizi olasılığa dayalı nedensel yasa bulmak ve bu yasaları doğrulamak üzere tündengelimci mantığı bireysel davranışın kesin ampirik gözlemleriyle birleştiren organize bir yöntemdir.” Neuman’ın bu tanımından yola çıkarak, pozitivist yaklaşımın daha deneysel olduğunu, neden-sonuç ilişkisi içinde insan doğasının ele alındığını, tüm değerlerden arındırılmış, nesnel bir sosyal bilim iddiasında olduğu söylenebilir. Ancak insanın dünyasını çözümleyebilmek, anlayabilmek ve bunu

kavramsallaştırmanın çok zor olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Bunun nedeni insanın tıpkı doğa gibi değerlendirilmesi ve açıklanmaya çalışılmasının mümkün olmamasıyla ilgilidir. Bu durumda yorumlayıcı sosyal bilim yaklaşımının nihai amacı, insan yaşamına dair bir anlayış getirmek ve insan davranış biçimlerinin nasıl bir anlam ifade ettiğini açıklamaya çalışmaktır.

Yorumlayıcı sosyal bilim, nicel ölçümler ve deneysel yöntemler yerine daha çok nitel veriler elde etmek için farklı yöntemler ve teknikler kullanmaktadır. İnsanların yaşamış olduğu durumları, duyguları ya da olayları anlamaya ve onların gözünden görmeye ve yorumlamaya çalışmaktadır. Glesne'ye (2015: 33) göre, yorumlamacı araştırmada “duyularınızı, gözlerinizi ve kulaklarınızı özellikle çevrenizdeki yaşamların zenginliğine, insanların eylemlerindeki karmaşıklığına, seçiciliğine ve başkaları ile iletişim kurarken kullandığınız kelimelere dikkat kesilir.” Dolayısıyla nitel araştırmaların temel amacı, bilinmeyen ya da gizli kalan bilgileri gün ışığına çıkarmak ve anlamaktır. Bu yaklaşımından dolayı yorumsayıcı sosyal bilim yaklaşımı; anlam dünyasının kişiden kişiye değişkenlik gösterdiğini, yaşanan duruma ya da çalışılan konunun bağlamına göre değişkenlik arz ettiğini ve genele yönelik geçerli bir şeyin ortaya konulmadığı konusunda eleştiriler almaktadır. Fakat yorumlayıcı sosyal bilimin temel amacı zaten genel geçer kurallar dizisi oluşturmak değil, insanların yaşadıklarını anlayabilmektir.

Bu bilgiler ışığında bu çalışmada yorumlayıcı sosyal bilim yaklaşımı benimsenerek bir analiz geliştirmeye çalışılacaktır. Bu doğrultuda, insanı merkeze alarak toplumsal deneyimleri ve duyguları incelemek için yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmesi ve görüşmecilerin öznel yaşam deneyimlerinden sonuçlar çıkartılması amaçlanmıştır. Dolayısıyla, Neuman'ın (2017: 131) yorumsayıcı sosyal bilim için yaptığı, “insanların doğal ortamlarında toplumsal olarak anlamlı eylemin doğrudan ayrıntılı gözlem yoluyla sistematik analiz” tanımlama ile çalışmanın içeriği ve amacı örtüşmektedir. Bu çalışmada da insanı anlayabilmek ve deneyimlerini yorumlayabilmek için nitel araştırma yöntem ve tekniklerine başvurulmuştur. Nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan bir yöntem olan saha çalışması, belirli bir grup üzerinden görüşme ya da derinlemesine yapılan görüşmeleri barındırması sebebiyle çalışılan örnekleme yakından tanıma, anlama ve davranışlarını

anlamlandırma imkânı verir. Bu tez çalışmasının da amacı, insan davranışlarını gözlemleyebilmek ve anlamlandırabilmek olduğu için saha araştırması yapılması tercih edilmiştir.

Nitel çalışmalarda, kişinin yaşam hikâyesine önem vererek kendi hayatı içinde değerlendirmesini yaparak sosyal bilimlere farklı bir bakış açısı sağlayan başka bir yöntem türü ise sözlü tarihtir. Sözlü tarih yöntemi hafıza, hatırlama ve unutma kavramları çerçevesinde yapılan araştırmalarda sıklıkla kullanılır. Yazılı ve resmi belgelerle ilgilenen klasik tarih yaklaşımına karşın, sözlü tarih çalışmaları insanların yaşanmış deneyimleri ve bunları sözlü aktarımlarına odaklanır. Bu noktada şüphesiz hatırlamanın önemli bir işlevi vardır: bir olay ya da olgunun tarihe yazı olarak geçebilmesi için o toplumda yaşanan tüm hatıraların ortadan kalkması gerekir. Halbwachs (2017: 78), bu durumu şöyle ifade eder: “bu noktada kolektif hafıza ise yaşanan toplumsal bağlamı aktif olarak devam ettiren ve hatırlayan bireyler olmasına bağlı olarak bir devinim ve dönüşüm sonucunda kendini yeniden var etmektedir.” Belirli bir olaya ya da olguya karşı bir hafızanın ortaya konulabilmesi için yerel tarihten yararlanılması önemli bir bilgi ve tartışma alanı sağlayacaktır çünkü geçmiş yalnızca büyük tarih anlatılarından ibaret değildir. Sözlü tarih, bir araştırma için bilgi toplamak amacıyla kullanılan bir yöntem geçmişi iyi anlamak ve geleceğe yön verebilmek adına tarihten ayrılan farklı bir anlayış olarak durmaktadır. Sözlü tarihin en belirgin özelliklerinden biri, uzun ve derin yapılan görüşmeler sonucunda anlatan ile anlatılan kişi arasında yoğun bir ilişki biçimini gerektiren ve buna dayalı bilgi üreten bir araştırma biçimi olmasıdır. Sözlü tarih görüşmeleriyle, belirli bir konu etrafında kaynak insanlarla yaklaşık olarak altı-sekiz saate kadar sürebilen anlatılar üretilebilmektedir. Bu anlamda hafıza çalışmalarında çok verimli bir yöntem olarak sıklıkla tercih edilmektedir.

Bu tez çalışması bir hafıza çalışması olmasından dolayı başlangıçta sözlü tarih yöntemi uygulanmak istenmiş fakat saha araştırmasını yürütürken beklenildiği gibi olumlu bir sonuç elde edilmemiştir. Sözlü tarih yönteminin alanda işlememesinin sebebi, çalışılan konunun ağır ve travmatik bir olay olan deprem olmasıyla ilgili olarak açıklanabilir. Deprem normal hayatı tümünden kesintiye uğratan ve sonuçları ağır olan bir afet biçimi olduğundan, insanlar “depreme” ilişkin

yaşadıklarını hatırlamak ve bunları anlatmak konusunda isteksiz olmuşlardır. Bunda depremin üzerinden halen çok uzun bir zaman diliminin geçmemesinin ve dolayısıyla kötü hatıraların hala çok taze olmasının da etkisi olduğunu düşünmek gerekir. Bunun sonucunda, sözlü tarih yönteminin gerektirdiği uzun görüşmeler yapmak ve görüşülen kişilere hatırladıklarını anlattırmak çok mümkün olmamıştır. Bunun yerine, saha araştırması düzenli soru-cevap eşliğinde ve çok uzun zamana yayılmayan görüşmelerle sınırlı kalmıştır. Bunun sonucunda çalışma nitel bir yaklaşım benimsemesinden hareketle, sözlü tarih yönteminin yerine derinlemesine görüşme ve gözlem tekniklerinden yararlanılmasına karar verilmiştir. Saha çalışmasında derinlemesine görüşme için yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Derinlemesine görüşmeyi, Kümbetoğlu (2008: 72) şöyle açıklamaktadır: “niteliksel araştırmalarda kullanılan derinlemesine görüşme tekniği, sosyal dünyadaki ‘görünür’ birçok olgu, süreç, ilişkinin görünümünden çok özüne inmeyi, bunların ayrıntılarını kavramayı ve bütüncül bir biçimde anlamayı mümkün kılan bir veri oluşturma aracıdır.” Derinlemesine görüşme, salt araştırmacı ve görüşmeci arasında karşılıklı soru sorulup cevap verilen bir teknik olmaktan ziyade, doğrudan gözlemlenemeyen, kişilerin davranışlarını süreç içinde ortaya çıkaran, bir olaya ya da olguya ilişkin kişinin verdiği anlamları ya da niyetlerini, bunları nasıl ifade ettiklerini anlayabilmek adına oldukça verimli bir teknik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada da insanların depremde yaşadıklarını ve bunları nasıl hatırladıklarını ve anlamlandırdıklarını anlamak için derinlemesine görüşme tekniğinin kullanılması uygun görülmüştür.

Çalışma kapsamında, 2011 yılındaki Van depremlerini yaşamış insanlarla yüz yüze görüşmeler yapılarak, hem yaşadıkları depremi nasıl hatırladıklarını hem de özel olarak ikinci depremde beklenmedik bir şekilde yıkılıp birçok insanın hayatını kaybetmesiyle sarsıcı bir iz bırakan Bayram Otel’in yıkılmasının insanların hafızasında nasıl yer aldığı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla 3’ü pilot olmak üzere, toplamda 21 kişiyle görüşülmüştür; görüşülen kişilerin 13’ü erkek 8’i kadındır. Bu çalışmada kullanılan derinlemesine görüşme ve yarı yapılandırılmış mülakat teknikleri ile de hafıza çalışmalarının yapılabileceğini göstermek, bu çalışmanın farklı bir özelliğini ortaya koymaktadır.

3. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN YERİ VE ÖZELLİKLERİ

3.1. Van'ın Tarihsel ve Sosyo-Demografik Özellikleri

Van kenti, Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan sınır kentlerinden biridir. Coğrafi özellikleriyle kent, “dünya üzerinde 42° 40' ve 44° 30' doğu boylamları ile 37° 43' ve 39° 26' kuzey enlemleri arasında ve şehir merkezi deniz seviyesinden ortalama 1.726 m yükseklikindedir” (Akköprü, 2019: 19). Van ili Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü'nün verilerinde Van'ın coğrafi konumu şöyle açıklanmıştır:

İl toprakları 20.921 km kare olan yüz ölçümü ile Türkiye topraklarının %25'ini oluşturur. Van yüz ölçümü bakımından Türkiye'nin 6. büyük ilidir. Van, Doğu Anadolu Bölgesinin volkanik dağlarla kaplı çukur kesiminde bulunan Van Gölü'nün doğu kıyısına 5 km uzaklıkta çok az meyilli bir arazi üzerine kurulmuştur. Türkiye'nin en büyük gölü olan Van Gölü, yüksek dağların ortasında bir çöküntü durumundadır. Çevredeki yüksek dağlar Van ilinin sınırını oluşturur.

Türkiye üzerinde kuzeyde Ağrı ili ile Doğubayazıt, Diyadin ve Hamur ilçeleri; batıda Van Gölü ile Ağrı ilinin Patnos ilçesi, Bitlis'in Adilcevaz Tatvan ve Hizan ilçeleri; güneyde Siirt'in Pervari Hakkâri ili Beytüşşebap ve Yüksekova ilçeleri ile komşudur.² Van'ın nüfusu 2018 yılının verilerine göre 1.123.784'dür; bu nüfusun yüzde %51.12'sini erkek, %48, 88'ini kadın oluşturmaktadır.³ Kentin doğusunda İran devleti ile sınırı bulunmaktadır (bkz Harita 2).

² Kaynak: <https://www.diyadinnet.com/>

³ Kaynak: TÜİK Verileri

Harita 2. Van ili lokasyon haritası.

Kaynak: <https://www.google.com/cogrfyaharita.com>

Van Gölü'nün doğusunda Van, diğer yarısı ise Bitlis il sınırları içindedir. Gölün doğusunda İpekyolu, Tuşba, Saray, Özalp, Gürpınar, Edremit ve Başkale ilçeleri; kuzey ve kuzeydoğusunda Erciş, Muradiye ve Çaldıran ilçeleri; güney ve güneydoğusunda Gevaş, Çatak ve Bahçesaray ilçeleri yer alır (bkz. Harita 2).

Van'da yerleşmelerin büyük bir çoğunluğu eğimli araziler üzerine kurulmuştur. Bölgenin yüksekliği ve dağlık yapısının kentin yerleşim alanları üzerinde şüphesiz büyük etkisi olmuştur. Etrafı yüksek dağlarla çevrili olan kentte, yapılan yerleşimler genellikle ova ya da vadi düzlüklerine yapılmıştır. Kent yerleşim alanları 1.750 ile 2.000 m yükselti sınırları içinde gerçekleşirken, köy yerleşim alanları ise 2.000 ile 2.500 m arasındadır. Temel geçim kaynağı hayvancılığa dayanmaktadır. Bölgede alçak ova ve vadi tabanları ekip biçmeye uygundur. Bununla birlikte kentin yüksek kesimleri çeşitli hayvancılık faaliyetleri için elverişlidir (Yıldız, 2009'dan aktaran Akköprü, 2019: 21).

Genel anlamda Doğu Anadolu Bölgesi'nde, özel olarak ise Van kentinde ağır karasal iklim görülmektedir. Kış aylarında sıcaklıklar 0°C'nin altında olduğundan, yağış tipi kar şeklindedir. Kent, uzun ve soğuk bir kış mevsimi geçirirken, yaz

mevsimi ise daha kısa, gündüzleri sıcak ve kurak iken, geceleri serin geçmektedir. (Elmastaş ve Yılmaz, 2015: 408).

Van ve çevresinde yapılan kazıların sonucunda, kentin yerleşim tarihini günümüzden 5500 yıl kadar geçmişe götürmek mümkündür. Bugün Van Havaalanının bulunduğu Tilki tepe Höyüğü'nde yapılan kazılarda, Van'ın M.Ö 3500 yıllarında yerleşime açıldığı ortaya çıkarılmıştır. Ancak kentin önemli bir yerleşim alanı olarak tarih sahnesine çıkması Urartular (900 - 600) dönemine aittir (Deniz, 2015: 177). Doğu Anadolu Bölgesi'nin en önemli kent merkezlerinden biri olan Van, yerleşme açısından oldukça eski bir tarihe sahiptir. Tarih boyunca birçok devlete ev sahipliği yapan ve Urartular dönemindeki ismi 'Tuşpa' olan kent, Urartu Devleti'ne başkentlik yapmıştır. Urartular bölgeye birçok kale, sur, yol, sulama kanalları inşa etmişlerdir. Tarım ve hayvancılık üzerine bir ekonomi kuran Urartular, aynı zamanda bölgede siyasal ve toplumsal düzeni kurmaya çalışmışlardır. Urartular'dan sonra yönetimi Med'lerin ele geçirmesi sonucu, Van ve çevresi Pers egemenliği altına girmiş ve "satraplık" biçiminde olan eyalet sistemi ile yönetilmiştir. Persler'e bağlı bir Ermeni satraplığı kurulmuş olup, bu yönetim biçimi Bizans dönemine kadar devam etmiştir. 7. Yüzyılda Araplar'ın bölgeye hâkim olmasından sonra "Ermeniye" olarak anılan kent, daha sonraki süreçlerde Van Gölü kuzeyinin Abbasiler tarafından bu bölgeye hâkim olunmasından sonra "Vasपुरakan" olarak anılmaya başlanmıştır. Kürtler'in bölgede ortaya çıkışı ise 10. Yüzyılda Mervani Devleti'nin bölgedeki egemenliği ile başlamıştır (Göyüç'ten 1997'den aktaran Yıldız, 2019: 42). İlerleyen tarihsel süreç içinde Van kenti, sırasıyla "Persler, Romalılar, Sasaniler, Araplar, Bizanslılar, Selçuklular, İlhanlılar, Celayirliler, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Safeviler ve 1548'de Osmanlıların eline geçmiştir" (Tukin'den 1945'ten aktaran Deniz, 2015: 178).

Van'ın bir sınır kenti olmasından dolayı, tarihsel süreç içinde kent birçok istilaya maruz kalmış olup Urartu ve Osmanlı Devletleri'nin hâkim olduğu dönemler hariç uzun bir süre aynı devlet yönetiminde siyasi istikrara kavuşamamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde yaşanan siyasi olaylardan ötürü, Doğu Anadolu Bölge'nin Avrupa için bir şark meselesi haline gelmesi ve bunun üzerine Van ve Bitlis gibi illere konsolosluk ve misyonerlik okullarının açılması buradaki

kentlerin toplumsal ve siyasal yapısını bozmaya yöneliktir. Bu sebeplerden dolayı Van'ın tarihi sürecini verirken 1918 öncesi ve 1918 sonrası olarak vermek anlaşılabilir olma açısından önemlidir. 1918 tarihinin simgesel olarak kullanılmasının altındaki sebep ise, Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesi ile birlikte kentte yaşanan göçlerin ya da uğrak yer olmasının ortadan kaldırılmasıdır (Hakan, 2019: 74-75).

1918 öncesi dönemde Van, bugün halk tarafından bilinen kale tarafında kurulan bir yerleşim alanıdır. Mehmet Fuat Levendoğlu (2019). "Toplumsal ve Kültürel Hayatın Politize Oluşu: 1990 Sonrası Van Örneği" adlı doktora çalışmasında Van kentinin toplumsal ve kültürel hayatını açıklamış olup, 1918'den önce Van'ın toplumsal yapısının karmaşık olduğunu ortaya koymuştur. Van kalesinin güneyinde bulunan Eski Van kent merkezinde "Müslüman Türkler, Hıristiyan Ermeniler, bazı mahallelerdeki etnik yoğunlukların varlığıyla birlikte, 1915 olaylarına kadar iç içe yaşamışlardır" (Levendoğlu, 2019: 68-69). 1918 öncesine dair kentte yaşayan etnik grupların demografik bilgileri net değildir. 1918 tarihinden önce var olan yazılı kaynaklar, seyyahların tutmuş olduğu notlar ve sözlü gelenekten alınan bilgilerin birbirini tutmadığı tespit edilmiştir. Ancak kentte birçok farklı etnik kimliğin (Kürt, Türk ve Ermeni) geçmişte bir arada yaşamış olduğu gerçeği bugün kanıtlanmış ve kabul görmüştür.

Fotoğraf 1. 1918 Öncesi Van Kenti

Kaynak: (<https://www.google.com/>) (E.T. 17.08.2019)

1918 öncesi Van şehri (bkz. Fotoğraf 1) bugünkü Van kalesinin güney kısmında kurulmuştur. Eski dönemlerde birçok devlete ev sahipliği yapan kent, bu bölgede kurulmuş ve 20. Yüzyılın başlarına kadar kentin yaşam merkezi bu alan olarak kullanılmıştır. En temelde merkezi mahalleler, ibadethaneler, ticarethaneler, konsolosluklar ve önemli devlet daireleri bu alan içinde bulunmuştur (Levendoğlu, 2019: 66). Oysaki eski Van şehrinin bulunduğu alan bugün bir yerleşim alanından ziyade, daha çok arkeolojik çalışmaların yapıldığı ve Van Kalesi'nin bulunmasından dolayı sıkça ziyaret edilen turistik bir alana dönüşmüştür (bkz Fotoğraf 2).

Fotoğraf 2. Eski Van Kentinin Bugünkü Görünümü (E.T 17.08.2019)

Yukarıdaki fotoğraftaki görünüm 1918 sonrası Eski Van şehrinin bulunduğu alandır. Üç yıl süren Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesi ve savaşın sonucunda yapıların yıkılması ve yerleşim yerlerinin tahrip olması, kent merkezini Van Gölü'nün güneydoğusuna taşımıştır. Kentin eski dönemlerde kullanılan merkezi Van Kalesi ve çevresi, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra tahrip olmuş, kentin bugün yerleşmiş olduğu alanda yeni şehir dokusu ortaya çıkmıştır (Alaeddinoğlu vd., 2016:134). 1918 yılından sonra Anadolu'da olduğu gibi Van'da da yeni bir dönemin başladığı söylemek yerinde olacaktır. Savaş döneminde Ruslar, Doğu Anadolu Bölgesi'nde, Van ve Bitlis gibi şehirlerde bulunan Müslüman yerleşim alanlarını yok ederek her iki şehirde de önemli yerleşim alanları yıkılmıştır. Bunun üzerine savaştan sonra yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yıkılan Van şehrinin eski

yerinde kurulamayacağını ifade ederek, yeni şehri Van Gölü'nün güneydoğusuna kurulmasına izin vermiştir (Levendoglu, 2019: 69). Van kentinin Cumhuriyet sonrası son görünümü aşağıda görüldüğü gibidir (bkz. Fotoğraf 3).

Fotoğraf 3. Van kentinin son görünümü

Kaynak: <https://www.google.com/search> 1918 sonrası

Kentin dokusu yıllar içinde birçok sebepten ötürü değişikliğe uğramış olsa da, Van çevresindeki diğer kentlere nazaran daha iyi sosyal ve ekonomik şartlara sahiptir. Doğu Anadolu Bölgesi'nin en çekici kenti olmasında; bölgenin en büyük yüz ölçümüne sahip olması, geniş ovaların bulunması ve Van Gölü kapalı havzasında yer almasının etkisi büyüktür. Kentte uzun süren karasal iklimin etkili olması tarımsal üretim gücünün düşük olmasına neden olsa da, yapılan tarım faaliyetleri bölge halkının geçimini sağlamaya yönelik ekonomik faaliyetler arasında sayılabilir. Bununla beraber Van ve çevresinde hayvancılık oldukça yaygındır. Türkiye'de hayvancılığın yoğun bir şekilde yapıldığı bölgelerin başında Doğu Anadolu Bölgesi gelmektedir. Bölge, Türkiye'nin büyükbaş hayvan sayısının yaklaşık olarak %24,4'üne sahipken, küçükbaş hayvancılığın varlığının ise %34,3'üne sahiptir (Aksoy ve Yavuz, 2018: 38). Bu anlamda hayvancılık en önemli geçim kaynaklarından biri olarak kentin kalkınmasında önemli bir role sahiptir.

Van kentinde yaşanan nüfus hareketlerinin hem doğal hem de beşeri faktörleri bulunmaktadır. Bölgede hâkim olan siyasal olayların, olumsuz iklim koşullarının ve var olan ataerkil aile yapısından doğan birçok toplumsal sorunlar sonucunda büyük kentlere göç yaşanmıştır. Özellikle 1990-2000 yılları arasında siyasal nedenlerden dolayı Van kentinde 33 köy boşaltılmıştır. (Elmastaş ve Yılmaz, 2015: 412). Bu dönemlerde insanların buldukları yerleşim yerlerini kolektif bir biçimde bırakmak durumunda kalmaları, göç sonucunda ailelerin sosyal ve ekonomik düzenlerinin belirleyicisi olan toprak ile bağının ortadan kalmasına sebep olmuştur. Toprak ile olan bağın ortadan kalkması ise insanların ekonomik iş ve üretim kaynaklarıyla bağlarının kopmasına neden olmuştur (Sevim, 2010: 242). Yaşanılan bu göç özellikle kırsalda yaşayan insanların ekonomik faaliyetlerini etkilemiştir. Tarım ve hayvancılık ile geçimini sağlayan bu nüfusun, geçimini sağlayacak ekonomilerinin ortadan kalkmasıyla birlikte zorunlu bir göç yapmak durumunda kalmışlardır. Yoksulluk, kırdan ya da bir kentten başka bir kentte yapılan göçlerin hem sebebi hem sonucu olmuştur. Kırdan başka kentlere yapılan göç, insanların kentteki yoksulluk ile karşılaşması ve bunu daha derinden yaşaması sonucunu doğurmuştur. Bu noktada, kırdan kendi geçimini sağlayacak durumda olan insanların, kentte karşılaşmış oldukları ekonomik, sosyal ve psikolojik yoksulluğun altını çizmek gerekir (Tümtaş ve Ergun, 2014: 12).

Van'dan yapılan göçlerde, hane halkının büyüklüğü ya da nüfus artış hızının yüksek olması yapılan göçler üzerinde etkili olmuştur. Hane halkının büyük oluşu aile fertlerinin yaşam standartlarının kalitesini düşürdüğünden, birçok sosyal sorunu beraberinde getirmektedir. Geniş aile olmanın yanında, babadan oğula geçen mülkiyet sistemi sebebiyle toprakların erkek çocukları arasında paylaşılması ile arazilerin küçülmesi ve bu duruma bağlı olarak tarım üretim gücünün düşmesi, sağlık ve eğitim gibi olanakların sınırlı olması göçleri hızlandıran sebepler arasında sayılabilir (Sönmez, 2010: 55- 56).

Van her ne kadar bölge içinde merkezi bir konuma sahip olmuş olsa da, kentten özellikle büyük şehirlere yoğun bir göç olduğu bilinmektedir. Bunda sanayinin yeterince gelişmemiş olması, tarım ve hayvancılık dışında geçim kaynaklarının kısıtlı olması, sosyo-ekonomik yapının zayıflığı gibi çeşitli nedenler etkili olmaktadır. Van'ın kent olarak sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi açısından,

bölge içinde komşu kentlere göre iyi koşullara sahipken, ulusal ölçekte gelişmişlik düzeyi açısından 5. derecede yer almaktadır (Özceylan ve Coşkun, 2012: 39). Kentin işsizlik oranları yüksek olup, öte yandan istihdam olanakları da sınırlıdır. Gelişmişlik düzeyi açısından 67 il içinde 63. sırada yer alması, kentin sosyo-ekonomik anlamda epeyce gerilerde olduğunu göstermektedir (Parin ve Demirci, 2016: 17). Kentin hem göç veren hem de göç alan bir toplum yapısına sahip olmasının yanında, Van'da son yıllarda yaşanan 2011 Van depremlerinden sonra yoğun bir göç yaşanmıştır. Tüm kentin ekonomik, toplumsal ve psikolojik olarak bu travmadan etkilenmesi ve deprem sürecinin aylara sirayet etmesi göçün nedenleri arasında kabul edilebilir (Tümtaş ve Ergun, 2014: 20). Ancak kent dışarıya göç verdiği kadar, dışarıdan da göç almaktadır. Van, bölgede en fazla göç alan kentler arasında bulunmaktadır. Ancak kent, 2011 Van depremlerinden sonra büyükşehir olmuş, deprem sonrası yapılan birçok yatırımla birlikte kent için hem yapısal hem de ekonomik gelişmeler gerçekleşmiştir. Nüfusun son yıllarda hızlı bir biçimde artmasının altındaki sebeplere bakıldığında, bölgede toplumsal ve ekonomik şartlar açısından gelişerek daha iyi olanaklara sahip olması, Van'ı komşu kentler için bir çekim merkezine dönüştürmüştür. Gelen göçler yoğunluklu olarak köy ve kasabalardan yapılmaktadır. Deprem sonrası kentte yapılan yatırımların artması ve son yıllarda hem yerli hem yabancı turist çekmek amacıyla tanıtımların yapılması kentin imajını ve çekiciliğini arttırmıştır.

Bulduğu coğrafi konum itibariyle sınırda yer alan Van, İran ile doğrudan ticaret yapma imkânına sahiptir. Yıl boyunca farklı zamanlarda birçok İranlı turisti ağırlamaktadır. İranlı turistlerin yanında, başta Afganlar olmak üzere birçok sığınmacının uğrak yerlerinin başında gelmektedir. Ancak kamusal alanda daha çok eğlence ve alışveriş amacıyla gelen İranlı turistler görünür olsa da, kentte sığınmacı olarak ya da ticaret için gelen İranlılar da bulunmaktadır. Van, Afgan sığınmacılar için geçiş yeri olduğu kadar, aynı zamanda uzun yıllar süren bekleme sürelerinde yaşama alanıdır. Dolayısıyla kent, çevre kentlerden ya da komşu ülkelerden gelen birçok farklı kimliğin bir arada yaşadığı heterojen bir toplum yapısına sahiptir. Tüm bu özelliklerinden dolayı Muş, Ağrı, Hakkâri, Bitlis ve Siirt gibi çevre kentler için bölgede, merkez kent olma niteliği barındırmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun uygulamış olduğu eyalet sisteminin kalıntıları olarak günümüze kadar gelen aşiretlerin, hem bölgede hem de kent özelinde yaygın olarak varlıkları devam etmektedir. Feodal sistemin sonucunda ortaya çıkan aşiretlik, zaman içinde değişime uğrayarak varlığını sürdürmektedir. Tarihsel süreç içinde toplumsal değişmelerin önünde büyük bir engel olarak görülen aşiretlik, zaman içinde farklı işlev ve anlamlar edinmiştir. Bölgede, Cumhuriyet sonrasında kalan ve hala günümüzde varlığı devam eden (Bruki, Şewi, Jirki ve Seyyid) gibi aşiretlerin toplum yapılanması üzerinde birçok etkisi bulunmaktadır. Van'da bulunan bu aşiretler, siyasal ve toplumsal olarak tüm sorunları temsil etme gücüne sahiptir. Aşiret gibi Kürt toplumunun geleneksel toplumsal örüntüsünün değişime uğraması sonucu, aşiretliğin arkaik, statik ve pre-modern özellikleri tartışılmaya başlanmıştır. Aşiret sisteminin hala devam eden katı ve kesin kuralları bulunmakla birlikte, bugün Van'da bulunan aşiret ve cemaat sistemi, kentin yapısal olarak siyaset ve toplumsal ilişkiler bağlamında şekillenerek devam etmektedir (Aydeniz, 2019: 349-353).

Aşiretçiliğin yanında Van kenti geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin hâkim olduğu ve günümüzde bunun etkisini hala yoğun biçimde sürdüren bir toplum yapısına sahiptir. Kadınlık ve erkeklik rollerinin çok kesin çizgilerle çizilmesi ve yaşanması, toplumsal yaşamın düzenlenmesi açısından önemli olmuştur. Aşirete bağlı bir biçimde büyük aile anlayışının hâkim olması ve hem ailelerde hem aşiretlerde genel olarak erkek sözünün geçmesi, toplumdaki ataerkil sisteminin daha sert ve ağır yaşanmasına neden olmaktadır. Aşiretçilikte nüfus sayısının önemli olduğunu ve kalabalık olmanın güç sayıldığını söylemek yanlış olmaz. Bunun yanında hane halklarının çok kalabalık olması, bölgenin demografik yapısını ortaya koymaktadır. Elmastaş ve Yılmaz'ın (2015:403) yazmış oldukları "Van İline Göçler" adlı makalelerindeki bilgiye göre; "ildeki doğurganlık hızı (6.00), Türkiye'nin ortalama doğurganlık hızının (2.53) oldukça üzerindedir." Buna dayanarak, kentte doğurganlık hızının çok yüksek olduğu ve buna bağlı olarak hane üyelerinin sayısının da epeyce yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Van ilinde hane başına düşen kişi sayısı, hem bölgede hem de Türkiye ortalamasının üzerindedir. Bu durum, kentteki hızlı nüfus artışında; aşiret kültürünün, ataerkil geleneksel cinsiyet rollerinin ve sosyo- ekonomik faktörlerin etkili olduğunu göstermektedir.

3.2. Görüşülen Kişilerin Sosyo-Demografik Özellikleri

Nitel araştırma yöntem ve tekniklerinden yararlanılarak yapılan bu çalışmada, alana dair bilgileri toplamak için derinlemesine görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Görüşmeler Van kent merkezinde, görüşmecilerin istedikleri mekânlarda gerçekleştirilmiştir. Alan çalışması sırasında görüşmecilerin izni ve bilgisi dâhilinde, görüşmeler ses kaydına alınmış ve sonraki süreçte alınan bilgiler deşifre edilerek analiz edilmiştir.

Bu başlık altında görüşme yapılan kişilerin; doğum yerleri, yaş, cinsiyet, eğitim, medeni durumuna dair genel sosyo-demografik bilgiler sunulmaktadır. Bu saha çalışması kapsamında toplamda 21 görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmecilerin 13'ü erkek,8'i ise kadındır (Tablo 4). Kartopu tekniği kullanarak yapılan görüşmelerde, kadın ve erkek görüşmeci sayısının eşit olması planlanmış olsa da saha araştırmasında görüşmeye uygun profilde kadınlara ulaşmak daha zor olmuştur. Bunda deprem sırasında ve sonrasında yaşanan göçte gidenlerin genellikle kadın ve çocukların olması etkili olmuştur.

Tablo 4. Görüşmecilerin Cinsiyete Göre Dağılımı

	Sayı
Kadın	8
Erkek	13
Toplam	21

Görüşülen kadın ve erkek görüşmecilerin en düşük yaş aralığı 20-30 iken, en yüksek yaş aralığı olarak ise 50-60 yaş aralığı olarak belirlenmiştir. Farklı yaş gruplarından görüşmecilerin olması yaşın, deprem hafızasını nasıl etkilediğini göstermek açısından önemlidir. En az görüşmecinin 50-60 yaş aralığında olmasının sebebi, o dönem içinde yine göç edenlerin arasında bu yaş grubunun fazla olması etkili olabilir. Bu açıdan bakılacak olunursa, farklı yaş gruplarından kişilerle görüşülerek çalışmaya farklı deneyimlerin dâhil edilmesi mümkün olmuştur. Görüşmecilerin yaş aralığına göre dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 5. Görüşmecilerin Yaşa Göre Dağılımı

	20-30	30-40	40-50	50-60
Kadın	3	3	2	
Erkek	2	4	6	1
Toplam	5	7	8	1

Görüşülen kişiler arasında evli sayısının on üç ve bekâr sayısının sekiz olduğu tespit edilmiştir. Görüşmecilerin medeni durumlarına ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 6. Görüşmecilerin Medeni Durum Dağılımı

	Evli	Bekâr
Kadın	4	4
Erkek	9	4
Toplam	13	8

Görüşmecilerin doğum yerlerine bakılacak olursa,21 görüşmecinin çoğunluğunun Van doğumlu olduğu görülmektedir. Görüşmecilerden sadece 4 kişi Van doğumlu değildir; bunlardan iki kişi Hakkâri, bir kişi Diyarbakır, bir kişi ise Bitlis doğumludur (Tablo 7). Bu görüşmecilerin hepsi çok küçük yaşlarda Van'a geldikleri için, kent deneyimi açısından çok büyük bir farklılık göstermemektedirler.

Tablo 7. Görüşmecilerin Doğum Yerlerine İlişkin Dağılımı

	Van	Bitlis	Hakkâri	Diyarbakır
Kadın	6	1		1
Erkek	11		2	
Toplam	17	1	2	1

Eğitim durumlarına ilişkin genel profilin, üniversite eğitimi ağırlıklı olduğu gözlenmektedir ancak buna karşın hiç eğitim görmemiş bir görüşmeci de bulunmaktadır. Bu bağlamda bir kadın görüşmecinin okuma yazma bilmediği ve hiç okula gitmediği kaydedilmiştir. Sekiz kişi ise ilkokul mezunu olup, bunlardan bir kişi kadındır. Bunun dışında lise mezunu olan bir görüşmeci, üniversite mezunu olan bir görüşmeci bulunmaktadır. Görüşmecilerin eğitim durumlarına göre dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 8. Görüşmecilerin Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

	Okur-yazar değil	İlkokul	Lise	Üniversite
Kadın	1	1	1	5
Erkek		7		6
Toplam	1	8	1	11

Görüşmecilerin sosyo-ekonomik durumlarına ilişkin genel bilgi vermek gerekirse; görüşülenlerin arasında on bir kişinin üniversite mezunu olması grubun, eğitim ve gelir seviyesini yükseltmektedir. Yine de genel olarak bakıldığında eğitim, gelir ve statü açısından görüşmecilerin profili çeşitlilik göstermektedir. Bu bağlamda görüşmeciler arasında meslek olarak öğretmen, memur, sosyal hizmet çalışanı bulunurken, üniversite mezunu olup çalışmayan da iki görüşmeci bulunmaktadır (Tablo 9). Geriye kalan sekiz görüşmeciden üç kadının evli ve çalışmadığı kaydedilmiştir. Diğer beş kişinin ise; alt gelirli meslek gruplarında yer aldığı söylenebilir.

Tablo 9. Görüşmecilerin Mesleklere Göre Dağılımı

	Öğretmen	Memur	Öğrenci	İşçi	İşsiz	Ev kadını
Kadın	1	2	1		1	3
Erkek	1	4	1	6	1	
Toplam	2	6	2	6	2	3

4. BÖLÜM: BULGULARIN ANALİZİ: VAN'DA DEPREMİN HAFIZASI

2011 yılında yaşanan Van depremlerinin nasıl gerçekleştiğini ve yaşandığını insanların hatırladıkları üzerinden inceleyen bu çalışmada, anlatılanlar kolektif hafıza bağlamında analiz edilmiştir. Van depremlerinin derecesi itibariyle büyük bir afet oluşu insanlar üzerinde unutulmayacak bir iz bırakmıştır. Van depremlerinin hafızasını çalışmaya karar verildiğinde ve bu konuda alan araştırılması yürütülmeye başlandığında, depremlere ilişkin iki hafızanın bulunduğu görülmüştür. Kent halkının hafızası ayrıntılı bir biçimde depremin ilk zamanlarını ortaya koyarken, ikinci depremle birlikte yıkılan Bayram Oteli'nin yıkılma olayının günlerce ve hatta aylarca basından düşmemesine rağmen kent halkı tarafında daha silik bir hafızaya sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bölümde, depremi yaşayan insanların bu yaşadıkları ağır süreci nasıl hatırladıkları ve hafızalarında nasıl tuttukları üzerine değerlendirmeler yapılarak yorumlanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda yapılan görüşmelere dayanarak, deprem anında neler yaşandığı ve deprem anına dair neler hatırlandığı sorularına verilen cevaplar incelenecektir. Bunun yanında görüşmecilerin depremden önce ve sonraki hayatlarına dair cevaplarına da yer verilecektir.

4.1. Depremi İlk Saatleri

Deprem, yer sarsıntısı veya zelzele, yer kabuğunda beklenmedik bir anda ortaya çıkan enerji sonucunda meydana gelen sismik dalgalanmalar ve bu dalgaların yeryüzünü sarsması olayıdır. Toplumlar zaman zaman depremlerin yıkıcı etkisine maruz kalmaktadırlar. Bunun sonucunda ortaya çıkan yıkıcı etkiler, sadece fiziksel bir etkiyi ortaya çıkarmaz. Aynı zamanda depremler için gerekli müdahale ve tedbir alınmadığı takdirde, toplumsal afete dönüşebilmektedirler. Türkiye deprem kuşağında yer alan ve geçmişte birçok depreme ev sahipliği yapan bir ülkedir. Geçmişte daha önce de başka depremler ile sarsılan Van kenti, 2011 yılında ard arda gelen iki büyük deprem yaşamış ve birçok insanın hayatını kaybetmesine sebep olmuştur. 23 Ekim'de 7,2'lik şiddette ve 9 Kasım'da 5,9'luk şiddette olmak üzere, 2011 tarihlerinde Van'da iki büyük deprem yaşanmıştır. Yukarıda belirtilen iki tarih arasında geçen süre içinde birçok artçı sarsıntı yaşayan kent, uzun süre kendine gelememiştir. Yaşanılan depremler Van'ı kent olarak birçok anlamda etkilemiş olup,

hafızalarda yer edinen olayların başında gelmektedir. Bu durum arkasında, pek çok deneyim, hikâye, travma ve kırılmayı da beraberinde getirmiştir. Van depremini hafıza açısından ele almak ve bu bağlamda insanların deprem deneyimi nasıl yaşadıklarını ve bunu ne şekillerde aktardıkları incelemek hafızayı anlamak açısından oldukça önemlidir.

4.1.1. İlk Deprem: Ortalık Toz-duman

Deprem, toplumsal yaşamın devam ettiği alanlarda yaşandığında hafızalara kazınmaktadır. Bu temelde insanlar depremi nasıl yaşadıkları ve nasıl hatırladıkları soruları etrafında cevaplar alınmaya çalışılmıştır. Ancak alan çalışması sırasında, insanların deprem hafızasını ortaya çıkarmak adına, depremin ilk anlarını hatırlatıcı sorular sorularak geçmişi hatırlamalarına uğraşılmıştır. Depremin ilk dakikalarının nasıl hatırlandığı üzerine görüşmecilere sorulan, depremi nerede ve nasıl yaşadıkları sorusu karşısında görüşmecilerin tepki ve cevapları, depremin ilk dakikalarının hafızalarına kazındığını ortaya koymuştur. Depremin şiddetiyle yıkılan binalardan çıkan toz ve duman, birçok görüşmecinin depremin ilk anlarını anlatırken yaygın olarak kullandıkları ifadeler olmuştur. Yıkılan binalara şahit olan birçok görüşmecinin betimlemiş olduğu deprem anı, ortalığın birden toz-duman kaplaması şeklindedir. Görüşmecilerin birçoğu daha öncesinde bir deprem deneyimi olmaması ya da depremin beklemedikleri bir şey olmasından dolayı, yaşadıkları ilk dakikaları anlamlandırmaları ve ne ile karşı karşıya olduklarını anlamaları zor olmuştur. Depremin ilk saniyelerinde neler olduğunu anlayamayan 32 yaşındaki öğretmen olan Hakkı Bey'in ifadeleri şu şekildedir:

Zaten deprem Pazar günü öğleden sonra gerçekleşti. Arkadaşlarla beraber bir kafeye oturmaya gitmiştik. Oturduğumuz kafenin yan tarafında yol çalışması vardı. Saat ikiye doğru önce bir hafif sarsıntı oldu. Önce biz sarsıntının sebebinin yol çalışması olduğunu düşündük ancak ilerleyen dakikalarda sarsıntının şiddeti artınca yaşadığımız şeyin deprem olduğunu anladık. (Hakkı, 32, öğretmen)

Yukarıda verilen alıntı, yaşanan sarsıntının ne olduğunun anlaşılmadığını ve ilk anda akla deprem gelmediğini göstermektedir. Aynı zamanda bu durumun insanların deprem gerçeğinin ne kadar yakınında olduklarını vermiş oldukları ilk

tepkiler ve ilk düşünceleri ile ortaya çıkmaktadır. Van'ın ikinci dereceden deprem bölgesinde yer alması, geçmişte büyük yıkımlara sebep olan depremler geçirmesine rağmen, insanların yaşadıkları sarsıntının deprem olduğunu ilk başta düşünmemeleri, deprem ihtimalini beklemedikleri ve bu konuda ne kadar hazırlıksız olduklarını işaret etmektedir.

Birçok görüşmecinin ilk depremin resmini, hafızasına “ toz-duman” görüntüsüyle kazınırken, bu durum hatırlama ve anlatma biçimlerine de yansımıştır. Örneğin Esra Hanım görüşme sırasında, depremi yaşadığı anları tarih, saat ve dakikasına kadar kesin ifadelerle ve yaşanılanları detaylı bir şekilde anlatmıştır:

Birinci depremde ben zaten önce kuzenimle beraber dışarı çıkacaktım. Kuzenlerimle beraber hazırlandım. Dışarı çıktım ve o an, 23 Ekim 13.41 saatiyle hatırlamamak mümkün değil, o an büyük bir felaket yaşandı o an sanki yer tersine döndü gibi hissedildi, ben öyle hissettim. Bunun aksini düşüneni de var mı zannetmiyorum zaten. Uzun süre yaşandı. Yani yirmi üç saniyelik bir süreçti. Etraf birden bir toz bulutuna dönüştü. Bağırışlar çığlıklar çok uzun sürdü. Baya kötü oldu ama daha sonrasında durdu. Deprem durduktan sonra bir akrabamız vardı onun yanına koştum. Şimdi dışarıya çıktığımdan dolayı annem evde tek başınaydı. Depremle birlikte evimizin üç dört odası yıkılmıştı. Benim tabii sadece aklım annemdeydi. Ondan sonra eve geldik. Çok şükür annemde bir şey yoktu. Ama evimiz yıkıldı.(Esra, 27, üniversite öğrencisi)

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı üzere, deprem gibi sarsıcı bir olayla ani bir şekilde karşılaşmanın etkisine bağlı olarak, depremin ilk anları insanların hafızalarında çok belirgin bir şekilde kalmaktadır. Hafıza; zamana, mekâna ve gruplara bağlı olarak tüm toplumsal ilişki biçimlerinden etkilenmekte, kendini sürekli bir biçimde ve yeniden üretmektedir. Yukarıda verilen anlatıda kadın görüşmecinin depremin üzerinden sekiz yıl geçmesine rağmen yaşadığı o anların saatine kadar hatırlaması ve anlatması depremin hafızayı nasıl etkilediğini ortaya koymaktadır. Bu durumda kişinin yaşamış olduğu travmatik deneyiminin unutulmaz izler bıraktığını söylemek mümkündür. Bunun yanında kimi görüşmeciler için ise depremin yaşandığı anlar daha karmaşık ve bulanıktır. Örneğin Tayfun Bey deprem başladığında yaşadıklarını ve hissettiklerini şu şekilde anlatmıştır:

Yani birinci deprem, tahmin edersem bire yirmi falan vardı ya da yirmi beş vardı. İşte bu yolu⁴ yapıyorlardı. Burada da iş makineleri falan vardı, ben tek başıma takside nöbetçiydim. Ticaret lisesiydi. Duvarı daha yüksek bir binaydı. Bizim bir arabamızda buradaydı. Bende nöbetçiydim yazıhanede oturuyordum. Öyle bir gürültü duydum. Ha buraya çıktım. Dedim herhalde bu asfalt döken makinelerden bir tanesi ya tekeri gümledi ya da bi şey oldu. Dememe kalmadı, toz duman ha bak şu boşlukta, bir bina, Çemberlitaş binası 5 katlıydı hemen çöktü. Hemen onun yanında Nezirbaş'ın binası vardı. Hani haberlere de konu oldu. Binanın kolonları kesmişlerdi bilmem ne. Oda çöktü. Bende dışarı çıktım. Böyle dalgalanma falan oluyordu. Böyle toprak ayağının altından kayar ya biliyorsunuz, işte onun gibi. Burada da bu bina yoktu. 3 katlı bir bina vardı. Bu arkaya doğru gittim, bekledim. Bildim yani deprem oldu artık. Dedim dursa da bir bakalım ne oldu, ne olmadı bakalım ama durmuyordu. Yani o şey bize çok uzun geldi belki de. 48 saniye falan mı ne sürdü galiba. Ama bana sanki bir 10 dakika gibiydi, ha bitmiyordu sanki. Valla derken bir kıyamet koptu artık. Toz toprak birbirine kattı, havanın rengi değişti. Millet aşağıya doğru koşuyordu, bende koştum. (Tayfun, 56, taksi şoförü)

Bu anlatıda deprem sırasında yıkılan binalara tanıklık edilmesi ve bunun sonucunda ortaya çıkan manzara ile birlikte hissedilenler çok canlı bir şekilde betimlenmiştir. Özellikle depreme ilişkin yaşanan ilk anlar mekânsal hafıza üzerinden hatırlanmış ve buna bağlı olarak bir anlatı kurulmuştur. Tayfun Bey'le yapılan görüşme depremin ilk anlarını yaşadığı yer olan taksi durağında gerçekleştirilmiştir. Bunun sonucunda yaşadıklarını etrafına bakarak ve el işaretleri ile aktarmış olup, bulunduğu mekânsal bağlam zihnini yeniden harekete geçirmiştir. Halbwachs'e göre hafızayı harekete geçiren, mekâna, zamana ya da gruba ait işaretlerin bulunduğunu söylemektedir. Bu görüşme sırasında taksi şoförü Tayfun Bey'in yaşadığı dakikaları aktarırken, zamana ve mekâna ait işaretler kullanarak deprem anını hatırlaması bunu destekler niteliktedir. Dershanedeyken depremi yaşayan Halise Hanım da toz bulutu içinde yaşanan olayları bulunduğu mekân ve çevresi üzerinden anlatmıştır:

İlk depremde dershanedeydim. Çarşı merkezde Çınar Dershanesi vardı. Orda üniversite sınavına hazırlanıyordum. Ani bir patlama sesiyle zaten, bir gürültü ve bir sallantı oldu. Hani o anda bir şeyleri anlayamıyorsunuz, bir şeyleri idrak edemiyorsun. Biraz geçtikten sonra ııııı binanın tamamen sallandığını hissediyorsun. Ve otomatikmen merdivenlere yönelmeye başlıyorsun. Böyle toplu şekilde, işte öğrenci karmaşası, o şekilde

⁴ Görüşmecinin bahsetmiş olduğu yol Van kentinin en işlek yollarından biri olan Maraş Caddesi olup, kent halkının çarşı olarak adlandırdıkları yer olarak geçmektedir.

merdivenlere yöneldik. İnu merdivenler sürekli ayaklarınız altından kayıyor, sürekli bi itişme, bi kakışma, bi gürültü. Dışarı çıktığımızda Nezirbaş sitesi vardı. Dershaneye yakın olduğu için direk binanın önüne yıkılmıştı. Toz bulutları inanılmaz derecede vardı. Böyle yıkılan binaların tozu, onun dışında kapının önüne çıktığımız zaman inanılmaz derecede sis bulutu mu, yoksa binalardan çıkan toz bulutu muydu anlamak zordu. (Halise, 26, çalışmıyor)

Bu örnekte, benzer şekilde yine mekânsal bağlam verilerek depremle ilk karşılaşma deneyimi anlatı kurulduğu görülmektedir. Depremi ilk anlarının tüm görüşmelerde ayrıntılı bir biçimde hatırlanması ve aktarılması, bu tür sarsıcı ve yıkıcı bir olayın hafızada ilk anıyla yer tutması olağan bir durum olarak değerlendirilebilir. İnsanlar yaşadıkları bu travmanın ilk dakikalarını hafızalarına kazınmaları, depremi en fazla bu haliyle hatırladıklarını ortaya çıkarmaktadır. Depremi etkisiyle yıkılan binalardan çıkan “toz ve dumanın” neredeyse tüm görüşmelerde ortaya çıkan ilk depremin fotoğrafı olma niteliğindedir.

4.1.2. İkinci Deprem: Büyük Bir Gürültü ve Sonrası Karanlık

Van’da yaşanan birinci ve ikinci deprem arasında on beş günlük bir süre vardır. Kent merkezinde ve ilçelerinde ikinci deprem oluncaya kadar en hızlı biçimde depreme müdahaleler yapılmış, ancak halkın birçoğu kendi imkânları dâhilinde depremden korunmuş ve gündelik hayata zor şartlar altında devam etmiştir. Bunun sonucunda ikinci depreme kadar geçen süreci kent halkı kendi geliştirdiği stratejilerle atlattırma çalışırken, 9 Kasım 2011’de saat 21.30’da derinliği az olan ikinci bir deprem olmuştur. Bu deprem sonucunda kent halkı, birinci depreme göre ikinci depremden daha fazla etkilendiklerini ifade etmişlerdir. Bu hissedilen fark, “hele ikinci deprem hiç öyle birinci deprem gibi değildi, dedik zaten bütün Van başımıza yıkıldı yani öyle düşünün çok daha şiddetliydi yani” gibi ifadelerle iki deprem arasında karşılaştırma yapılarak, hemen hemen tüm görüşmelerde ortaya koyulmuştur. Görüşmelerin sonucunda ortaya çıkan ikinci depremin fotoğrafı ise şu şekildedir; insanlar yaygın olarak ikinci depremin meydana geldiği akşamı, “öncesinde büyük bir gürültü koptu, sonrası karanlık” ifadeleriyle betimlemişlerdir. Eray Bey ikinci depremde yaşadıklarını anlatırken, depremi yaşadığı ilk anları bir “dehşet anı” olarak tanımlamıştır:

İkinci depremin yaşandığı o gece de çok soğuk olduğundan kısa bir süre için eve geçmiştik -ki depreme evde yakalandık. Evimiz resmen sağa ve sola beşik gibi ama oldukça şiddetli bir biçimde sallandı. Üç defa saniyeler içinde sallandı ve biz can korkusuyla dış kapıya yöneldik, ancak çelik kapı deprem esnasında açılmadı ve kilitlendi. O sırada annem can havliyle balkondan atladı ve ayağı kırıldı, bu söylediklerim hepsi saniyeler içinde oldu. Sonra çelik kapıyı açabildik ve kendimizi dışarıya attık. Kardeşlerimden biri annemin yanına gitti, hemen onu alıp ön bahçeye çıktık. Şehirde elektrik gitmişti, her yer karanlıktı ve muazzam bir uğultu vardı kentte. O deprem anını anlatmak, kelimelere dökmek oldukça zor bir şey aslında. O an bir dehşetti. (Eray, 30, çalışmıyor)

Bu alıntıda görüleceği üzere, insanların hafızalarında ilk depremdeki toz bulutunun yerini ikinci depremde uğultu ve karanlık almıştır. İkinci deprem sonrası insanların kentteki yıkılan binaların sesinden ve elektriklerin kesilmesi sonucunda ortaya çıkan karanlık ile birlikte, ikinci depremin daha tehlikeli ve korkutucu olduğu yönünde bir algı gelişmiştir. Ancak bu yaygın algıya istisna oluşturacak aksi yönde tepki geliştiren görüşmeciler de olmuştur. Örneğin Ayla Hanım'ın ikinci depreme ilişkin aktarmış oldukları bu anlamda şaşırtıcıdır, zira korkutucu düzeyde bir depremin geçmesini bekleyip sonra hiçbir şey olmamış gibi yaptığı işe devam etmiştir:

Zaten ikinci depremde ben evimdeydim zaten hiç evden çıkmadım ki, ailem beni aradı dedi yarın size geleceğiz. Yanlış hatırlamıyorsam Kurban Bayramı'ydı sanki. Bende evde sarma sarıyordum. Oğlum lavaboya gitti. O anda sobanın üstünde kaynar su vardı, çocuklar uyuyordu, birden soba sallanmaya başladı ama böyle Altan vuran bir sarsıntı ve büyük bir gürültüyle devam etti. Sobanın boruları nerdeyse birbirlerinden çıkacaktı. O derece de çok büyük bir sarsıntıydı. O sobanın üstüne olan kaynar suyu etrafa atıyordu. Elektrikler hemen kesildi ve evin içi kapkaranlık oldu. Zaten çocuk lavaboda ağlıyor, açamıyorum çünkü kilitlenmiş kapı durana kadar o şekilde bekledik sarsıntı durdu ve kapı açıldı, ondan sonra çocuğumu oradan aldım, sarma sarıyordum zaten sarsıntı durduktan sonra çocukları sakinleştirdikten sonra sarma sarmaya devam ettim. Ailemi aradım herkes dışarıda bana ne yapıyorsun dediklerinde bende sarma sarıyordum dedim.

Soru: Gerçekten sarma sarmaya devam mı ettiniz, yani sonuçta deprem sonrası hemen elektrikler gitti ve uzun süre gelmedi nasıl o karanlıkta devam edebildiniz?

Evet, vallahi devam ettim. Yani evet elektrik gitti ama el feneri vardı evde onu açtım, çocukları da yanıma getirdim ve devam ettim. Sonuçta ne gelecekse Allah'tan gelecek sadece ona sığındık. (Ayla, 37, ev kadını)

Yukarıda verilen alıntıda görüldüğü üzere, ikinci depremin yaşandığı anları anlatan Ayla Hanım'ın depremin durmasından sonra dışarıya çıkmaması ve çocukları ile evde kalmaya devam etmesini, geleneksel toplumlarda hâkim olan “kadercilik” yaklaşımıyla açıklamak mümkündür. Bu örnekte, görüşmecinin kadercilik anlayışıyla hareket ederek, ölümün kaçınılmaz olduğu düşüncesiyle evden kaçmama ve başına gelecekleri kabullenme söz konusudur. Bunun yanında, bir önceki depremden sonra bu ikincisiyle, bunun kaçınılmaz olduğunu düşünmüş olması da mümkündür. Ancak sonuçta Ayla Hanım'ın bu kadercilik ve kabullenme anlayışının, deprem gerçeğini anlamasının önüne geçmiş olduğu da bir gerçektir. Deprem elbette tamamıyla kontrol edilebilir bir olay değildir, ancak deprem öncesi ya da sonrasında alınabilecek tedbirler ile birlikte ortaya çıkacak olan yıkımların ya da kayıpların önüne geçilebilir.

Depremlerin kış mevsiminin sert hava koşullarında olması ve zaten hazırlıksız yakalanılan ilk depremin ardından bir daha bu kadar büyük bir deprem beklenmemesi, Van'da halkın buna karşı tedbir almasını ve mücadele etmesini çok daha zorlaştırmıştır. Bayram zamanına gelen ikinci deprem, gündelik hayatı neredeyse tümünden askıya almıştır. Aşağıda verilen alıntılarda, görüşmeciler “karanlık içinde kalan kent” imgesiyle betimledikleri şehirde yaşadıkları zorlukları anlatmışlardır:

İkinci deprem, aslında anlatmak oldukça güç, havalar artık iyice soğumuştü. Dışarıda çadırda kalmak imkânsız hale gelmişti bir açıdan da bakarsanız. Yanlış hatırlamıyorsam bayramdı. Hemen hemen birçok insan artık evlere geçmişti. İkinci deprem her açıdan birinci depreme göre daha korkunç ve zordu. Akşam herkes evdeyken birden alttan büyük bir gürültü ile vurdu tüm şehri o anları yaşayan her insan eminim ki şunu hissetmiştir. Bu sefer tüm şehir yıkıldı. Çünkü çok şiddetli ve büyük bir gürültü ile yaşandı ve tabi saniyeler içinde şehir karanlıklar içinde kaldı. (Hakkı, 32, öğretmen)

Kurban Bayramı'nın dördüncü günü ikinci deprem oldu. O zaman saat yedi buçuk muydu, sekiz miydi tam hatırlamıyorum ama akşamdı ve daha şiddetliydi o deprem. Yani bu dehşetti. Bu ikincisi olunca, zaten korkuyorduk, büsbütün korkmaya başladık. Öyle alttan büyük bir gürültüyle vurdu ve sonra tüm şehir karanlık içinde kaldı. (Tayfun, 56, taksici şoförü)

Bu alıntılarda görüleceği üzere, deprem sonrası kentte toplumsal yaşamın olağan akışının durması birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Ancak yapılan

görüşmeler, insanların bu sorunlardan çok, depremin olduğu sırada yaşadıklarını ve hissettiklerini anlatmaya eğilimli olduğunu göstermiştir. Bu durum hafızanın nasıl inşa edildiğine yönelik ipucu vermektedir. Depremin hafızasının, ilk günleri hatırlamada daha net bir fotoğraf ortaya koyması, insanların yaşadıkları deneyimin dehşeti ve sarsıcılığı ile ilgilidir. İkinci depreme ilişkin net bir biçimde hatırlanan şeyin şiddetli gürültü ve sonrasında yaşanan karanlık sonucunda ortak yaşanan büyük korku ve paniktir. Öte yandan, ilk depremdeki gibi, zaman olarak ne zaman gerçekleştiğine dair kesin detaylar hatırlanmamaktadır. Aşağıdaki alıntılarda da görüleceği üzere, depremin etkisiyle oluşan şok hali birçok görüşmede dile getirilmiştir:

İkinci depreme babamlarda yakalanmıştım. Beton bir evdi, o zaman soba da yanıyordu. Baktım nasıl alttan bir şey vursa evin içine doğru, bir baktım soba falan, o anki refleks ile elimi sobaya attım ki yerinden çıkmasın diye, içerde bir sürü misafir de var. Birden her yer karanlık oldu göz gözü görmüyor, birde herkes kaçmaya çalışıyor o durumda. İçerde ablalarım, eniştelерim ve ağabeylerim var, o anda tüm kapılar kilitlendi benim çocuklar orda değillerdi. Ben onları kurtarmaya gidiyorum ama kapı açılmıyor. Benim bir başka kardeşim de o an kapı nasıl açılır unuttu yani olayın şokuyla birlikte, yine annem kapıyı açtı biz kendimizi dışarıya attık. O geceyi sabaha kadar dışarıda geçirmek zorunda kaldık. (Mehmet, 37, muavin)

İkinci depremin olduğu gün bize dayımlar ve ablalar gelmiş, böyle içimden meyve yiyeceğiz diye herkesi topladım. Oturma odasında hepimiz oturmuş güzel bir şekilde meyve yiyoruz. Bu depremi yani anlatamam o depremi bence şimdi birinci deprem böyle alttan güm diye vurmadi, sağlı – sollu sallandık, ama bu vurmasıyla beraber elektriklerin kesilmesi, şimdi normal elektrik kesilmesinde dışarıdaki ışıkların yansımından yine bir şeyler görürsün ama bu öyle değildi. Bu deprem tüm şehrin ışıklarını götürdüğü için saniyeler içinde her yer karanlık oldu. Dolap kardeşimin üzerine düştü. (Yeliz, 32, sosyal çalışmacı)

Yukarıda verilen iki alıntıda da, deprem olduğunda görüşmeciler kalabalık bir şekilde evlerinde bulunmaktadır. Mehmet Bey'in kapının nasıl açıldığını unutması, ikinci depremde nasıl büyük bir şok yaşandığını göstermektedir. Görüşmecilerin alıntılanan sözlerinden anlaşılacağı üzere, deprem sonrası elektriklerin hemen kesilmesi insanların daha fazla etkilenmesine sebep olmuştur.

Birinci depremin şiddetinin daha yüksek olmasına rağmen, insanların ikinci depremde yaşadıkları korkunun daha fazla olmasının nedenlerinden biri, depremin

yer yüzeyine daha yakın gerçekleşmesidir. Ayrıca bu ilk depremin öğle saatlerinde olması, yaşanan depremin yıkıcı etkilerinin daha kontrol edilebilir ve baş edilebilir bir düzeyde olduğu algısını yarattığı gözlenmektedir. Bunda şüphesiz gündüzün insanlara vermiş olduğu görebilme yetisinin etkisi vardır. Bunun en belirgin örneği, insanların ilk depremde bile evleri sadece gündüzleri aydınlıkta kullanıp, geceleri içeri girmemeleridir. Görüşmecilerden Eray Bey bu durumu şu şekilde açıklamıştır:

Evi sadece çok acil lavabo ihtiyacını giderebilmek için veya evden bir erzak alabilmek için en fazla iki ya da üç dakikalığına kullanabiliyorduk. Bunun dışında mümkün mertebe eve yaklaşmamaya çalışıyorduk. Özellikle tuhaftır. Geceleri hiç girmiyorduk. Gündüzleri ise sadece acil ihtiyaçları giderebilmek adına birkaç dakikalığına kullanıyorduk. Depremle nasıl bir bağlantı kurmuşlarsa insanlar, evi bu şekilde kullanıyorduk. Güneşin ve aydınlığın insanlar vermiş olduğu bir rahatlığı belki de. (Eray, 30, çalışmıyor)

Yukarıda verilen alıntıdan da anlaşılacağı üzere, deprem sadece bir fiziksel kırılma değil aynı zamanda insanların toplumsal hayatını sarsan ve gündelik hayatı askıya alan bir afettir. Depremin vermiş olduğu şok hali, insanlar üzerinde farklı biçimlerde kendini göstermektedir. Bazı görüşmecilerin deprem anını anlatırken zorlanmaları ve duygulanmaları verilen ifadelerden anlaşılmaktadır. Bunlardan biri de aşağıda örnek verilen Nergis Hanım'ın sözleridir:

İkinci depremin evin içinde ve akşam olması, birden bire elektrikler kesildi. Ve çok korkunçtu. Deprem böyle bu sefer alttan vurdu ama çok hızlı yani. Onu asla unutamam ve ben iki tane ablam eski sigortanın arkasında evleri orada o mahalledeler, aralarında sana söyleyeyim ne kadar yani 1 kilometre var mı tam bilmiyorum ama çok uzak değil yani, buradan Roka'ya (*market*) kadar var, ben yalın ayakla oraya koştuğumu hatırlıyorum. Hani o ablamın evinden çıktım diğer ablamın evinde ne olup bittiğini, içerde mi kaldı ne oldu hem bağıryordum ağlıyordum hem de koşarak oraya kadar gittim. Gittim birde baktım ki ayağında bir ayakkabı bir terlik hiçbir şey yok. Bir de elektrik de yoktu. Her yer zifiri karanlıktı. O çok korkunçtu, yani anlatmak öyle zor ki. (Nergis, 46, ev kadını)

İkinci depremin akşam olması ve şehrin karanlık içinde kalmasına rağmen Nergis Hanım'ın deprem sonrası can havliyle koşarak ailesinin durumunu öğrenmek için kendini dışarıya atması ve ayağında terlik olmaması tam da şok anında düşünmeden yapılan yaygın hareketlerdendir. Yaşadığı olayın dehşet verici etkisinden hatırlamakta ve kelimelerle ifade etmekte zorlanmaktadır. İnsanlar

travmatik olayları çoğu zaman hatırlamak yerine unutmaya ve bastırmaya çalışırlar. Bu unutma toplumsal olarak yaşanan deprem gerçeğiyle bir nevi baş etme yöntemi işlevi de görmektedir, ancak uzun vadede depreme karşı çözüm geliştirmeyi engelleyebilmektedir. Bu tür bir tutumun arkasında, genelde yaşanan dehşet anından uzaklaşmak ve bir daha hatırlamamak isteği yatmaktadır. Örneğin Fatma Hanım'ın, kıyamet olarak tanımladığı ikinci depremi anlatırken o anı adeta tekrar yaşıyor olması ve bunu kelimelere dökmekte zorlanması bu duruma en uygun örneklerden biridir:

İkinci deprem çok daha kıyamet gibiydi. Bir anda hızlandı ve alttan büyük bir gürültü ile vurdu ve her yer saniyeler içinde kapkaranlık oldu. Göz gözü görmüyordu. Böyle hani hatta ailemle bir araya geldik. Birbirimize sarıldık ve kelime-i şehadet getirdik hep birlikte. Yolun sonu buymuş dedik yani, hep birlikte öleceğiz diye düşündük o anda. Yani o kadar ölümlü bu kadar burun buruna gelmemiştim. Korkunç bişeydi aslında şu an bile size anlatırken tüylerim diken diken oluyor sanki bir daha o anı yaşıyordum gibi. (Fatma, 26, öğretmen)

Depremi bir yer kırılması olarak tanımlanabilecek bir doğal afet olmasının yanında, sonuçları itibariyle toplumsal etkileri olan uzun bir süreçtir. Özellikle eğitilmiş ve bilinçli toplumlarda, deprem anında ya da deprem sonrası neler yapılacağı konusunda toplumsal bir bilincin gelişmemesi, yaşanan afetin etkisini ve yıkıcı sonuçlarını daha büyük hale getirmektedir. Bu noktada öğretmen olan Fatma Hanım'ın deprem anında ailesi ile sarılarak hep birlikte ölmeyi beklemeleri ve daha az zarar görmek için hiçbir tedbir almamaları bu duruma örnek olarak verilebilir. Geleneksel toplumlarda sıkça görülen kadercilik ve kabullenme bu örnekte de kendini göstermektedir. Bu eğilimi deprem anında yaşanan şok ve dehşet duygusuyla birlikte anlatılarda açıkça görmek mümkündür.

4.2. Deprem Sonrası

Yaşanan iki deprem sonrasında, tüm kente büyük korku ve panik hâkim olmuştur. Son yaşanan depremle birlikte artık Van'ın tekrardan eski haline gelebileceği fikri tüm insanlar tarafından paylaşılırken, depremle birlikte toplumsal açıdan birçok önemli problem de kendini göstermeye başlamıştır. Depremi olduğu tarihlerde Van için kış mevsiminin başlangıcı olması ve o yılın önceki yıllara göre

daha sert geçmesi, deprem sonrası ortaya çıkan sorunların çok daha artmasına neden olurken, barınma, yeme-içme ve psikolojik problemlerin daha da büyümesine sebep olmuştur. İki büyük deprem sonrasında toplumsal hayatın kesintiye uğraması ve insanların günlük pratiklerini gerçekleştiremez hale gelmesiyle birlikte, kentte yoğun bir biçimde Türkiye'nin birçok farklı iline göçler yaşanmaya başlamıştır. Yaşanılan bu göç ile birlikte kentte geriye ne kalmıştır? Göç sonrası kentte kalan insanlar nelerle baş etmek zorunda kalmıştır? Deprem sonrası kentte hayatını sürdürmek için ne gibi stratejileri geliştirmiştir? Bu bölümde bu sorular çerçevesinde görüşmecilerin cevapları analiz edilerek deprem sonrasına ilişkin neler hatırladığını ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

4.2.1. Gidenlerin Ardından: Hayalet Kent

İkinci depremin ardından kentte yaşanan korku ve paniğin ardından, göç etmeyip kentte kalan birçok insan kent merkezinden ayrılarak kentin dışında bulunan mahallerdeki bahçeli evlere ve çadırlara yerleşmiştir. Birinci deprem sonrası kentte yaşayan insanlar kendi imkânları dâhilinde depremin zorlukları ile baş etmeye çalışırken, üzerinden kısa bir zaman sonra yaşanan ikinci depremle kent merkezinde çok sayıda binanın yıkılması sonucunda, insanların kent merkezinde gündelik yaşamlarını devam ettirebilmesini neredeyse imkânsız hale getirmiştir. Bunun sonucunda kent merkezi boşalmış ve gündelik hayat ciddi anlamda sekteye uğramıştır. Alan araştırması sırasında, görüşülen insanlar tarafından bu durum sıklıkla hatırlanmış olup, ikinci deprem sonrasında Van kent merkezinin durumunu tarif etmek için “hayalet kent”, “virane şehir” ve “bomboş şehir” gibi ifadeler kullanılmıştır. Van depremi denilince ilk olarak aklınıza ne geliyor sorusu sorulduğunda, görüşmeciler çoğunlukla depremden sonra şehrin boşalmasını anlatmışlardır:

Belleğimde kalan o deneyim kötü bir deneyimdi tabii. Psikolojik olarak kâbuslara da neden oluyordu. İşin belki, normal yaşamın sürmesi engelleyen bir süreçti. Ben her zaman gün içinde muhakkak merkeze uğrayan biriyim. Bu üç-dört aylık süre boyunca hem eğitim hayatımdan uzak kalmak zorunda kaldım hem de kent merkezine gidememe, belki ekonomik anlamda dışarıyı çıkamama durumlarını yaşadım. Özellikle ekonomi alt üst oldu. İş piyasası çöktü ve merkez diye bir şey kalmadı. Şunu hatırlıyorum mesela aralık ayının ortalarındaydı galiba, kışın ortası gibi tarihi tam olarak

hatırlamıyorum. Artık mahalleden ve içinde bulunduğum durumdan o kadar sıkılmışım ki bir kent merkezine uğrayayım dedim. Çünkü üç-dört ay hiç uğrayamadım çünkü ulaşımda sorun vardı. Kent merkezine gidiyorsunuz ama acaba kent merkezi kendini toparlamış mı ya da toparlamamış mı, kent merkezine gittiğiniz zaman ihtiyaçlarınızı karşılayabileceğiniz herhangi bir mekân mevcut mu? O, iki-üç aylık merakımı giderebilmek için kent merkezine gideyim dedim. Kent merkezine indiğim zaman Cumhuriyet Caddesi'ne geldim. Duraktan aşağıya doğru büyük caminin oradan Cumhuriyet Caddesi'ne indim. Şu anki Simit Sarayı'nın tam karşısına geldim tam oraya. Çok iyi hatırlıyorum Pazartesi günü saat bir civarıydı. Sağıma baktım Beşyol tarafına soluma baktım Bayram Otel tarafına ve nerdeyse topu topuna 2 ya da 3 tane insan vardı ya da yoktu ve tüm dükkânlar kapalıydı. Bir anda kendimi izlemiş olduğum bir film sahnesinde hatırlıyorum. Bu Alman işgalinin ardından o Piyanist filminin sahnesini yaşadım ben. Çünkü etrafta hiç kimse yoktu. Pazartesi günüydü ve kentin normalde en kalabalık olduğu öğle vaktiydi ve etrafta kimse yoktu ve dükkânların hepsi kapalıydı. Kent tamamıyla terk edilmiş gibiydi ve kent, hayalet bir kentte dönüşmüştü. Bu gerçekten psikolojik olarak beni etkilemişti. Hatırladığım belki en çarpıcı olaylardan biriydi bu. (Eray, 30, çalışmıyor)

Bu uzun anlatıda da görüleceği üzere, yoğunluklu olarak kent merkezinin deprem sonrası hızlıca boşalması, insanları her anlamda derinden etkilemiştir. Gündelik hayatın sekteye uğraması ve normal yaşamın sınırlarının ortadan kalkması, kentte yaşayan tüm insanların üzerinde olumsuzluk, umutsuzluk ve gelecek kaygısı gibi baş etmesi zor duygular uyandırmıştır. Bu bağlamda birinci deprem yaşandıktan sonra kentte yaşanan temel sıkıntılarla uğraşılırken, ikinci büyük bir depremin yaşanmasıyla kent merkezinin ciddi düzeyde etkilenmesi hafızalara kazınan bir olay olmuştur. 30 yaşında olan Eray Bey'in ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, depremden sonra kent merkezi diye bir şey kalmamış; aylar sonra ziyaret ettiğinde gördüğü manzara karşısında kendisini yabancılaşmış hissetmiştir. Merkezin en işlek gün ve saatte bu kadar boş olması ve neredeyse hayat belirtisinin bulunmaması gerçeklik algı ve duygusunu sarsan bir görüntü olmuştur. Eray Bey'in psikolojik olarak etkilendiği ve hatırladığı en çarpıcı olay olarak gördüğü bu olayı, izlediği bir film sahnesine benzeterek anlatması tam da depremin sonuçlarının gündelik hayatı ve gerçeklik duygusunu sarsmasıyla ilgilidir. Bu bağlamda kent merkezinin normal, rutin ve gündelik hayatının canlılığından eser kalmaması, insanların yaşadıkları depreme ilişkin hafızalarında en çok kalan durumlardan biri olmuştur. Aşağıdaki alıntılanan sözlerde görüleceği üzere, merkezin boşalması bir felaket olarak adlandırılmakta ve Van ölü bir şehre benzetilmektedir:

Van depremi diyince ilk olarak, depremin ikinci ya da üçüncü günüydü yanlış hatırlamıyorsam, normalde çok kalabalık olan çarşıda hiç kimse yoktu. İnsan yaşamış olduğu bu durumu oldukça kötü anımsıyor. Van'ın kalabalık olan çarşısının birden bire ve çok kısa bir süre içinde boşalması inanılmaz bir felaket gibi geliyordu bana. (Hakkı, 32, öğretmen)

Valla Van depremi denilince ilk olarak ve hiç unutamadığım şey boş şehir. Depremden sonra şehirde hiç kimse kalmadı. Karanlık çöktüğünde şehirde kalan insanlar bile çarşıda kalmıyordu. Van şehri o süreçte bir ölü şehre benziyordu. (Tarık, 27, öğrenci)

Deprem sonrası sık sık şehirde yaşanan elektrik kesintileri, su sorunları ve ağır kış şartları, depremin yıkıcı etkisinin üzerine gündelik yaşamı daha da zorlaştıran etkenler olarak ortaya çıkmıştır. Bu süreçte kent merkezinin boşalması konusunu sıkça dile getirmesinin sebebi ise, kent merkezinin, Van'da yaşayan insanların tüm toplumsal ihtiyaçları giderebildikleri ve herkesin buluşma alanı olmasının yanında, depremden en fazla olumsuz etkilenen alan olması olarak açıklanabilir. Kent merkezi, sadece merkezde kalan insanların kullandıkları bir alan olmayıp, aynı zamanda ilçelerden ve köylerden hatta çevre illerden gelen insanların sağlık, ticaret, alışveriş ve sosyalleşme gibi ihtiyaçlarını da giderdikleri önemli bir merkez işlevine sahiptir. Böyle bir merkezi alanın, deprem sonrası büyük ölçüde yıkılmış olup, kullanılamaz hale gelmesi tüm kentte yaşayanlar üzerinde şüphesiz sarsıcı bir etkisi olmuştur. Kent merkezinde çaycı olarak çalışan Mert isimli görüşmeci bu durumu şöyle dile getirmiştir:

Zaten biz ilk depremden sonra çadıra geçtik. Burada kış başıydı ve havalar erkenden soğumuştü. Elektrikler doğru düzgün gelmiyordu o zaman. Şehirde artık kimse çalışmıyordu. Gıda olarak çok zorluk çektik. Hiçbir dükkân açık değildi zaten şehir hayalet ne bilim boş bir şehir gibiydi. (Mert, 34, çaycı)

Yukarıda verilen alıntıda görüldüğü üzere, yaşanan deprem olayının üzerine işlek olan kent merkezinde hayatın durma noktasına gelmesi çoğu görüşmecinin anlatısının ortak noktasıdır. Kentte yaşanan büyük panik ve korkunun etkisiyle beraber kentin boşalıp adeta hayalet bir şehre dönüşmesi yaşanan travmanın boyutlarını arttırmış olup, bu görüntü depremin en kalıcı imgesine dönüşmüştür. Kent merkezinin bu hale gelmesini dile getiren tek kadın görüşmeci olan Nergis Hanım ise ara ara eşiyile gittiğinde gördüğü manzarayı şöyle aktarmıştır:

Burada yani merkezde deprem sonrası kedi ve köpekler bile yoktu. Yani o kadar terk edilmişti ki sen zaten burayı biliyorsun burası merkezdir. Yani biz bazen bir şey lazım olduğunda arabamızla gidiyorduk. Aceleyle evden lazım olan eşyaları alıp hemen çıkıyorduk. Karanlık hiç kimse yok etrafta gerçekten böyle virane şehir gibi olmuştu. (Nergis, 40, ev kadını)

Yukarıda verilen Nergis Hanım'ın sözlerinden de anlaşılacağı üzere, kent merkezinde yaşayan insanların orayı bırakarak mahallelere taşınmasının etkisi bulunmaktadır. Yapılan tüm görüşmelerde kent merkezinin “hayalet kent” ya da “bomboş” olarak hatırlanması çoğunlukla erkek görüşmecilerin hafızalarına aittir çünkü Van'da kent merkezini ağırlıklı olarak erkekler tarafından kullanılmaktadır. Geleneksel ataerkil ilişkilerin hâkim olduğu kentte, kadınlar ağırlıklı olarak yaşadıkları mahallelerde ve ev çevrelerinde vakit geçirmekte olup, kent hafızaları da öncelikli bu yaşam alanları etrafında oluşmaktadır. Nergis Hanım'ın bu imgeye sahip olmasının sebebi ise, zaman zaman eşi ile birlikte merkezdeki evlerine gidip gerekli olan eşyalarını alırken kent merkezinin deprem sonrası boşalmış haline tanıklık etmesidir.

Deprem sonrası kent merkezinde yaşayan birçok insan mahallede olan bahçeli evlere geçmiştir. Görüşmecilerden 45 yaşında olan Zehra Hanım'ın ifadeleri bu durumu özetler niteliktedir:

Birinci deprem sonrası hep birlikte kayınpederimin evine gittik çünkü onun evi bahçeli ve müstakil bir evdi. Korkudan kendi evimize geçemedik. Yani deprem olduğunda bahçeye çıkıyorduk, durunca tekrar eve giriyorduk. Çünkü evin tek katlı olması bize güven veriyordu, kimse o zaman apartmanda kalmak istemedi. (Zehra, 45, ev kadını)

Zehra Hanımın sözlerin de görüleceği üzere, insanların kent merkezinden ayrılarak hızlı bir biçimde bahçeli evlere geçmesinde, apartman dairelerinden duyulan korku ve kaçamama kaygısı etkili olmuştur. Bahçeli evlerde kat sayının az olması ve bahçe içinde yer alması, insanlara kaçabileceği alanları sunması açısından insanların ilk tercihleri arasında olmuştur. Bununla birlikte, Van kentinin geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin etkili bir biçimde sürdüğü bir toplum yapısına sahip olmasının da bunda etkisi olduğunu söylemek gerekir. Kadın ve çocukları kent merkezinde korumanın daha zor olacağı fikrinden yola çıkılarak, merkezden uzak bahçeli evlere sahip olan ailelerin buraları tercih etmesi kaçınılmaz bir durum haline

gelmiştir. Yapılan görüşmelerde o dönemde kent merkezini sadece erkeklerin kullanmış olduğu da ifade edilmektedir. Haftalar sonra bile kent merkezini merak eden erkeklerin, gittiklerinde sadece birkaç erkek gördüklerini ve deprem öncesi merkezde yaşayan kadınların bile artık hiç gitmediklerini ifade etmişlerdir:

Zaten ikinci depremden sonra merkezde kimse kalmıyordu. Çünkü insanlar korkuyordu. Haklılardı. Merkez yüksek binalarla dolu bir yerdi ve kimse o binalara girmek bile istemiyordu. İkinci deprem sonrası millet şehri boşatmaya başladı hızlıca çünkü depremler durmuyordu. Haftalar sonra merkeze geldiğimde Allah'ın bir kulu yoktu etrafta bomboş bir merkezdi. Sadece birkaç tane erkek görebilirdiniz etrafta yani o kadar. Sanki deprem değil savaş olmuştu şehirde, çok değişikti bazı şeyleri anlatmak o kadar zor ki aslında. (Murat, 48, şoför)

Deprem sonrası kent merkezine kimse gitmek istemiyordu. Gidenlerin hemen hepsi erkekti. Yani biz kadınlar genellikle gittiğimiz bahçeli evlerde ya da çadırlarda vakit geçirdik. Çünkü merkezin çok tehlikeli olduğu söyleyen bir sürü insan vardı. Sadece biz değil, o zaman tüm kadınlar öyle yaptılar, aylarca aynı yerde kalmak zorunda kaldık. (Yeliz, 32, sosyal çalışmacı)

Zaten deprem sonrası herkes merkezden kaçıp gitti yani çünkü binalar çok yüksekti herkes mahallelere kaçtı bir anda ve uzun süre kimse merkeze gelmedi, özellikle kadınlar, deprem sonrası hep ya çadırda ya da bahçedeler de aynı yerde kalmak durumunda kaldılar. Şehir merkezini pek kullanmadılar. (Fatma, 26, öğretmen)

Görüşmecilerin ifadelerinden de görüleceği üzere, kent merkezinin boşalmasının en büyük sebeplerinden biri aslında ikinci depremin kent merkezinde bırakmış olduğu hasarlar sonucu insanların merkezde güvenlik duygusunu kaybetmesidir. Şehirde güvenlik duygusunun kaybının nedeni ise sadece deprem korkusu olmayıp, bunun sonrasında gündelik hayatın da güvensiz hale gelmesidir. Bu durumu 27 yaşında Ayla Hanım'ın sözleri özetler niteliktedir: “deprem sonrası kadınlar pek kent merkezini kullanmadı çünkü Van başka bir yer haline gelmişti. Şehirde çok tehlikeli şeyler olduğunu duyuyorduk. Her yer güvensiz olmuştu.” Yoğun bir biçimde yaşanan göçle birlikte kent merkezinin güvensiz ve tekinsiz bir yere dönüşmesi kadınların o alanları kullanmamalarına sebep olurken, bir yandan da başka toplumsal sorunları beraberinde getirmiştir. Kadınların sıkça vakit geçirdikleri çevrelerinden kopması sonucu belirli ve kısıtlı bir alan içinde kalarak diğer aile

üyelerinin bakım işleriyle ilgilenmeleri, deprem sonrası kadın yaşamını daha zor hale getirmiştir.

Hafıza, toplumsal olarak ilişki içine girdiğiniz her şeyden etkilenen ve beslenen bir olgu olarak karşımızda durmaktadır. Bu sebeple deprem sonrası kadın ve erkek görüşmecilerin, hafızalar arasındaki farklılığı açıklamak adına Halbwachs'in ana tezini desteklemektedir. Hafıza toplumsal olarak kurulmakta ve bu toplumsal ağlar hafızanın içerisini etkilemektedir. Bu dönemde erkeklerin kent merkezini sıkça kullanmaları ve bunun sonucunda gördükleri yıkım hafızalarında yer ederken, kadın görüşmecilerin o dönem içinde kent merkezini pratikte kullanmamalarından dolayı depreme ilişkin hafızalarında boş kent ya da hayalet kent imgesi daha az yer almıştır.

4.2.2. Kentte Güvensizlik: “Geceleri Nöbet Tutuyorduk”

Deprem kendi başına yıkıcı bir olayken, deprem sonrası ortaya çıkan temel problemler rasyonel bir planlama içinde yapılmazsa çok daha büyük toplumsal karmaşaya sebep olmaktadır. Deprem sonrası kent merkezinin boşalmasıyla birlikte, Van'da birçok ciddi sorun kendini göstermeye başlamıştır. Boşalan kentte hırsızların dolaşması, çadırların yakılması ve yağmalanması gibi farklı sorunlar ortaya çıkmıştır. Bunlar göz önünde tutularak, bu bölümde göç sonrası insanların yaşadıkları temel problemlerin neler olduğu sorusu için görüşmecilerden alınan cevaplar analiz edilmiştir. Bu anlamda deprem sonrası kent halkı tarafından hissedilen güvensizlik duygusu deprem sonrası yaşananlara ilişkin anlatıların ortak noktalarından biridir. 26 yaşında olan Halise Hanım kentteki güvensizliği şu şekilde anlatmıştır:

Üç ay falan o çadırlarda kaldık. Sonraki süreçte arada eve girip çıkıyorduk. Hani temel ihtiyaçlar için işte kapı kaçak ya da tuvalet ihtiyacı için arada eve giriyorduk. O üç ay süre zarfında çadırlar dağıtıldı, herkes bir süre sonra çadırlara sahip oldu. Aileler ayrı ayrı kalmaya başladı. Onun dışında sürekli yardımlar yapılıyordu. Hem yemek aş evleri kuruluyordu. Herkes sıraya girip yemekler alıyordu yani, su ihtiyacı için sürekli su dağıtılıyordu. O süre zarfında birçok olay gelişti. Olmayacak bir sürü şey yaşandı. Araçlar ve evler yağmalandı, çadırlara giriliyordu. Psikolojik olarak hepimizi etkiliyordu. Muhakkak biri dışarıda bekliyordu. Yani nöbet halindeydik sürekli. Biri uyuyup diğeri kalkıyordu çünkü o sürede evler hırsızlar tarafından soyulmaya başlandı. Onun için sürekli evin önünde mutlaka birileri bekliyordu. Bide bizim bulunduğumuz ortam mahalle ortamı, hepimiz

birbirimizi tanıyoruz. Onun için böyle komşular hep birlikte bekliyorlardı. Onun dışında o depremde başka..... ıııııı ..... hatırladığım kadarıyla, her şeyi hatırlayamıyorum.(Halise, 26, çalışmıyor)

Yukarıda verilen alıntıda görüldüğü üzere, insanlar, deprem sonrası ortaya çıkan başka toplumsal sorunlar ile de baş etmek durumunda kalmışlardır. Yaşanılan depremin zararıyla mücadele etmek bir yana, birde o zor şartlar altında kentte güvenliği sağlamanın ne kadar zor olduğu verilen anlatıda öne çıkmaktadır. Depremin toplumsal bir afete dönüşmesi tam da bu noktada tartışılabilir. Depremin yarattığı zor koşulları fırsata çeviren insanların ortaya çıkması ve bunun kontrol altına alınamaması, kentte güvensiz bir ortam oluşmasına sebep olmuştur. Depremin uzun bir süreye yayılması ve çadır yaşamının aylara sirayet etmesine karşın güvenlik güçlerinin bu konuda yeterli ve etkin hizmet verememesi, insanların yaşadıkları bu sorunlar karşısında kendi önlemlerini almak zorunda bırakmıştır. Geceleri sırayla nöbet tutulması, yaşanılan olaylara ilişkin halkın geliştirmiş olduğu bir stratejidir. Bunun sonucunda, hayatta kalma kaygısının yerini, deprem sonrası boşalan kentte oluşan güvensiz ortamın nasıl önleneceği almıştır. Bu konuda 30 yaşında olan görüşmeci Eray Bey, kentte neden nöbet tuttıklarını şu şekilde açıklar:

Bir de kent efsanesi diyebileceğimiz, aslında kent efsanesi miydi yoksa gerçek miydi tam olarak bilemediğimiz ama her halükarda üzerinde durduğumuz tehlikeyi görüp, bu tehlikeyi dikkate alma, bilincinde olma gerektiğine dair şehir efsaneleri vardı. Çadırlarda yaşıyorduk ve güvenli değildi. Çadırlar ufak bir iğneyle bile ince ve hassas bir yapı biliyorsunuz. Şehir efsanesine göre şehirde dolaşan bilgiye göre, siz ve aileniz çadırın içinde iken çadırı delip içeri bayıltıcı bir şey atıp ondan sonra ya sizi ya da değerli eşyalarını alıyorlar hatta bebekleri çalıyorlar ve kadınlara cinsel anlamda kadınlara yaşatılabilecek her şeyi yaşatıyorlar. Bu şehir efsanelerinden dolayı bu ne kadar gerçek ya da ne kadar doğru bilmiyorduk ama her ihtimali göz önünde bulundurarak hareket etmek zorundaydık. İstisnasız her gece babam ben ve kardeşim sırayla nöbet tutuyorduk. Çünkü bunu acaba gerçek mi ya da gerçek değil mi diye önemsizleştiremezdik. (Eray, 30, çalışmıyor)

Kentteki güvensizlik problemi, yukarıdaki alıntıda görüleceği üzere, asla ihmal edilemeyecek bir sorun olarak görülmüş ve bu doğrultuda geceleri evin erkekleri sırayla nöbet tutmak durumunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Eray Bey'in anlatısında çarpıcı olan diğer nokta ise “şehir efsanesi” ifadesinde karşılık bulan, gerçeklik duygusunun sarsılması ve tehlikenin gerçek olup olmamasının önemini

yitirmesidir. Sonuçta belirleyici olan burada tehlike ihtimalinin varlığıdır. Bu aynı zamanda insanların, deprem sonrası yaşadıkları olaylara birlikte hareket ederek stratejiler üretmelerinde etkili olmuştur. Farklı mahallelerde yaşayan insanların hırsızlık, taciz, yangın ya da başka tehlike ihtimallerine karşı geceleri nöbet tutmaları deprem sonrası ortaya çıkan çözüm örnekleridir. Geceleri nöbet tutmanın yanında, kentte karaborsacıların sahneye çıkmasını ve bunun üstüne bir de yerel yönetimlerin anlaşmazlığını 56 yaşında olan Tayfun Bey'in şöyle açıklamıştır:

Yav tabi yani kim ister kim ölsün, Allah vermesin hiçbir yere, hiçbir ulusa bunda din, dil ayrımı yapmak gerekmez yani Allah'ın afetidir. Zordur Allah'ın afeti bir sürü insan öldü, yani çok zor bir olaydı. O süreçte insanların yağma şeyi de çıktı ortaya ta Diyarbakır, Urfa'dan adamlar geldiler buraya hırsızlık yapmaya. Millet gitmişti evini boşaltmaya, bunlar gelmişti hırsızlık yapmaya milletin evinden eşyalarını çalıyorlardı, paralarını çalıyorlardı. Biz sırayla geceleri nöbet tutuyorduk. Ha düşün yani, karılarımız ve kızlarımız vardı onları düşünmek zorundaydık. Ekmeğin tenesini çıkarttılar burda üç liraya. Çadır için insanlar birbirlerini dövüyorlardı. Bu defa şeyle valilik ve belediye birbirlerine küstüler. Biri Hdp'nin biri Akp'nindi. Bunlar aralarında iyi bir koordine sağlayamadılar, olan yine millete oldu. Eee başka kime olacak ki zaten. Mesela iki tene seleha (güç) sahibi adam birbirine küerse ne olacak, alttakiler ezilecek, onlara bişey olmaz ki. O zaman o kendi adamlarına götürüyor dediler, öbürsü ne yaptı. Bu karayollarının orda yangın çıktı, o zaman birbirlerini suçladılar. İşte çadırlar ve gıdalar yandı. Yani iyi bir koordine olmadı haaa o esnada. (Tayfun, 56, taksi şoförü)

Yukarıdaki alıntıda görüleceği üzere, deprem sonrası kentte hırsızlık, taciz ve yağma olaylarının üzerine, kentte gelen yardımlar için iyi bir koordine sağlanamaması süreci iyice güçleştirmiştir. Bu noktada kentte gelen yardımların farklı siyasal yönetimlerin arasında siyasi çatışmaya dönüşmesi, depremin zorluklarını farklı bir boyuta taşımıştır. Farklı ideolojilere sahip olan iki yerel yönetimin rasyonel davranmanın dışına çıkarak birbirleri ile iletişim kurmamaları, kentin problemlerini ve ihtiyaçlarını belirleme noktasında sorunları çözümünü daha da geciktirmiştir. Yerel yönetimlerin afeti iyi yönetemediklerine ilişkin görüş başka bir görüşmeci olan Faruk Bey tarafında şöyle dile getirilmiştir:

Depremin olduğu sene, belki de dışarıda ilk defa kışı geçirdiğimiz için bize de öyle gelmiş olabilir elbette çok soğuktan gerçekten. Aklıma gelen şeyler hep çadır hayatı, soğuklar, sonra depremden sonra gelen bazı başka olaylar yaşandı. Hırsızlık, taciz, yağma olayları oldu, insanlar nöbet tutmaya başladılar. Dışarıda insan yoktu nerdeyse. Yani bide o dönem belediye ve

valilik farklı partilere aitti. Onlar bir türlü iyi koordine olamadılar ve yardım için de sağlayamadılar. Olan yine garibana oldu, onlara olacak değil ya. (Faruk,31, memur)

Yukarıda verilen Faruk Bey'in sözlerinden de anlaşılacağı üzere, kentte yaşanan güvensizlik problemlerinin yanında yerel yönetimlerin de depremi iyi idare edemediği ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte kentte var olan hırsızlık, taciz ve yağma olaylarına insanların kendi stratejileri ile müdahale etmesi, kentteki güvensiz ortama karşı halkın kendi başının çaresine baktığını göstermektedir. Ancak sadece halk eliyle sorunların tümüyle çözülmesi ve güvenliğin sağlanması şüphesiz mümkün değildir. Bu anlamda deprem sonrası süreçte, konteynır kentlerinde de güvenlik problemi devam etmiştir. Bu konuda Zehra Hanım'ın sözleri depremin ardından her yerde nasıl bir korku ortamı oluştuğuna dikkat çekmektedir:

Biz bahçeli evde kaldık. Ee işte biz konteynırlara gidemiyorduk. Kayınpederim ve küçük çocuklar vardı onları götüremiyorduk onları, kaç kişiydik bir sürü kızlarımız vardı. Çünkü çıkan söylentilere göre de kurulan konteynır kentlerde de çok kötü şeyler yaşandığını duymuştum, bizim evin erkekleri bırakmadılar biz oraya gidelim. Hatta o zaman öyle şeyler oluyordu ki, erkeklerimiz geceleri nöbet tutmak zorunda kalıyordu. İnsan korkuyordu götüremiyordu çocukları, güvenli değildi orası da.(Zehra,45, ev kadını)

Yukarıdaki alıntıda görüleceği üzere, Zehra Hanım, kurulan konteynır kente güvensiz olduğu için kalmaya gitmemiştir. Kent merkezi başta olmak üzere çoğu yerde hissedilen korku ve güvensizlik, deprem sürecinde kurulan konteynır kentlerde bile kendisini göstermiştir. Buna bağlı olarak insanların deprem sonrası sürece ilişkin hatıralarında korku ve tedirginlik duygusu önemli bir yer kaplamıştır. Yaşadığı o dönemi anlatırken, Fatma Hanım bu süreci çok kötü ve korkunç gibi ifadelerle tanımlamıştır:

Yani insanları kullananlar oldu o dönemde, hırsızlıklar daha başka güvenlik problemleri gibi birçok farklı sorunla maalesef karşılaştık. Herkes geceleri nöbet tutmak zorunda kaldı. İnsanların ellerinde silahlar vardı yani çünkü hırsızlıklar oluyordu. Çok kötüydü yani ne bilim. Böyle her yer bomboş ve karanlık çok korkunçtu gerçekten.(Fatma, 26, öğretmen)

Görüşmecimizin ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, verilen tüm alıntılarda ortak olan şey deprem sonrası insanların evlerinde, bahçelerinde ya da kaldıkları konteynır kentlerde korku ve tedirginlik içinde yaşadıkları ve sürekli tehlike

ihtimaline karşı tetikte olduklarıdır. Bunun sonucunda insanların deprem sonrası sürece dair hafızalarında en çok yer eden de, kentteki güvensizlik ve buna karşı herkes tarafından duyulan korkudur.

4.2.3. Kalanlar: Afete Karşı Dayanışma

Depremzede olmak, sadece bir sarsıntı sonucu yaşanan bir şey değildir; zaman içinde toplumsal ve bireysel olarak kurulan bir durumdur. Depremden kaçıp kurtulan insanların içinde bulunmuş olduğu toplumsal koşullar, onların adım adım depremzede olmasına sebep olmaktadır (Açıkalın, 2017: 50). Bu durum, 2011 Ekim depreminin hemen sonrasında görüşmecilerin neler yaşadıklarına dair anlattıklarında ortaya çıkmaktadır. Görüşme yapılan insanların çoğu, deprem gecesini kadın-erkek ve çoluk çocuk demeden herkesin açık alanlarda sabahladığını ve neredeyse bütün kentin deprem gecesini dışarıda geçirdiklerini ifade etmişlerdir. 50 yaşında olan Yılmaz Bey ilk geceye dair yaptıklarını şu şekilde anlatmıştır: “birinci depremden sonra, tüm geceyi evden getirdiğimiz battaniyelere sarılarak ve bahçe içinde bir ateş yakarak sabahladık, tüm aile hatta tüm mahalle yani hiç kimse eve giremedi korkudan.” Depremin ilk günlerinden sonra devam eden zorlu süreç içinde, Van’da kent halkı birbirine destek olarak bu zorlu günleri birlikte atlarmaya çalışmıştır. Yapılan görüşmelerde, birden fazla ailenin, akrabaların ya da komşuların kolektif bir biçimde hareket ettikleri sıklıkla dile getirilmiştir. Bu bağlamda Hakkı Bey ve Halise Hanım depreme karşı nasıl direnç gösterdiklerini şu şekilde açıklamışlardır:

Birinci depremden sonra zaten sürekli artçı sarsıntılar ve büyük bir korku vardı bu yüzden eve giremedik. O gece bahçeye bir çadır kurduk ve hemen akabinde hava çok soğuk olduğu için bir ateş yaktık. Zaten depremden sonra iki ay boyunca kurduğumuz çadırı kullanmak zorunda kaldık ve kurduğumuz çadırlarda birkaç aile birlikte yaşamak zorunda kaldık. Çadır yaşamı oldukça zordu, birde üstüne Van’ın kışı tam bir felaketti. Ama ne olursa olsun akrabalarımızla ve komşularımızla birlikte geçirdik o zor günleri. Ancak bu süreçte evi sadece acil ihtiyaçlar için kullandığımız zamanlarda oldu. Ancak biz birbirimizi anlayabilirdik.(Hakkı, 32, öğretmen)

Eeee o dönem aileler birbirlerine inanılmaz kilitlendi. Yani bizler hem psikolojik hem de ekonomik olarak etkilendik ama orada birbirimize karşı daha çok kilitlendik, daha çok bağlandık. Herkes kurmuş olduğu çadıra ya da o işte her neyse onun içine daha fazla insan almak için uğraştı. Tabi ikinci deprem sonrası birçok insan gitti ama biz deprem boyunca Van’da kaldık, bir

yere gitmedik. Yani giden aileler oldu. Bizden de gidenler oldu. Belli başlı aileler burada kaldık. Şehrimizi bırakmak istemedik.(Halise, 26, çalışmıyor)

Örnek verilen alıntılarda görüldüğü üzere, deprem sonrası kent halkının zorluklara karşı geliştirdiği dayanışma, yaşanan büyük bir depreme karşı ortak mücadelenin bir sonucu olmuştur. Şehirde tüm insanların “depremzede” haline gelmesi sonucunda, her ne kadar her birinin kişisel olarak kendine ait sorunları olsa da, afete karşı birlikte hareket etme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda insanların bir arada hareket etmesi, yaşanan travmanın ve zorlukların etkilerini azalmasına yardımcı olmuştur. Bu büyük felaket karşısında yalnız olmama hissi, insanların kolektif bir biçimde hareket etmelerini sağlamıştır. Örnek olarak, Eray Bey ve Esra Hanım deprem sonrası oluşturulan dayanışmayı farklı açılardan temellendirerek anlatmışlardır:

Hatırlıyorum birkaç gün sonra yağmur yağmıştı. Ciddi anlamda her yer ıslaktı özellikle çadır yapmayı düşündüğümüz alan baya ıslak ve çamurluydu. Çünkü toprak bir alana yapacaktık çadırı. Bir çadır yapmaya çalıştık işte, ben babam ve kardeşim. İlk birkaç gün evde kalmaya çalıştık ama olmuyordu dediğim gibi. Brandalarla çadır kurmaya çalıştık. Önce çadırı kurmak için bir düzenek yapmaya çalıştık ve onun üzerine de çadır örtmeye çalıştık, ancak çok işlevsel değildi. Yani kullanılabilecek durumda değildi. Çünkü çadır yapmayı bilmiyorduk ve birden çok aile vardı. Resmen çadırın yapılmış olduğu branda karaborsaya düştü. Fiyatı 1 iken 5'e çıktı. Birkaç kat fiyatı arttı. Aslında bizi deprem değil, insanlar yıktı gerçekten. İnsan o zaman buradan kaçıp girmek istiyordu ama deprem yüzünden değil, insanlar yüzünden. Dolayısıyla belli bir ekonomik güce sahip olmayan insanların ulaşamayacağı lüks bir durum haline geldi. Herkesin çadır alamayacağı bir durum söz konusu oldu ve devletin göndermiş olduğu çadırların da herkese eşit bir biçimde dağıtılamaması, büyük bir soruna sebep oldu. Dolayısıyla herkes kendi imkânlarıyla yapabildiği kadar çadır yapmaya çalıştı. Bu şansa ulaşamayan akrabalarını da dışarıda bırakmayarak yanına aldı, dolayısıyla çadırlar kalabalıktı diyebilirim.(Eray, 30, çalışmıyor)

Deprem sonrası herkes kendi derdinde, benim o an düşündüğüm kendim, ailem, arkadaşlarımdı. Biz öyle sağlam bir milletiz, Van milleti olarak yıkılmadık. Hatırlarsanız Düzce depremi, ben çok il gezdim yani 81 ilin herhalde 70'ini falan gezmişimdir. Düzce depremi şu anda onarılmayan yıkılan ve yapılmayan birçok yer var. İnsanları toparlanamamış ve çarşısı gelişmemiş, tamam belki insanlar da biraz bilinçlenme oldu ama toparlanmadı. Biz memleketimizi bırakmadık halk olarak. Ama burada herkes kendi imkânlarıyla bir çadır ya da bir barınak kurmaya çalıştı ve sadece kendi ailesine değil ya bir akraba ya da bir komşu ile beraber aylarca kalan insanlar oldu. (Esra, 27, üniversite öğrencisi)

İlk alıntıda görüleceği üzere, Eray Bey deprem sonrası gelişen dayanışmanın sadece depremin yıkıcı etkilerine karşı değil, aynı zamanda o dönemde bu zor koşullardan menfaat sağlamak isteyen insanlara karşı da olduğuna dikkat çekmektedir. “Bizi insanlar yıktı” cümlesinde ifadesi bulan hayal kırıklığı, deprem sonrası toplumsal olarak ortaya çıkan krizin sonuçlarına verilen bir tepkidir. Deprem sürecinde naylon-branda, ekmek ve çadır gibi temel ihtiyaçların fiyatlarının fahiş düzeyde artması ve hatta karaborsaya düşmüş olması, aslında kentte ortak dayanışma olduğu kadar bu süreçten kendine çıkar sağlama amacıyla olan insanların da olduğunu göstermektedir. Öte yandan yukarıda verilen ikinci alıntıda, Esra Hanım’ın deprem sürecinde oluşan bu tür olumsuz davranışlardan hiç bahsetmeyip, sadece şehirdeki dayanışmayı güçlü bir “biz” duygusuyla anlattığı görülmektedir. Bu sözlerle, şehirde kalıp deprem sürecinin tümünü yaşayanları hem o dönem şehirden ayrılanlardan hem de Düzce depremi örneğini vererek ülkenin başka yerlerindeki depremzedelerden ayırmaya çalışmıştır. “Van milleti olarak yıkılmadık” cümlesi ve benzeri ifadeler tam da buna karşılık gelmektedir.

Deprem karşısında birlikte hareket etmenin ve dayanışmanın bir diğer örneği ise kendi imkânları ile barınak kurmaya çalışan ve o barınaklarda birden fazla ailenin bir arada kalmasıdır. Bu bağlamda aşağıda verilen alıntılar bu dayanışma pratiklerini örnekler niteliktedir:

Bizim evin erkekleri ikinci depremden sonra bir yerden bir çadır getirdiler. Bu kadar kişi hiçbir çadırın içinde olur mu? Baktık bir içeri bir dışarı, sonradan bizimkiler kendi imkânlarıyla gittiler biraz sac, şiş aldılar. Dediler bir konteynır yapacaz bahçede bir yerde, en azından dedemizi ve küçük çocukları koyalım içine hava çok soğuk, idare etmek zordu yani. Mesela desek bu yaşlı adamı alıp başka bir şehre gitsek.. Eşim diyordu mesela durumu ağırdı, vefat etse bişey olsa götürüp getirmesi de zor olur diye düşünerek hiç buradan da gitmedik yani. Valla iki tane konteynır kendileri yaptılar bize. O zaman dört aile birlikte kaldık vallah, yirmi beş kişi bir arada yaşamak zorunda kaldık vallah. O zaman birbirimizden hiç kopmadık.(Zehra,45, ev kadını)

Deprem sonrasında insanların birbirine ne kadar sahip çıktığını da gördüm yani. Akrabalar aileler birbirine sınıksız tutunarak atlattı bu süreci haa. Herkes kendine sac, şiş alarak küçük bişeyler yaptı yani, işte geçici olarak. Demem o ki ikinci depremden sonra, herkes yapmış olduğu çadırlara en az birkaç aileyi yanına aldı. Ne bilim böyle konuşunca insan bir kötü oluyor. Zordu o günler vallah.(Tayfun, 56, taksî şoförü)

İlkinde deprem sonrası işte evden çıktık ve komşunun çadırı vardı. Onlar daha tedbirliydi, onlar çadır kurmuşlardı. Bizde ateş yaktık işte üşümezelim diye. Sonra ertesi günü kendi imkanlarımızla saç ve demir falan aldık, konteynır gibi bir şeyler yaptık. Bahçemizde öyle o zor günleri bir evde bir dışarıda geçirmeye çalıştık. Tam beş aile bir arada yaşamak zorunda kaldık. Çok kalabalıktı, herkes yan yana yatmak zorunda kaldı uzun bir süre. Buraya yani şu anda oturduğumuz eve 3-4 ay sonra geldik. Ama biz yine gerçekten korkuyorduk. Yani o korku yine devam ediyordu. Uykuya daldığımızda ya depreme yakalanırsak korkusu çok fazlaydı. Gerçi bu korku halen de şimdiye kadar da var ve devam da ediyor.(Nergis, 46, ev kadını)

Bu alıntılardan da anlaşılacağı üzere, kolektif hareket etmenin insanlara vermiş olduğu güven duygusu, depremin insanlar üzerindeki sarsıcı etkisi azaltmaya yardımcı olmuştur. Ancak bir yandan da ne kadar birlikte olsalar da, deprem korkusunun asla gitmediği de ifade edilmektedir. Özellikle Nergis Hanımın sözlerinin sonunda bugün bile devam ettiğini söylemesi, depremin nasıl bir travmatik etkisi olduğuna iyi bir örnektir. Üç görüşmecinin de anlattıklarına göre, ilk geceden hemen sonra insanların çoğu çadıra edinememiş olup, ancak kendi imkânları içinde bir barınak kurmaya çalışmışlardır. O dönemde, zor şartlar altında yapılan barınaklarda yaşamının da birçok güçlükleri bulunmaktadır. Birden fazla ailenin bir arada aynı barınak içinde yaşamaya çalışması, kentin zor kış şartları ve üzerine bir de depremin yıkıcı etkileri eklendiğinde, bu sürecin insanlar için her açıdan bir hayatta kalma mücadelesi olduğu anlaşılabilir. Görüşmecilerin anlatılarında, deprem sonrası yapılan barınakların ve konteynırların, öncelikle kadınlar, yaşlılar ve çocuklar için kurulduğu görülmektedir. Bu durum hem bu kişilerin daha çok ihtiyaç halinde olmalarının yanı sıra, kentteki güvenlik sorunuyla da ilgilidir.

Şüphesiz birden fazla ailenin bir arada aylarca yaşaması, başka gündelik problemleri de beraberinde getirmiştir. 45 yaşında ve ev kadını olan Zehra Hanım'ın sözleri, bu konuda nasıl problemler yaşadıklarını ortaya koymaktadır. “o kadar kişi aynı evde rahat değildik. Benim ailem sadece altı kişiydi, eltimgil de o kadar vardı. Üstüne görümcelerim, kaynanam ve kayınpederim, bekâr kayınlarım vardı. Çocuklarımız anlaşıyorlardı tüm düzenleri bozulmuştu. Kadınlar arasında da dedikodu işte biliyorsun belki.” Gündelik yaşamın zorlukları yanı sıra, deprem sonrası kadınların toplumsal cinsiyet rolleri itibarıyla büyük sorunlarla ve zorluklarla karşılaştıkları görülmektedir. Yaşanılan travmadan sonra gündelik yaşamın devam

edebilmesi adına, kadınlar birçok fedakârlık yapmak durumunda kalmışlardır. 46 yaşında ve ev kadını olan bir başka kadın görüşmeci Nergis Hanım, deprem sonrasında ev ve aile içi sorumlulukların ne kadar zorlaştığını şu sözlerle ifade etmiştir: “çocuklar hiç durmuyordu, ehtilerin sürekli şikâyet halinde ve her gün bir sürü insana yemek ve temizlik bide üzerine o soğuklar...” Görüşmeler sırasında kadınlar ile yapılan görüşmelerde daha çok ev veya onun etrafında yaşadıkları sorunlarını dile getirmeleri ve bunların üzerinden olayları hatırlamaları, şüphesiz geleneksel cinsiyet rolleriyle ilgilidir. Bu aynı zamanda hafızanın içinde bulunduğu çevreden etkilenecek kendisini üretmesine örnek verilebilir. Her hafızanın bireysel olduğu kadar toplumsal olduğu unutulmamalıdır. Her iki kadın görüşmecinin yaşamları ve deneyimleri birbirinden farklı olmuş olsa da, yaşadıkları depremi genelde kendi yaşadıkları ev ve aile hayatına bağlı olarak gelişen gündelik zorlukları dile getirerek hatırlayıp anlatmışlardır.

Bunların yanında, depremin kış mevsiminin başlangıcına denk gelmesi, insanların dışarıda hayatını sürdürmesini ciddi derecede zorlaştırmış ve insanları birlikte hareket etmeye zorlamıştır. Örnek olarak, Baran Bey ve Tarık Bey’in aşağıdaki sözleri, çetin kış koşullarına karşı insanların hayatta kalmak için verdikleri ortak mücadeleyi gözler önüne sermektedir:

Bahçede çadır kurduk. Özellikle çocuklar üşüyordu. Soba ve ısınma sıkıntısı vardı. Eve giremiyorduk daha doğrusu eve girmeye korkuyorduk. Evimiz hasar almıştı. Artık hani ikinci depremde yıkılır düşüncesiyle o korkuyla giremiyorduk. Sonrasında göçler başladı il dışına. Bizde gidicektik aslında ama olmadı. Gitmek de istemedik. Gidenler de gittikleri yerde sıkıntı yaşamışlardı. Bizde evimizin bahçesinde çadır kurup, çadırda kaldık. Akrabalarımızla birlikte hareket ediyorduk. Bize bizden başka kimse yardım edemezdi çünkü aynı felaketi birlikte yaşamıştık o yüzden o dönemde tüm çadırlar çok kalabalıktı.(Baran, 32, memur)

Birinci deprem sonrası akşam olduğunda hava artık iyice soğumuştü ve kimse eve giremiyordu. Geceyi dışarıda geçirdik. Bütün gece dışarıda çadır kurmaya çalıştık ve çadırı kurduk. O gece dışarıda kaldık. Kadınları ve çocuklar için bir barınak kurmamız gerekiyordu. Biz ancak birbirimize yardım ettik. Ancak Van için kış başlamıştı o yıl, havalar çok soğuktu. Hatta bütün kışı çadırlarda geçirdik. Çünkü artçı sarsıntılar çok fazlaydı ve birçok insan o yıl çadırlarda kalmak zorunda kaldık. Mahallede herkes birlikte hareket ediyordu. Komşular, akrabalar, çoluk çocuk hep birlikte aynı çadırlarda kaldık aylarca ve kendi imkânlarımızla.(Tarık, 27, üniversite öğrencisi)

Yukarıda verilen alıntılar, deprem gibi ağır ve yıkıcı bir olaydan sonra kolektif bir biçimde hareket etmenin ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu duruma görüşme yapılan çoğu kişinin anlattıklarında sıklıkla rastlanmaktadır. Depremi gerçekleştiği aylarda Van’da çetin kış mevsiminin koşulları da birlikte hareket edilmesinde ve dayanışma geliştirilmesinde etkili olmuştur. Havaların erkenden soğuması insanların büyük çadırlar kurarak bir arada yaşamasına neden olmuştur. Bunun sonucunda, aynı kentte yaşamının ve depremi birlikte yaşamış olmanın vermiş olduğu ortaklık duygusuyla hareket ederek, insanlar aileleri, akrabaları ve komşularıyla birlikte kolektif bir biçimde bütün zorluklarla mücadele etmeye çalışmışlardır. Burada aynı felaketi birlikte yaşamının getirdiği ortaklık duygusu belirleyicidir, yukarıda alıntılarda bunun en güçlü ifadesini “bize bizden başka kimse yardım edemezdi” cümlesinde görmek mümkündür.

4.3. Sembol Mekân Bayram Otel’inin Hafızası

2011 yılında Van kentinde arka arkaya meydana gelen depremler sonucunda birçok insan hayatını kaybetmiştir. Ancak bu depremlerde önemli bir olay olarak kayıtlara geçen Bayram Otel’in yıkılma olayı ise ikinci depremin yaşandığı Kasım ayında gerçekleşmiştir. Birinci depremde daha çok Van’ın ilçesi olan Erciş büyük bir felaket yaşarken, ikinci depremin etki alanı Van kent merkezi olarak kayıtlara geçmiştir. Bu bağlamda çalışmanın temel konusu öncelikli olarak Van’da merkezde yaşayan insanların, depremleri nasıl hatırladıkları olarak belirlenmiştir. Buna bağlı olarak ise ikinci depremle birlikte yıkılan Bayram Otel’e ilişkin nasıl bir hafızanın oluştuğuna bakılmıştır. Bu son depremde beklenilmeyen bir biçimde yıkılan Bayram Otel, kent halkının hafızasında önemli bir yere sahiptir. Çünkü Bayram Otel’in şehrin merkezinde bir mekân olup, yıkılışıyla birçok insanın hayatını kaybetmesine sebep olmuştur. Burada önemli noktalardan biri, Van’da, kent merkezinde en işlek caddelerin birinin üzerinde bulunması sebebiyle tüm insanların bildikleri ve gündelik hayatlarında adres verirken ya da önünde buluşmak için sıklıkla kullandıkları bir mekândır. Bayram oteli ve hafıza başlıklı bu bölümde insanlara şu sorular sorulmuştur. Bu yüzden insanların kente ilişkin hafızaların yer etmiş bir mekân olarak önem arz etmektedir. Bunun üstüne, sağlam raporu verildiği için ilk deprem

sonrası hala kullanımda olup, ikinci depremde yıkılışıyla yüklü miktarda can ve mal kaybına yol açması akıllarda yer etmiştir.

Bu bölümde görüşmelerde sorulan şu sorulara verilen cevaplar incelenmiştir: Bayram Otel'in yıkılması olayını ilk ne zaman duydunuz? Bayram Otel'in gündelik hayatınızda nasıl bir yeri vardı? Bu otelin yıkılışında sizi en çok ne etkiledi? Bayram Otel ile ilgili yaşamış olduğunuz bir anınız var mı? Böylelikle, iki depremi de Van'da kalarak yaşamış olan insanların, gündelik hayatta sembolik bir mekân olan Bayram Otel'e ve yıkılışına ilişkin nasıl bir hafızaları geliştiği ortaya çıkarılacaktır. Bu arada, otelde hayatını kaybedenlerin arasında arama ve kurtarma çalışmasına yardım gelenler ya da gazeteciler olması nedeniyle, yıkılışı ulusal medya kanallarında çok yer aldığı için Bayram Otel ülkenin genelinde hatırlanan ve depreme ilişkin sembolik bir mekân haline gelmiştir. Bu çalışmada yapılmaya çalışan ise depremi yaşayanlar için bu olayın nasıl bir anlamı olduğu ve buna bağlı olarak nasıl hatırlandığını ortaya çıkarmaktır.

4.3.1. Otelin Hafızası Silikleşirken: “Kendi Derdimize Düştük”

Bayram Otel'in yıkılışının hafızalarda nasıl yer ettiğini anlamak için, saha araştırması sırasında yaparken öncelikle ikinci deprem sonrası kent merkezinde kalan insanların bu olayı nasıl duyduklarına ilişkin bilgi alınmaya çalışılmıştır. Görüşmecilere sorulan yıkılma olayını nerede duydukları ve sonrasında ne yaptıkları gibi sorulara verilen cevaplara genel olarak bakıldığında, insanların ikinci depremin olduğu geceyi “kendi derdimize düştük” ifadeleri ile açıkladıkları ve bu anlamda Bayram Otel'in silikleşen bir hafızası olduğu görülmüştür. Bu bağlamda, aşağıda örnek verilen Tayfun Bey'in ve Ayla Hanım'ın alıntılarında görüleceği gibi, görüşmeciler deprem sırasında kendi dertleriyle uğraşmaktan, otelin yıkılışıyla ilgilenecek durumda olmadıklarını açıkça ifade etmişlerdir:

Yani zaten o akşam bir yere çıkamadık. Şeyden dolayı gidemedik, yani depremden dolayı. Kendi canımızın derdine düştük zaten, ikinci gün gittik onun altında banka vardı. Bodrumunda da bankanın kasası vardı. O öyle çökünce kasalar patlamıştı. Paralar da saçılmıştı. O hisse senetleri, bonolar bilmem neler. Polis ve çevik kuvvet onun etrafını çevirmişti. Kimse yaklaşmadı artık. Uuu esnada adamların binası da çökmüştü ama biz ancak kendi canımızın derdine düşmüştük. Zati hiç buraya gelmek aklımızın ucundan geçmedi. Biz ancak dedik bakak bu akşam nasıl kurtuluruz. Yarını

görebilir miyiz? Zaten radyodan dinledik otelin yıkılmasını, hemen arabaların radyolarını açıyorduk. Onlar söylüyordu haberleri, bizde ordan duyduk yani. Biz canımızın derdine düşmüştük. Hiç aklımıza Bayram Otel gelirdi, yok yok.(Tayfun,56, taksi şoförü)

İkinci deprem sonrası, elektrikler geldikten sonra o gece hemen televizyonu açtık ve Bayram Otel'in yıkıldığını, altında bir sürü insanın kaldığını televizyondan öğrendik. Zaten oraya gitme durumumuz olamazdı herkes kendi canının derdine düşmüştü. Sadece televizyondan öğreniyorduk bazı şeyleri.(Ayla,36, ev kadını)

Deprem gibi bir afet aynı anda tüm kenti etkilediğinden, deprem sonrası insanların birbirleriyle yardımlaşması bir iletişim ağı içinde gerçekleşen bir durumdur. İnsanların kendi derdine düşmesi bu durumda verilebilecek en olağan tepkilerden biridir. Bu anlamda deprem anını insanların toplumsal kimliklerini ve hatta benliklerini bile unuttukları bir an olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. Birinci depremi Van kentinde yaşayan bir araştırmacı olarak, depremin ilk anlarının ve sonrasındaki birkaç saatin çok kritik olduğunu bireysel olarak da deneyimlemiş olduğumu belirtmem gerekir. Deprem sırasında ve sonrasında insanlar, adeta zamana karşı bir yarış içine girmiş oldukları için, kendilerinin dışında kentin başka yerinde ne olduğuna karşı ilgisizdirler. Kentin en merkezi yerlerinden birinde bulunan bir otelin yıkılması olayının, insanlar tarafından çok daha sonra duyulmasındaki sebep tam da bununla ilgilidir. Dolayısıyla görüşmelerde, depremin ilk yaşanmasıyla insanların içine düştüğü şok halini üzerlerinden atamamaları dile getirilerek, herkesin “kendi canının derdine düşmesi” ifadesi sıklıkla kullanılmıştır. Otelin yıkılışından genelde radyo ve televizyon aracılığıyla haberdar olunmuştur. Bununla beraber, otelin yıkılışını duyduktan sonra olay yerine gitmek isteyen insanların araç bulamadığı için gidememesi ise bu süreçte yaşanan bir diğer problemdir. Görüşmecilerden örnek olarak aşağıda yer verilen alıntılar, Bayram Otel'in yıkılışının ardından herhangi bir yerden otelin olduğu yere gitmenin de ciddi bir problem olduğunu göstermektedir:

Bayram Oteli'nin yıkıldığını akrabalarımızdan öğrendik. Ben ve kuzenim merkeze gitme kararı aldık. Hiç düşünmeden merkeze gitmek için yola çıktık. Bir de o akşam çarşıya giden tüm araçlar, yaşamış olduğumuz depremin etkisiyle birlikte ulaşımı bırakıp, herkes kendi ailesinin derdine düşmeye başlayınca merkeze gidebileceğimiz herhangi bir araç yoktu maalesef ve bulunduğumuz mahalle ve merkez arasında 40 dakikalık bir

mesafe olduğu için biz koşmaya başladık. Yolun yarısına kadar koştuk ve diğer yarısını ise karşımıza bir araç çıktı ve bizi merkeze kadar getirdi.(Tarık,27 üniversite öğrencisi)

Akşamdı zaten. Bir toz bulutu çıktı, yıkılan binadan çıkan bir toz. Zaten o esnada bir tanıdığımız oradan geçiyormuş, o söyledi. Bayram Otel'in yıkıldığını ve tozun oradan geldiğini söyledi. Tanıdığımız kişi enkazda olan bitenleri çok fazla görmemiş. Bizde ondan duyduk. Aslında o esnada gidip yardım edebilirdik ancak bizi oraya ulaştırabilecek bir araç bulamadık. Bu yüzden sürekli artçılarda olurken gidemiyorsun yani korkuyorsun da gitmeye, yolda bir bina yıkılır diye, ne bilim o an zaten kendi canının derdine düşüyorsun o anda kimseden bir şey de isteyemezsin beni de götür diyemezsin öyle işte.(Esra,27, üniversite öğrencisi)

Yani yıkılma olayını aslında evde birkaç saat sonra duyduk. Ve o depremde baya bir can kaybı olduğunu hatırlıyorum o bina yüzünden. Yani o bina ile ilgili hiçbir şey inanın hatırlamıyorum. Çünkü hepimiz canımızın derdine düşmüştük. Ama bizden o gece oraya gitmek isteyenler oldu ama araç bulamadılar maalesef. (Halise, 26, çalışmıyor)

Görüşmecilerin sözlerinden de anlaşılacağı üzere, depremin ilk dakikalarından itibaren insanlar hem kendilerinin hem de ailelerinin can güvenliğini sağlamak amacıyla hareket etmişler ve bunun dışında olanlarla ilgilenme imkânı bulamamışlardır. Merkezde çalışan minibüslerin deprem nedeniyle çalışamaz hale gelmeleri, kent içinde insanların birbiriyle iletişimini zorlaştırmış ve otelin enkazının olduğu kent merkezine ulaşımı engellemiştir. Bu duruma bağlı olarak, insanların çoğu Bayram Otel'in yıkıldıktan sonraki ilk saatlerine tanıklık edememiştir. Kimileri için de hafızalara Bayram Oteli'nin kazınması, depremin yaşanması ile gerçekleşmiştir. Görüşmecilerden Nergis Hanım'ın sözleri, bu anlamda otele ilişkin hafızanın deprem üzerinden nasıl kurulduğunu örnekler niteliktedir:

Oteli, vallah tam hatırlamıyorum. Sebebi ise biz öyle çok çarşıda gezmiyoruz ki, bize bir şey lazım olsa o zaman ancak kendi arabamızla çıkıyoruz, ihtiyaçları alıyoruz ve eve geliyoruz, bu yüzden yer olarak birçok yerini tam bilmiyorum. Birde o an canının derdine düşüyorsun aklına gelmez ki Bayram Otel. Hani Bayram Oteli'nin yıkılma görüntülerini ertesi gün televizyondan izledik ama hala oranın tam olarak nerede olduğunu bilmiyorum, yani içinde birçok insanın öldüğünü dışarıdan yardım için gelen insanların kaldığını biliyorum. Ama gerisi hiç yok çünkü dediğim genelde evde olduğumuz için şehir merkezini pek bilmiyorum.(Nergis, 46, ev kadını)

Yukarıdaki alıntıda görüleceği üzere, toplumsal yaşam pratikleri insan hafızasının oluşumunu etkilemektedir. İnsanın içinde bulunduğu her toplumsal durum ya da olay, bireyin hafızasını etkilemekte ve yeniden üretmektedir. Ayrıca herhangi spesifik bir olayla ilgili hafıza, kişinin daha önceki deneyimlerine ve ilişkilerine bağlı olarak da şekillenir. Bu anlamda Nergis Hanım'ın uzun yılladır Van'da yaşamasına rağmen, kentin en bilinen mekânlarından biri olan Bayram Otel'i depremle birlikte duymuş olması, kent merkezine ilişkin deneyiminin çok sınırlı olduğunu göstermektedir. Bu şüphesiz Van gibi ataerkil geleneksel cinsiyet rollerinin hala çok etkin olduğu bir kentte, evli ve çalışmayan bir kadın olarak günlük hayatını ev ve çevresinde geçirmesiyle ilgilidir. Dolayısıyla, yıkım haberini ertesi gün televizyondan öğrendiğini ifade eden Nergis Hanım'ın, Bayram Otel'e dair hiç bir fikrinin olmaması kent hayatında kamusal alanı ne kadar az kullandığının göstergesidir: "Otelde deprem ile öğrendim yani ertesi gün herkes bu oteli konuşuyordu. Çünkü içinde çok insan öldü ve içinde yabancılar da vardı. Keşke ben bilmeseydim de o insanlar da hiç ölmeseydi." Bu noktada, Halbwachs'ın hafızanın kaynağının toplum olduğu argümanını hatırlamak yerinde olacaktır. İnsanın bir konu hakkında hafızasının oluşabilmesi için sadece birebir yaşaması gerekmez, aynı zamanda başka kaynaklardan öğrendiği ya da duyduğu bilgileri hafıza içinde bir düzen kurarak hafızasının oluşmasını sağlayabilir. İkinci depremde yıkılan Bayram Otel, Nergis hanım için daha önceden hiç bilgisi yokken deprem ile hatırlanan bir mekâna dönüşmüştür. Kendisi bire bir görmemiş ya da yaşamamış olsa da, beklenmedik sarsıcı bir olay sonrasında bu mekân hafızasında yer etmiştir. Buna ilişkin hafızası ise medya aracılığıyla oluşmuştur –ki görüşme sırasında hatırlarken buna yer vermiştir.

Öte yandan, bazı görüşmecilerde ise Bayram Otel'e ilişkin hafıza geçmiş deneyimlere dayanmaktadır. Örneğin, erkek görüşmecilerden 56 yaşındaki Tayyar Bey'in bu mekânla ilgili hatıraları daha eskiye dayanmaktadır: "Eskiden Bayram Otel'i'nin altı hamamdi. Yani bu dediğim daha evveli haa. Altında Çınar Restaurant vardı. Ben gençken orda garsonluk yapıyordum." Bu sözlerinde görüleceği üzere, Tayyar Bey hem otelin geçmişine dair bilgisi hem de oraya ilişkin çalışma deneyimi vardır. Bu bağlamda hafızanın birçok değişkeni bulunduğu görülmektedir. İnsanın içinde bulunduğu toplumsal ağlar ve ilişki biçimleri hafızasının oluşmasını sağlar.

Her iki görüşmecinin de uzun yıllardır Van kent merkezinde yaşadığı göz önünde tutulursa, Bayram Otel'e ilişkin hafızalarının arasındaki farkı açıklamak için Halbwachs'ın toplumsal koşulların yani zamanın, mekânın, grubun ve en önemlisi belki de bireyin kendine ait toplumsal koşullarının hafızanın belirleyicisi olduğu unutulmamalıdır. Bu anlamda biri kadın biri erkek olan iki görüşmecinin mekâna ilişkin iki farklı hafızasının oluşmasının altında, toplumsal olarak kurulan toplumsal cinsiyet rollerinin etkili olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bununla birlikte görüşmecilerin anlatılarına genel olarak bakıldığında; örnek verilen birçok alıntıda da görüleceği üzere, Bayram Otel'e ilişkin oluşturulan hafızanın oldukça silik olduğu söylenebilir. Otelin yıkılma olayına dair çarpıcı ve net hatıraların olmaması ve olayla ilgili bilgilerin genellikle radyo, televizyon ya da başkaları vasıtasıyla öğrenilmesi oluşan hafızanın özelliklerini göstermektedir. Türkiye'nin geneli için ikinci depremin sembolü haline gelen Bayram Otel'in yıkılma olayı, Van'da yaşayan ve ani bir şekilde ikinci kez depreme yakalanan insanlar tarafından silik bir biçimde hatırlanmaktadır çünkü görüşme alıntılarında yer verilen sözlerde de ifade ettikleri gibi, depremin ardından "kendi dertlerine düşmüşlerdir."

4.3.2. Enkazdan Hafızada Kalanlar: Japon Doktor ve Gazeteciler

İlk depremden sonra Van'a dışarıdan birçok yardım ekibi gelmiş ve deprem sonrası iyileştirme programına katılmışlardır. Birinci depremin ardından Van kentine gelen Japon misafirler, bölgenin iki yerel gazetecisi ve kent halkından insanlar Bayram Otel'e yerleşmişlerdir. Henüz birinci depremin yaraları sarılmamışken ve kentte hala sık sık artçı sarsıntuların yaşandığı günlerde, sağlam olduğuna dair verilen raporlara dayanarak Bayram Otel kullanıma açılmış olup, bunun sonucunda birçok insan hayatını kaybetmiştir. Otelin bu şekilde ağır can ve mal kaybına sebep olarak yıkılması, ulusal basında büyük bir yankı uyandırmıştır. Bayram Otel'in yıkılması olayı, ulusal basının etkisiyle ülke genelinde depreme ilişkin bir hafıza oluştururken, Van'da depremi birebir yaşayan insanların bu olayla ilgili en çok hatırladıkları dışarıdan yardıma gelen Japon doktor ve gazetecilerin ölümü olmuştur. Görüşmeler sırasında Bayram Otel'in yıkılışına ilişkin belirgin olarak neleri hatırladıkları ve bu olayda en çok neyden etkilendikleri şeklindeki sorulara verilen cevapların çoğunda bu ikisi öne çıkmıştır:

Beni orda en çok şey etkiledi, rahmete giden doktor. O Japonyalı doktor yani ben dedim ki bizim burda olsa, ben bir doktor olsam burda Japonya'da bir deprem olsa, kalkıp gider miyim anamın babamın hıyrına, kendim bu muhakemeyi yaptım yani. Dedim gider miydim acaba? Eee dedim bak bu adam buradan buraya gelmiş, demek ki insanlığı benimkinden daha da iyidir. Yav belki ben olsam ben gitmezdim işin açıkçası. Eee derdim yav Japonya ve şey derdim. Allah'ın gâvurundan banane. Belki bunu da derdim yani ne bilem. Bak adamlar çıktı geldi buraya. He bize büyük bir ders verdi mesela. İlerde öyle bişey olmuş olsa, bilsem imkânım var bende yardım ederim. Giderim yani. Çünkü o adam bana yardıma geldi. Orada kalanların valla tam olarak isimlerini tam hatırlamıyorum. Ama bu Sabahattin Yılmaz vardı gazeteci. Şimdi bu ölenlerin isimlerini aşağıdaki sokaklara verdiler. Bu araştırmanın altındaki cadde. O zaman bunlar bu Bayram Otel'inde rahmete gittiler. Yav tabi yani kim ister kim ölsün, Allah vermesin hiçbir yere, hiçbir ulusa bunda din, dil ayrımı yapmak gerekmez yani Allah'ın afetidir. Zordur Allah'ın afeti bir sürü insan öldü, yani çok zor bir olaydı.(Tayfun, 56, ilkokul mezunu, taksi şoförü)

İnsan tabî ki yaşadığı gördüğü her şeyden etkileniyor. Mesela yardım için gelenler vardı, orada hayatını kaybedenler onlar aklıma geliyor ve insan gerçekten de üzüyor böyle bir şey yaşandığı için sanki Kore'den mi yoksa Japonya'dan mı gelmişlerdi tam hatırlamıyorum ama yurt dışından yardım için gelen insanların burada hayatını kaybetmesi elbette çok acı bir durum. Birde sanki gazeteciler vardı ama isimlerini hatırlamıyorum.(Ayla, 40, lise mezunu, ev kadını)

Birinci deprem sırasında özellikle Erciş'te yaşanan büyük yıkımlardan sonra, yardım için gelen Doktor Atsushi Miyazaki ile arkadaşı Miyuki Konnai'nin Bayram Otel'e yerleştirilmiştir. Otelin yıkılması sonucunda Miyazaki hayatını kaybederken, arkadaşı Miyuki kurtulmuştur. Bununla birlikte, yerel basın mensubu olan DHA'nın muhabirlerinden Sebahattin Yılmaz ve Cem Emir da otelin enkazında hayatlarını yitirmişlerdir. Yapılan görüşmeler sonucunda, dışarıdan gelen Japon doktor ve gazeteciler olarak hafızalara kazınmış ve Bayram Otel'e ilişkin hatırlamaları da bu şekilde gerçekleşmiştir. Muhabirlerin isimlerinin bazı görüşmeler sırasında hatırlanmasına karşın, Dr. Miyazaki ile Miyuki'nin isimleri hiç dile getirilmemiştir. İnsanların, onları hafızalarına Japonyalı doktor olarak kazıdığı gözlenmiştir –ki bu da yukarıdaki alıntılarda da görüldüğü üzere deprem sonrası yardım için uzaktaki başka bir ülkeden gelmiş olmasıyla ilgilidir. Özellikle kendilerine yardım için gelen insanların ölümlerine sebep olunması, görüşmecilerin anlatılarında bu olayla ilgili sıklıkla yapılan vurgulardan biridir:

Birinci deprem sonrası büyük hasar olduğu, kentin hemen hemen her yerinde gözle görülecek kadar büyüktü. Ancak otelde hiçbir şey yokmuş gibi insanların barınması için kullanıma açılması zaten büyük bir trajedi. Deprem sonrası Bayram Otel'in tüm hasarların giderilmesi ve binaya makyaj yapılması birçok insanın hayatını kaybetmesine sebep oldu, bu zaten çok büyük bir olay ve trajediydi. O yapının sağlam olup olmadığına ilişkin bir rapor verildiği söyleniyordu. Tam anlamıyla emin olunmadan insanların oraya alınması ve otelin birden yıkılması gerçekten çok üzücü bir olay. İki değerli gazeteciyi orada kaybettik ve Japonya'dan gelen yardım ekipleri de Bayram Oteli'ni kullanıyorlardı. Sırf para kazanabilmek için hasarlı olan bir mekânı hasarsız bir biçimde göstererek, bizlerin yardımına koşan insanların hayatlarına son verdik, bunun başka bir açıklaması olamaz. Belki diyeceksiniz hani kent merkezinden de insanlar vardı. Elbette tüm insanların hayatları birbiriyle kıyaslanamayacak kadar kıymetli, ancak bizim imdadımıza koşan insanların canlarına mal olduk.(Eray, 30, çalışmıyor)

Otelin yıkılma olayında bence bir ihmal vardı zaten. Otel zaten eski bir oteldi ve aynı zamanda hem gazeteciler hem de Japonya'dan gelen birkaç doktora orda kalıyordu. Şehir büyük bir depremi yaşamış ve şehirde hasar almayan neredeyse bina kalmamıştı. Buna rağmen yardıma gelen misafirler için açılan bir otelde gerekli olan tedbirlerin alınmamasının ağır sonuçlarını, başkalarının hayatlarını kaybetmesiyle gerçekleştirdi. Bu olay ağır ve üzücü bir olaydır ve çok büyük bir ihmaldir.(Faruk, 30, memur)

Yukarıdaki anlatılardan da anlaşılacağı üzere, ikinci deprem, birinci depremin üzerinden çok uzun bir zaman geçmeden gerçekleşmiştir. Görüşmecilerin sözlerinde; o dönem kentte hala büyük artçı sarsıntıların devam ettiği bilinmesine rağmen, insanların kullanması için Bayram Otel'in açılmasının doğru olmadığı, yaşanan afetten sonra gerekli tüm tedbirlerin alınarak böyle bir şeyin gerçekleştirilmesi gerektiği vurgusu ön plandadır. Başka bir açıdan değerlendirecek olursak, bu süreçte yaşanan depremin boyutlarının tam anlamıyla kavranmadığı ya da yeterince ciddi alınmadığı gözlenmektedir. Özellikle Bayram Otel'e sağlam raporunun verilmesi ve kullanıma açılması bu anlamda büyük bir tedbirsizlik ve ciddiyetsizlik olarak ortaya çıkmaktadır. Böylelikle, birinci depremden sonra Van'da birçok mekân hasar alırken, ikinci depremin gerçekleşmesiyle birlikte ağır hasar alan binaların yıkılmasına sebep olmuştur. Bu durum birçok görüşmeci tarafından dile getirilmiştir:

Birinci depremde herhalde Van'da hasar almayan bina kalmamıştı. İkinci depremin yıkıcı etkisiyle birlikte Bayram Otel yıkıldı. Hatta Japonya'dan gelen yardım ekiplerinden bazı insanların altında kaldığını anımsıyorum ve otel aslında birçok insanın hayatını kaybetmesine sebep oldu. Bayram Oteli'nin yıkılma olayını unutmak şöyle zor, dışarıdan yardıma gelen

ekiplerin hayatını orada kaybetmesi yaşanan depremi daha vahim duruma getirmektedir. Bayram Otel'in yıkılma olayında ise beni derinden etkileyen şey ise Japonya'dan gelen doktorun hayatını hiç tanımadığı insanlara yardım etmek için kaybetmesiydi. (Hakkı, 32, öğretmen)

İkinci depremle birlikte Bayram Otel yıkıldı ve orada beni en çok etkileyen şey, orada Japonya'dan gelen bir doktor vardı. Doktorun yardım için gelmesi ve hayatını burada başka insanlar için kaybetmesi beni çok etkiledi açıkçası. O binanın sağlam olmadığını altının boş olduğu, bu yüzden de hemen yıkıldığını hatırlıyorum, bunların dışında herhangi hatırlamam maalesef yok.(Halise,26, çalışmıyor)

Bayram Otel'in yıkılma olayında beni etkileyen şey oraya yardıma gelen, bazı sanırım Japon yardımsever insanlar vardı. Onlar ölmüştü orda, ona çok üzülmiştim ben yani. Yardıma geliyor ve orda ölüyor, bir ihmal yüzünden, onun etkisinde fazlasıyla kalmıştım ben.(Faruk,31,memur)

Yukarıdaki alıntılardan da anlaşılacağı üzere, temel olarak görüşme yapılan insanlar otelin yıkılma olayında bir ihmalin bulunduğunu ve bunun unutulmayacak bir şey olduğunu ifade etmişlerdir. Bayram Otel'in yıkılma olayı, insanlar tarafından "Japon doktor" ve "gazeteciler" ile kodlanarak bu kişiler üzerinden hatırlanmaktadır. Otelin enkazında kalanların dışarıdan yardım için gelen bir grup insan olduğu bilinmekte, ancak bu kişilerin kimler olduğuna dair ayrıntılı bir hatırlama bulunmamaktadır. Deprem sonrası yardım için gelen insanların hayatlarını bir ihmal ve tedbirsizlik yüzünden kaybetmeleri, yaşanan travmanın etkisini arttırmıştır. Bayram Otel'de kalanları, bazı görüşmeciler hatırlamakta zorlanırken, bazıları da yardım için gelen doktorun hangi ülkeden geldiğini tam olarak hatırlayamamışlardır:

Bayram Otel'i hatırlıyorum ama orda kalanların Japon mu Çin mi olduklarını tam bilmiyorum. Otelin yıkılışı bence herkesi etkiledi, sonuçta içinde buraya yardıma gelen misafirler hayatlarını kaybettiler orada. Bazı şeyleri de çevreden duyuyorduk tabi ne kadar doğru bilmiyorum ama birinci depremde işte Bayram Otel'e hasar kaydı verildiğini, sonrasında artık nasıl olduysa, hasar kaydı geri mi çekilmiş artık ne olmuş bilmiyoruz ama yıkılması gereken bir otelmış de ama yıkılmamış, böyle şeyler duyduk ve üzüldük elbette. Sonuçta orada ölenler insanlardı.(Baran, 32, memur)

Japon muydu Çin miydi? Tam hatırlamıyorum. Japon'du galiba işte orada onu kaybetmek gerçekten çok üzücüydü. Bu durum gerçekten sarsmıştı beni çünkü buraya sadece yardım için gelmişti. İlk deprem için gelmişlerdi. İkinci depreme Bayram Oteli'nde yakalanmışlardı. Gerçekten ona çok üzülmiştim. O Japon yardımseveri hatırlıyorum bir tek. Onun dışında oranın enkazını gördüm ama bunun dışında bir şey yok kafamda.(Mehmet, 48, işçi)

Tabi çok üzücü bir durumu aslına bakarsanız. Çünkü orada bir sürü insan öldü. Orada kalanların Japon muydu yoksa Çin miydi? Hatırlayamıyorum aslında bunların ne önemi var ki, sonuçta onlar hak etmediler orda ölmeyi, insanlar buraya gelip bize sadece yardım etmek istemişlerdi. İnsanlar burada yok pahasına öldü ama orada ölen hiç kimsenin ismini bilmiyorum.(Yılmaz, 45, temizlik görevlisi)

Yukarıda verilen alıntılardan da anlaşılacağı üzere, dışarıdan gelen yardım ekiplerinin nereden geldiğinin elbette bir önemi yoktu. Görüşmecilerin de sıklıkla vurguladığı üzere, önemli olan afet bölgesine yardıma gelmiş insanların, ihmal yüzünden hayatlarını kaybetmeleridir. Burada insanları etkileyen ve hatıralarında yer edinen nokta, otelin enkazında ölenlerin uzaktan yardım için gelen insanlar olmasıdır. Halkın gözünde bu durum, yabancı birinin ülkesinden kalkıp onlar için Van'a gelmesidir. Bu yüzden görüşmecilerin bu olayı hatırlamaları, otelde kalanların dışarıdan gelen yabancı olması üzerinden şekillenmiştir:

Bayram Otel'inin kolonlarını yanlış hatırlamıyorsam sanki kesmişlerdi. Ya da üstüne kat mı çıkmışlardı. Birinde depremde hasar görmesi ve ikinci depreme kadar aktif olarak kullanılması mesela bunu biliyorum. Bunun haricinde Bayram Otel'inde dediğim gibi dışarıdan gelen bir Doktor Miyazaki onun ölümü beni çok etkiledi. Halka yardıma gelmişti. Şu anda Miyazaki'nin ismi Van'da kullanılıyor. Bunu dışında mesela Nezirbaş'ın binası da vardı ama bu kadar ön planda olmadı. . Bayram Oteli'nin yıkılışı çok kötüydü. Orda dışarıda gelen bir doktor vardı. Mesela iki gazetecinin orda ölmesi çok kötüydü bence. (Esra, 27, üniversite öğrencisi)

Miyazaki'nin ölmesi ve arkadaşının kurtulması beni çok etkilemişti. Zaten Bayram Oteli denilince iki gazeteci ve Miyazaki ve arkadaşı aklıma geliyorlar. Ama bu işte deprem gecesi hastaneye gittiğimizde, yanımızda olan hastanın bacağı kopmuştu. Herkes diyor Bayram Otel'in altında kaldı ve bir sürü insan öldü diye sürekli yaşadıklarının da etkisiyle bağıyordu. (Yeliz, 32, sosyal çalışmacı)

Yapılan tüm görüşmelerin sonucunda Bayram Otel'in yıkılma olayında, Doktor Miyazaki'nin ismini hatırlayabilen iki kadın görüşmeci olmuştur. Bu iki görüşmecinin ismini net bir biçimde hatırlamasını ise buldukları toplumsal koşullar ve geçmiş deneyimleri belirlemiştir. Örneğin Esra Hanım'ın deprem dönemi boyunca tüm yardım ekiplerinde bulunması, kentten hiç ayrılmaması ve aktif olarak çalışması dışarıdan gelen bu kişileri isimleriyle hatırlamasında etkili olmuştur. Benzer şekilde, Yeliz Hanım'ın o dönemde üniversite öğrencisi olması ve üniversite

bünyesinde yapılan bir deprem çalışmasına katılması, bu süreçte kentte yaşananlara dair kapsamlı bilgi edinmesini sağlamıştır. Hafızanın sınırlarını insanların içinde buldukları toplumsal bağlamlar belirlerken, konuyla ilgili geçmiş deneyim olmaması aynı zamanda sınırlayıcı da olmaktadır. Aylin Hanım'ın daha önce Bayram Otel'in yanındaki kuru temizlemeciye sıkça kullanması, depremden sonra otelin yıkılışına ilişkin hafızası bunun üzerinden şekillenip sınırları çizilmiştir:

Deprem öncesi oraya ait bir anım ya da gündelik hayatta kullandığım bir yer değildi. Sadece yanında bir kuru temizleme vardı, o zamanlar orayı sıkça kullanırdım. Belki oteli hatırlatan tek yer bu kuru temizleme olabilir. Ama deseniz şu anda oteli hatırlıyor musunuz? Hayır, yani maalesef hatırlamıyorum, sadece yanında olan kuru temizlemeciye hatırlıyorum ama mekân olarak oteli hatırlayamıyorum. Şu an orası da yok zaten. Orası şey oldu şu anda bir dakika ... kuru kahvenin satıldığı bir yer oldu ismini tam hatırlayamıyorum ... şeyyy ... şeydi adı Artukbey oldu işte orası. Evet evet ben çünkü sürekli oraya bırakırdım elbiselerimi. Ben orada ölen insanlar için gerçekten çok üzüldüm. Özellikle deprem için Japonya'dan gelen misafirlerin burada ölmesinden çok etkilenmişim, hani ailesi ne kadar yıkılmıştır diye düşündüm. Sonuçta buraya sadece hiçbir çıkar gözetmeksizin, yardım için gelen insanların hayatına mal olmak bence çok büyük acı olsa gerek.(Aylin, 29, memur)

Bayram Otel'in yıkılması olayında silik bir şekilde hatırlanan isimlerin yanı sıra, yukarıda örnek verilmiş olan alıntıda görüldüğü gibi, otelin olduğu mekânın hiç hatırlanmadığı durumlar da vardır. Kentin en işlek caddelerinin birinde yer almasına rağmen, görüşmecilerin eğer gündelik hayatlarında kullanmıyorlarsa mekânsal olarak hatırlamakta zorlandıkları görülmektedir. Aylin Hanım'ın sözlerinde bu hatırlama, otelin yakınında kullandığı bir mekân üzerinden gerçekleşmektedir.

Sonuç olarak Türkiye genelinde sarsıcı bir olay olarak kabul edilen ve ikinci depremin sembol mekânı haline gelen Bayram Otel'in hafızasını ortaya çıkarmaya çalışırken, Van'da iki depremi de yaşayan insanların bu mekânın yıkılışına dair çok net hatıralarının olmadığı ortaya çıkmıştır. Bunun en önemli sebeplerinden biri, depremin tüm kenti şiddetli bir biçimde vurması ve bu süreçte herkesin kendi dertleriyle ilgilenmek durumunda kalmalarıdır. Kendi kayıpları ve problemleriyle uğraşan kent halkı, otelin yıkılışını genelde radyo ve televizyon aracılığıyla öğrenmiştir. Olayı duyunca gitmek isteyenler ise kent merkezine araçların kesilmesi nedeniyle olay yerine ulaşamamıştır. Van kent halkının Bayram Oteli'nin yıkılma

olayını hatırlaması ise kendilerine yardım için gelen yabancıların kaldıkları bu otelde hayatlarını kaybetmeleridir. Depremde hiç tanımadıkları başka ülkeden gelen bir yabancıнын ihmâl ve tedbirsizlik nedeniyle yine deprem sonucunda trajik bir biçimde ölmesi, depremzede olarak insanları derinden etkilemiş ve bu olayla birlikte hafızalarına kazınmıştır.

5. BÖLÜM: SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bir olay ya da olgu, travma ve travmatik olma özelliğini, yaşandıktan sonra simgesel bir ortaklık ifade etmesiyle veya anlamlı olmasıyla ortaya çıkartır. Bu bağlamda, toplumsal olarak yaşanan büyük felaketler ya da afetler hafızalara kazınan olaylardır (Şendeniz, 2018:193). Elbette bireysel travmaların ve felaketlerin de bir hafızası vardır, ancak bu çalışma kapsamında depremin travmatik etkileri toplumsal hafıza bağlamında ele alınmıştır. Spesifik olarak 23 Ekim ve 9 Kasım 2011 tarihlerinde Van'da arka arkaya meydana gelen depremler, oluşturduğu telafi edilemez can ve mal kayıplarının sonucunda travmatik bir hafızanın gelişmesine sebep olmuştur. Yüzlerce kişinin hayatını kaybetmesi, hem kentin hem de çevresindeki ilçe ve köylerin kullanılamaz hale gelmesi ve buna bağlı olarak birçok insanın evsiz kalması ve uzun vadede yarattığı çok sayıda sosyo-ekonomik ve psikolojik problem, deprem olgusunun toplumsal bir travma niteliğine sahip olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, bun olayın ortak bir grup tarafından yaşanmasına bağlı olarak simgesel bir anlama dönüşmesi kaçınılmazdır. Toplumun birey ile ya da bireyin toplum ile iç içe geçtiği alanlardan biri de toplumsal hafızadır. Toplumsal hafıza, afetler gibi olaylar karşısında belirgin bir kırılma noktasında keskinleşir ya da katılaşır (Erdem, 2019: 143-144).

Bu çalışma, hafıza ve deprem ilişkisi bağlamında, 2011 Van depremlerinin kent halkının hafızasında nasıl yer aldığını ortaya çıkarmayı hedeflemiştir. Halbwachs'ın kavramsallaştırmasıyla toplumsal hafıza, hazır halde olmayıp, sosyal olarak oluşturulan bir süreci göstermektedir (Halbwachs, 2016: 22). Hafıza, hem bireysel olarak hem de toplumsal olarak kurulmakta olup, bireyin içinde bulunduğu grupların boyutlarına ve niteliklerine bağlı olarak farklı hafızalara sahip olmasını sağlamaktadır. İnsanlar aile, ulus veya din gibi toplumsal gruplar çerçevesinde hafıza biçimleri kazanırlar. Birey bu hafızalar için zihninde farklı katmanlar oluşturur ve grup üyelerinin ortaklığı ile hafıza beslenir. Bu şekilde kurulan toplumsal gruplar, aynı zamanda bireysel hafızaların da harekete geçmesini sağlar ve besler. Bu durumu Halbwachs, hafızanın en zayıf halkasının, bireyin ilişki sıklığının az olduğu gruplar olarak ifade ederken, bireyin kendisine ait olduğu dünyayı işaret etmektedir. Bu alanların başka hafızalardan destek alınamayacağını ifade eder (Halbwachs, 2017).

Hem bireysel hem de toplumsal olarak yapılan hatırlama eylemi, varsayılanın aksine, yaşandığı ya da geçmişte hatırlandığı gibi değil, var olan toplumsal koşullar bağlamında yeniden inşa edilmektedir. Dolayısıyla toplumsal hafıza, zaman ve mekân ile sınırlandırılmış olan bir toplumsal gruptan destek alır. Nitekim Halbwachs'a göre insanlar hafızalarını toplum içinde edinirler. Toplum aynı zamanda hafızanın mekânsallaştığı bir yerdir.

Bu çalışma toplumsal hafızayı deprem bağlamında ele aldığından, deprem sonrasında bu olayı yaşayan insanların depremi nasıl hatırlayıp aktardıkları üzerine odaklanmıştır. Çalışma yeri olarak her iki depremde de büyük hasar gören Van kent merkezi seçilmiş olup, araştırma kapsamında bu süreç içinde kentten hiç ayrılmayan insanlarla yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Temelde çalışmanın genel amacı 2011 Van depremlerinin kolektif hafızasını ortaya çıkarmak olup, özel olarak da ikinci deprem ile beklenmedik biçimde yıkılan Bayram Otel'in yıkılma olayının nasıl hatırlandığı incelenmiştir. Bu bağlamda 2011 Van depremlerine ilişkin oluşan kolektif hafızanın, belli ortak temalar etrafında şekillendiği tespit edilmiştir. Yapılan görüşmeler, insanların depreme dair oluşturdukları hafızanın özellikle depremin ilk saatlerine ait olduğunu ortaya çıkarmıştır. Depreme dair genel bir hafızadan bahsedilecek olunursa, görüşmeciler ağırlıklı olarak kentte meydana gelen iki büyük depremin nasıl gerçekleştiği ve bunları nasıl yaşadıklarını anlatmışlardır. Bu anlamda, ilk depremin insanların hafızasındaki izlenimleri “toz-duman” ve benzeri ifadeleri çerçevesinde şekillenmiştir. Yaşanılan ilk depremde yıkılan binalarla birlikte ortalığın toz-duman kaplaması birçok görüşmecinin hafızasında derin izler bırakırken, ikinci depremin meydana geldiği akşamı ise görüşmeciler “büyük bir gürültü ve sonrası karanlık” olarak tanımlamışlardır. İkinci depremin akşam gerçekleşmesi sonucu elektriklerin gitmesi, görüşmecilerin zihinlerinde ikinci depremin bu şekilde yer etmesine sebep olmuştur. Depremleri yaşayan insanların zihinlerinde, birinci depremin “toz-duman” ve ikinci depremin “gürültü ve karanlık” ile kodlanarak hafızada bu şekilde yer etmesini ise, Halbwachs'dan yola çıkarak, hafızaya dair bazı ipuçları olarak yorumlamak mümkündür. Toz ile dumanın ve karanlık ile gürültünün deprem ile bağlantılı olarak düşünülmesi sonucunda, bunlar insanların gelecek hayatlarında da depremi hatırlatacak simgeler olarak işlev

görecektir. Simgeler ve işaretler, geçmişe ait hafızaların tekrar gün ışığına çıkmasını sağlar.

Görüşmecilerin depremin ilk günlerine ait ayrıntılı bir hafızaya sahip olmasında, yaşanan felaketin vermiş olduğu şok hali hafızalara kazınmıştır. Depremin çoğunlukla sarsıntı anı ile hafızalara kazınması, o anlarda yaşanan korku ve paniğin nasıl hatırlandığı ifade edilerek belirtilmiştir. Bu bağlamda görüşmecilerin ilk dakikaları aktarırken, mekânsal hafızaya bağlı kalarak betimledikleri gözlenmiştir. Bu açıdan bakıldığında, hafızanın nasıl beslendiği anlamaya yönelik önemli bilgi sağlamaktadır. Yaşanılan travmanın insanlar için ortak bir deneyim olması, Halbwachs'in temel tezi olan hafızanın toplumsal olarak oluştuğu iddiasını desteklemektedir. Hafıza toplumdan beslenmektedir ve beslendiği birçok kaynak bulunmaktadır. Bu temelde insanların depremin ilk fotoğrafını verirken kullandıkları ifadeler, hafızalarını hangi toplumsal kanaldan oluşturduklarını göstermektedir. Bu bağlamda, bazı görüşmeciler depremi yaşadıkları mekân üzerinden aktarırken bazıları ise içinde buldukları gruplarla ilişkili olarak betimlemişlerdir. Dolayısıyla, yapılan görüşmelerde depremin ilk fotoğrafını ortaya koymak adına ayrıntılı bir hafıza ortaya koyulurken, görüşmecilerin ilerleyen günlere dair daha silik bir hafızaya sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Depremin ilerleyen günlerinde ortaya çıkan problemlerin ve yaşanan sıkıntıların daha az hatırlandığı ve hatta kimi zaman unutulmaya çalışıldığı gözlenmiştir. Görüşmecilerin neredeyse tümünün depremi nerede ve nasıl yaşadıklarına dair hatıraları çok net olmakla birlikte, görüşme yapılırken zaman zaman depreme ilişkin bu hatıralar hakkında konuşmakta güçlük çekmişlerdir. Birçok görüşmecinin, depremi hatırlamak yerine unutmak istediğine dair ifadeleri olmuştur. Şüphesiz ki bu, yaşanan depremin travmatik ve ağır bir olay olması ile ilgilidir.

Depremden sonra, insanların bu süreçte yaşadıklarına dair ortak anlatılar kadar, farklı anlatılar da geliştirdikleri görülmüştür. Örneğin, kent merkezinin ikinci depremden ciddi düzeyde etkilenmiş olması ve deprem sürecinde hızlıca boşalması, çoğu görüşmecinin anlatısında “hayalet kent” ifadesiyle karşılık bulmuştur. Kent merkezinin en güvenilir ve en işlek caddesinde bulunan Bayram Otel'in beklenmedik biçimde yıkılması ise kent merkezinin boşalmasını hızlandıran bir olaydır. Sonuç

olarak, insanlar güven duygusunu yitirmiş ve mahallelerde bulunan bahçeli evlere geçerek kent merkezinin boşaltmışlardır. Kent merkezinin şehirde en kalabalık ve canlı yer olması, bu imgenin hafızalara kazınmasına sebep olmuştur. Ancak depreme ilişkin ortaya çıkan bu ortak anlatının, özellikle erkek görüşmeciler tarafından sıkça dile getirilmiş olmasını belirtmek gerekir. Depremin yaşandığı dönemde kent merkezini çoğunlukla erkekler kullanırken, kadınların çevre mahallelerde kalmalarının sonucunda, depreme ilişkin hatırlananlar ve buna bağlı olarak kurulan anlatılar farklılaşmaktadır. Bu anlamda içinde yaşanılan çevre belirleyici olmaktadır çünkü insanlar gördükleriyle, duyduklarıyla ve yaşadıklarıyla hafızalarını oluştururlar. Ancak hafıza sadece geçmişini hatırlatmayı, aynı zamanda geçmiş ile gelecek arasında bir bağ kurmayı da sağlarken, şimdiki zaman içinde hafızanın yeniden oluşmasını sağlar ve bunu yaparken de toplumsal kaynakları ya da ağları kullanır. Bu temelde hayalet kent imgesinin çoğunlukla erkek görüşmecilerin dile getirmesi ve bu imgeye sahip çok az sayıda kadın görüşmecinin olması, ortak yaşanılan depreme ait farklı yaşam pratiklerinin olması sonucunda meydana gelmiştir.

İlerleyen süreçte deprem sonrası kentte birçok problemin baş göstermesi yaşanılan travmanın boyutlarını daha da arttırmıştır. Kentte yaşanılan geçici göçün ardından büyük bir güvensizlik sorunu başlamış olduğu için, insanlar bu süreç içinde aylarca nöbet tuttıklarını kendi ifadeleri ile “geceleri nöbet tutuyorduk” şeklinde dile getirmişlerdir. Hafızada en belirgin olarak öne çıkan bu temada ise, insanların deprem sonrası birçok güvenlik sorunu yaşadığını ve sorunlara karşı kendi imkânları içinde bir çözüm yoluna gittikleri yapılan görüşmeler sonucunda ortaya çıkmıştır. Birçok görüşmeci, afetin getirdiği problemler karşısında kendi stratejileri ile baş etmeye çalışmıştır. Bu bağlamda çadır alma konusunda yaşadıkları sıkıntılar ile yaşanılan hırsızlık, taciz ve temel ihtiyaçların kara borsaya düşmesi gibi konular görüşmelerde yoğun olarak dile getirilmiştir. Ancak kent halkının kolektif bir biçimde hareket ederek, bu sorunların üzerinden geldikleri kaydedilmiştir. Deprem, göç sonrası kentte kalan insanların birlik içinde hareket etmelerini sağlamış ve bu duruma önlem olarak afete karşı bir dayanışma geliştirilmiştir. Deprem dönemi içinde insanların çoğu, akrabaları ya da komşuları ile kolektif olarak hareket etmişlerdir. Bu süreçte kentte kalan insanların buldukları gruplar üzerinden bir

dayanışma geliştirmesi ve hafızasını bu yönde kurması ve anlatması toplumsal grupların hafıza içindeki rolüne de işaret etmektedir.

İkinci depremle ile birlikte yıkılan Bayram Otel'in kent hafızasında nasıl yer edindiği bu çalışmanın bir diğer önemli amacıdır. Bu bağlamda otelin kent hafızasında uzun yıllardır var olduğunun altını çizmek konuyu kavramak açısından önemlidir. Kentte uzun yıllardır hizmet veren Bayram Otel'in, eski bir geçmişe sahip olması ve kentin en bilinen caddesinde yer alması ve ayrıca ilk deprem sonrası sağlam raporu verilmesi insanlara kullanım açısından güven sağlamıştır. Ancak birinci depremin çok büyük şiddete yaşanması, hemen hemen kentte bulunan bütün yapıların hasar almasına sebep olmuş ve kentteki tüm yapılar güvensiz hale gelmiştir. Birinci deprem sonrası kentte dışarıdan yardım için gelen ekiplerin bu otele yerleştirilmesi ve ikinci depremde otelin yıkılması birçok insanın hayatını kaybetmesine sebep olmuştur. Bu temelde konuyu açıklamak gerekirse; otelin yıkılma olayında kent halkı neleri nasıl hatırladıkları üzerine odaklanılmıştır. Otelin yıkılma olayına ilişkin sorulara verilen cevaplarda, otel enkazında hayatını kaybedenlerin nasıl unutulduğuna dair bir hafıza geliştirildiği gözlenmiştir. Otelde sadece bölgeden değil aynı zamanda ulusal ve uluslararası yardım ekiplerinden insanların ve yerel basın gazetecilerinin de bulunması otelin yıkılma olayını farklı bir boyuta taşımıştır. Ancak bütün bunlara rağmen, görüşmecilerin otelin yıkılma olayına ilişkin silik bir hafıza geliştirmeleri ise “kendi derdimize düştük” sözlerinde karşılık bulmuştur. İkinci depremin vermiş olduğ u korku ve panikle birlikte görüşmecilerin deprem sonrası enkaza gidemedikleri ve o sırada herkesin kendi canının derdine düştüğü görüşmelerde sıkça dile getirilmiştir. Bu mekâna ve yıkılma olayına dair elde edilen hafızanın ise; radyo ile televizyondan ve kent halkının birbiri ile iletişime geçmesiyle oluşturulduğ u sonucu ortaya çıkmıştır. Ancak Bayram Otel'in deprem ile hatırlanması ve orada kalanların hayatlarını trajik biçimde kaybetmeleri, görüşmecilerin hafızalarında sıkça dile getirilmiştir. Ancak otelin enkazında hayatını kaybedenlerin isimler hatırlanmamış olup, görüşmecilerin hafızalarında “Japon doktor ve gazeteciler” olarak kodlanmıştır. Bunda özellikle dışarıdan yabancı bir kişinin kente yardım için gelip, depremde hayatını kaybetmesi etkili olmuştur. Görüşmeler sırasında Bayram Otel'in yıkılışına ilişkin en çok dile getirilen konulardan biri, kendileri için yardımına gelen birinin ölümüne sebep

olunmasıdır. Bu kayıp, insanların hafızalarında unutulmaz bir trajik olay olarak yer etmiştir.

Deprem gerçeği ile yaşamının temel kuralı, bu sürece karşı tedbir almak ve hazırlıklı olmak adına, unutmak değil hatırlamak ve hatırlatmak olması gerekir. Bu bağlamda bu çalışma, deprem literatüründe yapılan diğer çalışmalardan farklı bir noktaya odaklanmayı amaçlamıştır. Depremi toplumsal hafıza bağlamında ele alarak, depremin insanların hafızasında nasıl yer edindiğini ve ne şekillerde hatırlandığı incelenmiştir. Depreme ilişkin bu tür çalışmaların çok az olması nedeniyle, bu tür araştırmaların daha fazla yapılması gerektiğini vurgulamak gerekir. Deprem gerçeği konuşuldukça hatırlanacak ve böylelikle toplumun bu olaya yönelik bilinçlenmesi ve önlem alması sağlanabilecektir. Hafıza çalışmalarının temel amacı insanların geçmişi hatırlamalarını sağlamak ve hatırladıkça geçmişte yaşadıkları deneyim ve gerçeklikle yüzleşerek onu yeniden inşa ederek unutulmasını engellemektir. Şüphesiz depremde can kaybı yaşayan insanlar için deprem unutulmaz olduğu gibi üzerine konuşulması da kolay değildir, ancak depreme yönelik kolektif düzeyde bir bilincin oluşması ve önlemlerin alınması için hatırlamaya ve aynı zamanda bunu ortaya çıkaracak çalışmalara ihtiyaç vardır. Bu bağlamda daha önce yaşanmış eski bir deprem ile daha yakın zamanda olmuş bir deprem birlikte ele alınarak, karşılaştırmalı ya da ilişkisel bir hafıza çalışması yapılabilir. Bu tür çalışmalar, deprem gibi uzun zaman zamana yayılan yıkıcı etkileri olan bir olgunun farklı yönlerden nasıl deneyimlendiğini ve toplumsal olarak ne tür izler bıraktığını anlamak açısından önemli bilgiler sunacaktır.

KAYNAKÇA

- Açıklalın, O. (2018). "Türkiye'ye İlişkin Sosyal Boyutlu Deprem Yazınına Eleştirel Bakış". *Dirençlilik Dergisi*, 2(2), 85-104.
- Açıklalın, O. (2017). *Yüzyılın Hesabı*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Açıklalın, O. (2017). "Deprem ve Toplum: Bilgiyle İlişkilerimizi Yeniden Düşünmek ve Kurmak". *Dirençlilik Dergisi*, 1-9.
- Akbulut, H. (2014). "Sinemaya Gitmek ve Seyir: Bir Sözlü Tarih Çalışması". *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırma Dergisi*, 2, 1-15.
- Akgüngör, Ç. (2010). "Toplum Bilim Perspektifinden Afeti Düşünmek". *Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 3-20.
- Akköprü, E. (2019). "Coğrafi Özellikleriyle Van". E. Çağlayan (Ed.). *Dünyada Van: Nüfus, Etnisite, Tarih ve Toplum*. İstanbul: İletişim Yayınları, 19-40.
- Aksoy, A. ve Yavuz, F. (2008). "Hayvancılık İşletmelerinin Avrupa Birliğine Uyumu ve Rekabet Edebilirliği; Doğu Anadolu Örneği". *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 1, 37-45.
- Arpacı, M. (2018). "Şehrin Çöküşü ve Hafıza Mekânının İnşası: 1939 Ercincan Depremi Üzerine". *Kebikeç Dergisi*, 45, 221-238.
- Atik A. ve Erdoğan, Ş. B. (2014). "Toplumsal Bellek ve Medya". *Atatürk İletişim Dergisi*, 6, 1-16.
- Amoros, M., Bayat, A., Harvey, D., Merrifield, A., Negri, A., Torlak, S., Wacquant, L. (2014). *Mekân meselesi*. (Çev: S. Torlak, Ö. Kulak). İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Alaeddinoğlu, F., Sargın, S. ve Okudum, R., (2016). "2011 Van Depremi ve Kentsel Nüfusta Mekânsal Farklılaşmalar". *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 39, 133-149.
- Alkan, N., Balta, E., Karancı, A. N. ve Akşit, B. (1997). "Dinar Halkının 1995 Depremi Sonrası Psiko-Sosyal Durumu ve Afet Yönetimi İle İlgili Görüşleri". *Kongre Sempozyum Bildiriler Kitabı*, 647-654.
- Asmann, J. (2015). *Kültürel Bellek*. (Çev: A. Tekin). İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
- Avar, A. A. (2009). "Lefebvre'in Üçlü Algılanan, Tasarlanan, Yaşanan Mekân-Diyalektiği". *Mimarlık ve Mekân Algısı Dosyası*, 7-14.
- Aydeniz, A. (2016). "Van'da Aşiret ve Siyaset: Temsilîyet mi? Tutunma Stratejisi mi?", E. Çağlayan (Ed.). *Dünyada Van: Nüfus, Etnisite, Tarih ve Toplum*. İstanbul: İletişim Yayınları, 335-355.

- Beşgen, A. ve Topaloğlu, G. (2017). “Bir kolektif Bellek Hikâyesi: Trabzon Tekel Binası ve Çevresinin Anlattıkları”. *İdeal Kent Dergisi*, 8, 692-721.
- Bozkurt, V. (1999). *Deprem ve Toplum* İstanbul: Alfa Yayınları.
- Buluş Kırıkkaya, E. ve Varol, N. (2017). “Afetler Karşısında Toplum Dirençliliği”. *Dirençlilik Dergisi*, 1(1), 1-9.
- Canbolat, B.B., Erberik, A., Karaesmen, E. ve Türdeş, H. (2006). *Deprem*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Carr, E.H. (2013). *Tarih Nedir?* (Çev: M. G. Gürtürk). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Caunce, S. (2001). *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*. (Çev: A. Özil). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Connerton, P. (2014). *Toplumlar Nasıl Anımsar*. (Çev: A. Şenel). İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
- Connerton, P. (2012). *Modernite Nasıl Unutturur*. (Çev: K. Kelebekoğlu) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Çavdar, O. (2017). “Mekân ve Kolektif Bellek: Sivas Katliamı ve Madımak Oteli”. *Moment Dergisi*, 4(1), 237- 257.
- Deligöz, V. M. (2017). “Hafıza Kutusu: Kentsel Kolektif Bellek Deneyimi”. *Megaron Dergisi*, 12(4), 545-552.
- Deniz, O. (2009). *Van kent Merkezine Yapılan Göçler ve Göçün Kentsel Gelişim Üzerine Etkisi*. TÜCAUM V. Ulusal Coğrafya Sempozyumu, Ankara.
- Doyuran, L. (2018). *Kolektif Belleğin İnşası*. İstanbul: Cinius Yayınları.
- Ekmekçi, F. Ö. (1991). “Sözel Bellek ve Hatırlama”. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 20, 51-57.
- Elmastaş, N. Ve Yılmaz, S. (2015). “Van İlinde Göçler / Migrations In Van Province”, Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 10, 403- 428.
- Erdem, P. (2019). “17 Ağustos Marmara Depremi’ni Anma Töreni Haberlerinde Cisimleşen Belleği Okumak”, *Selçuk İletişim Dergisi*, 12(1), 142-163.
- Ergun, C. ve Tümtaş, M.S. (2014). “Göç ve Yoksulluk Kışkacında Yıkılan Bir Kent: Van”. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 2, 1-23.
- Genç, F. N. (2008). “Kriz İletişimi: Marmara Deprem Örneği”. *Selçuk İletişim Dergisi*, 5(3), 161-175.

- Ghulyan, H. (2017). “Lefebvre’nin Mekân Kuramının Yapısal ve Kavramsal Çerçevesine Dair Bir Okuma”. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 3, 1-29.
- Glesne, C. (2015). *Nitel Araştırmaya Giriş*. (Çev. Ali Ersoy ve Pelin Yalçınoglu). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Groh, J. M. (2015). *Mekân Yaratmak*. (Çev: G. Koca). İstanbul: Metis Bilim Yayınları.
- Göyünç, N. (1997). İslam Ansiklopedisi, Eskişehir: MEB Yayını, Cilt 8, 199.
- Hakan, S. (2019). Coğrafi Özellikleriyle Van. T. Bora (Editör). *Nüfus, Etnisite, Tarih ve Toplum “Dünyada Van”*. Birinci Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 67-87.
- Halbwachs, M. (2017). *Kolektif Hafıza*. (Çev: B. Barış). Ankara: Heretik Yayınları.
- Halbwachs, M. (2016). *Hafızanın Toplumsal Çerçevesi*. (Çev: B. Uçar). Ankara: Heretik Yayınları.
- Harmanşah, R. ve Nahya, Z. N. (2016). *Etnografik Hikâyeler*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Humbard, P., Kitchin, R. ve Valentine, G. (2018). *Mekân ve Yer Üzerine Büyük Düşünürler*. (Çev: E. Ş. Ataman). İstanbul: Litera Yayınları.
- Hançerlipoğlu, O. (1996). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Yayınları.
- İnal E. Paksoy E. N. (2012). “2012-2023 Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı’nın Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısı ile İncelenmesi”. *Fe Dergi*. 8(1), 34-42.
- Jeffrey, K. O. (2014). “Kolektif Bellek: İki Farklı Kültür” (Çev: M. Güneşdoğmuş). *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*. 1(2), 175-211.
- Karancı, A.N., Kalaycıoğlu, S., Başbuğ Erkan, B.B., Özden, A.T., Çalışkan, İ., Özakşehir, G. (2011) “Tabanlı- Van (23 Ekim 2011) ve Edremit – Van (9 Kasım 2011) Depremleri Raporu”. *ODTÜ Afet Yönetimi ve Uygulama Merkezi*.
- Kardaş, F. ve Tanhan, F. (2018). “Van Depremini Yaşayan Üniversite Öğrencilerinin Travma Sonrası Stres, Travma Sonrası Büyüme ve Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi”. *Yüzüncü Yıl Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 1-36.
- Kasapoğlu, A., Akbal, A., Ayalp, B., Toprak, G., Palamut, H., Kul, M., Odabaş, Z.Y. (2007). *Yeni Toplumsal Travmalar*. Ankara: Referans Yayıncılık.
- Keskin, N. (2014). “Kentlerde Yeni Bellek Mekânları: Kent Müzeleri”. *Cyprus Dergisi*, 25-39. 79, 25-57.

- Keskinok, Ç. (2001). “17 Ağustos Depremi, Kentleşme ve Planlama Sorunları Üzerine Düşünceler”. *Planlama Dergisi*, 3, 33-40.
- Kiper, P. (2001). “Doğal Afet-Planlama İlişkisi”. *Planlama Dergisi*, 3, 4-16.
- Kolukırmık, S. ve Tuna, M. (2009). “Türk Medyasında Deprem Algısı: Marmara Deprem Örneği”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 8(28), 286-298.
- Korkut, T., Parin, S. ve Tanhan, F. (2012). “Van Depremi Sosyo-Ekonomik ve Psikolojik Durum Tespiti Raporu”. *Çocuk Vakfı Çocuk Araştırmaları Merkezi*, 15, 9-58.
- Köseoğlu, A.M. (2015). *Afet Yönetimi ve İnsani Yardım*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kümbetoğlu, B. (2008). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kyvıg, D. E. ve Marty, M. A. (2016). *Yanıbaşımızdaki Tarih*. (Çev. N. Özsoy). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Levendoglu, M. F. (2019). *Toplumsal ve Kültürel Hayatın Politize Oluşu: 1990 Sonrası Van Örneği*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Laçiner, V. ve Yavuz, Ö. (2013). “Van Depremi Örneğinde Afetler Sonrası Yapılan Yardımlar ve Hukuki Çerçevesi”. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(5):115 -135.
- Layder, D. (2015). *Sosyolojik Araştırma Pratiği*. (Çev: S. Ünal). Ankara: Heretik Yayınları.
- Lefebvre, H. (2000). *Mekânın Üretimi*. (Çev: I. Ergüden). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Maxwell, J.A. (2018). *Nitel Araştırma Tasarımı*. (Çev: Mustafa Çevik Baş). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Mızrak, S. (2018). “Eğitim, Afet Eğitimi ve Afete Dirençli Toplum”. *MSKU Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 56-62.
- Mutlu, Y. (2016). “Bir ‘Türk’ Kadın Araştırmacı Olarak Türkiye’de zorunlu Kürt Göçü Çalışmasının Şeceresi”. *Etnografik Hikâyeler*. İstanbul: Metin Yayıncılık.
- Neuman, W.L. (2017). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri*. (Çev. Sedef Özge). Ankara: Yayın Odası Yayınları.
- Neyzi, L. (2011). *Nasıl Hatırlıyoruz? Türkiye’de Bellek Çalışmaları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Nora, P.(2006). *Hafıza Mekânları*. (Çev: M. E. Özcan). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Oğuz, H.Ş. (2012). “Alanda Bir Kadın”. *Fe Dergisi*, 4(1), 64-78.
- Öner, İ. (2007).“Afetin Sosyal Boyutları ve Sonuçları: Elazığ’dan İki Sosyal İlişki Türü Örneği”. *TMMOB Afet Sempozyumu Kitabı*.
- Özceylan, D. ve Coşkun, E. (2012). “Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Düzeyleri ve Afetlerden Sosyal ve Ekonomik Zarar Hedefleri Arasındaki İlişki”. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 41(1), 31-36.
- Özden, B. Özmen, A. T, (2013). “Türkiye’nin Afet Yönetimi Sistemine İlişkin Eleştirel Bir Değerlendirme”. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 49, 1-28.
- Özdemir, M. (2011). “ Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntem Bilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323- 343.
- Öztürkmen, A. (2001). “Sözlü Tarih: Yeni Disiplin Cazibesi”. *Toplum ve Bilim Dergisi*, 91, 116- 117.
- Parlatır, İ. vd. (1998). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Parin, S., Demirci, M.E. (2016). Sosyo-Ekonomik Göstergelerle Van, S. Parin (Ed.) *Van Kent Araştırmaları*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 11-17.
- Punch, K.F. (2005). *Sosyal Araştırmalar Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi Yayınları.
- Sancar, M. (2016). *Geçmişle Hesaplaşma*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sarlo, B. (2012). *Geçmiş Zaman*. (Çev: P. B. Charum ve D. Ekinci). İstanbul: Metis Bilim Yayınları.
- Sevim, Y. (2010). “Doğu Anadolu Bölgelerinde Terör Nedeniyle Boşaltılan, Yeniden Yerleşime Açılan Köylerde Yapılan Çalışmalarla İlgili Bir Değerlendirme”, I. Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu, Şırnak: Şırnak Üniversitesi.
- Sökmenşüer, Y.(2014) “ Bahçelievler ve Emek Mahallesi: Adresini, Sokağını Yitiren Semtin Tarihi”. *İdealkent Dergisi*, 11, 178-192
- Sönmez, E. (2010) “Muş İlinde Nüfus Hareketlerinin Nedenleri ve Sonuçları”, *Türk Coğrafya Dergisi*, 55, 45-57.
- Suda, E. Z. (2017). “Büyük Savaşın Doğu ve Batı Cephesinde Toplumsal Hafıza ve Hafıza Mekânları Gelibolu ve Alsace Lorraine”. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 56, 29-58.

- Südaş, İ. (2004). “17 Ağustos 1999 Marmara Depreminin Nüfus ve Yerleşme Üzerindeki Etkileri: Gölcük(Kocaeli) Örneği”. *Ege Coğrafya Dergisi*, 13, 73-91.
- Susam, A. (2015). *Toplumsal Bellek ve Belgesel Sinema*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Şahin İ. (2016). “Sosyal Acıya sosyolojik Yanıtlar Bir Sosyodise Olarak Sosyoloji”. *ZfWR Dergisi*, 8(3), 7-31.
- Şahin, Ö. (2004). “Geçmiş, Tarih ve Sözlü Tarih”. *Mülkiye Dergisi*, cilt: 28, sayı 224, s. 111-125.
- Şendeniz, Ö. (2018). “Felaketin Normallliği, Anormallliği: 2015 Hopa Sel Felaketini Yerel Medyadan Okumak”. *Kebikeç Dergisi*, 45, 193-224.
- Şengül, T. (2001). “Doğu Marmara Depreminin Kentlerin Yapılanması Üzerine Düşünceler”. *Planlama Dergisi*, 3, 24 –33.
- Taşçı, H. (2014). *Bir Hayat Tarzı Olarak Şehir, Mekân, Meydan*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Tek, A. (2018). “Felaketin Belleği:’66 Varto Depremi ve Etrafında Oluşan Kolektif Hafıza”. *Kebikeç Dergisi*, 45: 145-164.
- Tokmak, M. (2016). “Sözlü Tarih Ve Derinlemesine Görüşme”. *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3, 83-98.
- Tuğrul, S. (2014). “AVM’li Hatırlama ve Unutma”. *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 1(2) : 16-33.
- Tukin, C. (1945). *Van Bölgesi Tarihi Kaynakları, Beşinci Üniversite Haftası, 1944 Van*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını, 253-255.
- Uludağ, Z. ve Aycı, H. (2016). “Modernitenin Güçlü Sahnesi Erken Cumhuriyet Dönemi Ankara’sın da Kolektif Belleğin İnşası ve Toplumsal Unutma Süreci”. *İdeal Kent Dergisi*, 746- 773.
- Uslu, A. (2016). “Hafıza ve Geçmişin Talebi Olarak Tarih Arasındaki Ayrım”. *Vira Verita Dergisi*, 43- 51.
- Yıldız, M. Z. (2016). “Geç Osmanlı Döneminde Van Kentinde Nüfus, Etnisite ve Yerleşme.” E. Çağlayan (Ed.). *Nüfus, Etnisite, Tarih ve Toplum “Dünyada Van”*. İstanbul: İletişim Yayınları, 19-40.

TABLULAR DİZİNİ

Tablo 1. Cumhuriyet sonrası Van ve çevresinin etkileyen tarihi depremleri	33
Tablo 2. Muradiye – Van Depremi ile ilgili bilgiler	34
Tablo 3. 2011 Van depremleri ile ilgili bilgiler.....	36
Tablo 4. Görüşmecilerin Cinsiyete Göre Dağılımı	58
Tablo 5. Görüşmecilerin Yaşa Göre Dağılımı.....	59
Tablo 6. Görüşmecilerin Medeni Durum Dağılımı	59
Tablo 7. Görüşmecilerin Doğum Yerlerine İlişkin Dağılımı	59
Tablo 8. Görüşmecilerin Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı	60
Tablo 9. Görüşmecilerin Mesleklere Göre Dağılımı.....	60

HARİTALAR DİZİNİ

Harita 1. Van Kenti Deprem Tehlike Haritası.....	33
Harita 2. Van ili lokasyon haritası.....	50

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1. 1918 Öncesi Van Kenti	52
Fotoğraf 2. Eski Van Kentinin Bugünkü Görünümü	53
Fotoğraf 3. Van kentinin son görünümü	54

Ek 1. Ulusal Basında Van Depremlerini Ele Gazete Haberleri ve Manşetleri

HABERLER.COM

VAN'DAKİ ŞİDDETLİ DEPREM, TÜRKİYE'Yİ YİNE ACIYLA SARSTI

17 AĞUSTOS GİBİ

1999'daki 7.4'lük Marmara depremi kadar yıkıcı olan Van'daki 7.2'lik deprem ilk belirlemelere göre 139 can aldı, yüzlerce kişi yaralandı. En ağır yıkım Erciş'te...

25 SANİYELİK DEHŞET YERLE BİR ETTİ

20 bine yakın can alan 7.4'lük Marmara depreminden sonra Türkiye bu kez 7.2'nin şokunu yaşıyor. Dün saat 13.41'de Van'ı vuran büyük afet 25 saniye sürdü, binlerce yitli, hilde parkin içinde sokaklara döktü. Van merkezde 93, Erciş'te 45, Bitlis'te 1 olmak üzere 139 kişi öldü. Yüzlerce kişi yaralandı. 5.7'ye varan aftılar korku yaratıyor.

ERCIŞ'İN FERYADI YETİŞİN ÖLÜYORUZ

Yüzeye yakındığı nedeniyle 17 Ağustos depremi kadar yıkıcı şiddetli depremde zemin ve ulaşım çöktü, elektrikler kesildi. En ağır tablo, Erciş ilçesi'nde ortaya çıktı. Öğrenci yurdu dâhil 35 bina çöktü. Çarık yayına çıkan Demireye Başbakan, "Natsun, her yer yıkıldı, insanlar can çekiyor" diyerek, acil yardım çağrısında bulundu.

**HABER
TÜRK**

24 Ekim 2011 PAZARTESİ GÜCÜ ÖZGÜRLÜĞÜNDE Fiyatı: 50 krt

7.2

2 KADIN ENKAZ ALTINDAN BÖYLE KURTARILDI

Van merkezinde çöken 7 katlı binada can pazan yapan iki kadın enkaz altından kurtarıldı. Kurtarılan kadınlar yaralı olarak hastaneye kaldırıldı.

Kandilli: Bin ölü olabilir

14 şehirde hissedildi

Cezaevi çöktü 150 kişi kaçtı

6.5 saatte kurtarıldı

Van Gölü taşabilir

Başbakan Erciş'e gitti

Peres aradı: Yardım edelim

■ TÜRKİYE'Yİ SARSAN DEPREM FELAKETİNDEN HABERLER VE FOTOĞRAFLAR 2, 3, 4, 5, 6, 7 VE 8'İNCİ SAYFALARDA

İLK KUPON BUGÜN

Çocuklar arkadaşınız CAILLOU artık hep yanınızda olacak

CAILLOU EĞLENCE SİHİRBAZI

RENKLI TVY EKİRAN 25 çizgi film 10 gününü bekleyin

SADECE 59 KUPONA

Hakkâri'de 3 şehit daha

Bir astsubayımız çatışmada, 2 asker mayınla şehit düştü

PKK'lıların kışkırttığı Halekati Kazan Vadisi'nde çıkan çatışmada, bir astsubay şehit oldu, 6 asker yaralandı.

Çatışmada 4 PKK'lı öldürüldü. Sermüdüni'de ise teröristler yıldırtı mayın patlattı, 2 asker hayatını kaybetti. 17'de

Teröre karşı on binler yürüdü

Van'da 7.2'lik deprem

ACI ÜSTÜNE ACI

Vatandaşlar kazma kürekle yardıma koştu
Her geçen gün, acısı bir de göğüsleri "patlar" her bir aile acısına kapılan Van'da da acıya köle. Bulmaca üç gazete başta bir işe uğramayan belediye başkanlığı bir şekilde hızlıca arama için 9 yere ulaştırıldı. Van'da 7.2'lik depremle Van'da en az 1000 kişi hayatını kaybetti.

Çukurca'da verdiğimiz şehitlerin acısı dinmeden Türkiye, Van'da meydana gelen şiddetli depremle yıkıldı

3 şehit verdik 4 PKK'lı öldürüldü
Hakkâri'nin Şirvanlı 4'üncü askeriyeye tahsisinde bulunan 291 askerlik öğrencisi mayas patlaması sonucu şehit oldu. Çıkış noktası Hakkâri'nin Çukurca İlçe Komutanı Vahid'in operasyonunda PKK'lılarla yapılan savaşta 3 asker şehit, 4 asker yaralandı. PKK'lılar ise 4 askerlik öğrenciyi öldürdü. Terör örgütü lideri başkanı konuştu.

Türkiye dün de yığılter için sokağa çıktı
Haber 6 da
30 Ekim'de milyonlar teröre karşı yürüyecek
Haber 6 da
Başbakan'ı yalnız bırakmayın
Terör belası yok etmek, sadece hükümetin işi değildir, her bir vatandaşın da işidir. Bu konuda herkesin birlikteliği önemlidir. 30 Ekim'de Türkiye genelinde terörle mücadele yürüyüşleri yapılacaktır.
Rıza Zelyut

Yüzlerce insan enkaz altında...
Depremden ilk saldıran Van'da her geçen gün, acısı bir de göğüsleri "patlar" her bir aile acısına kapılan Van'da da acıya köle. Bulmaca üç gazete başta bir işe uğramayan belediye başkanlığı bir şekilde hızlıca arama için 9 yere ulaştırıldı. Van'da 7.2'lik depremle Van'da en az 1000 kişi hayatını kaybetti.

MERKEZDE 10 APARTMAN
30 seneye süren depremin insanları evlerinden dışarı fırlatmış ve sokaklara sürmüştü. Bu da her zaman olduğu gibi trafik ve haberleşmenin kilitlenmesine sebep oldu. Kimi süre sonra Van merkezinde 10 apartmanın yıkıldığı anlaşıldı.

BASBAKAN VAN'A GİTTİ
DEPREMDEN sonra Türkiye'deki tüm kamu kuruluşları ile sivil toplum kuruluşları Van'a sefer edildi. Sağlık Bakanı, ambulans uçakları Van'a geldi. Başbakan Erdoğan, Yürümeğe Başla ve Terörle Mücadele için yürüyüşüne katıldı.

Erciş çığlığı!
Depremden sonra Erciş'e acı ve üzüntü yağdı. Erciş'te bulunan Erciş Devleti Başkaları Zülfi Karagözü bölgeye feci durumu su anı sızdırıyor. Anlaşılacak gibi deprem, çok sayıda ölü var. Araç geçiremiyorlar. Çok acı yarandı. Yardım etmeyin. Sağlık ekibi geliyor, yardım etmeyin.
Haber 4'te
Depremle ilgili haberler ■ 2 ve 4'te

En az 1000 kişi can verdi
Kandilli Rasahane Müdürü Prof. Dr. Mustafa Erkin, depremin Van'da 7.2'lik olduğunu söyledi. Erkin, "Depremle ilgili 9 merkezde 3000 kişi hayatını kaybetti. Van'da en az 1000 kişi hayatını kaybetti." dedi.

TSK'dan 5 kuruma taburu, 8 uçak
Haber 4'te

TUNCAY ÖKTEM
Raspiste Yatacak
Olana Öğütler

Cumhuriyet

Tuncay Öktem, Silivri Esat
Kampında yasadıkları
muamelelere karşı
kızgın bir şekilde
yığıldığı haklı olarak
gözetilene sesler

07. YIL SAYI: 31429 / 1 TL 400 (Yeni) (KDV Dahil) 13 TL

KURUCUSU: YUNUS NADI (1904-1948) BAŞYAZARLARI: NADİR NADI (1945-1997) İLHAN SELÇUK (1992-2010)

24 EKİM 2011 PAZARTESİ

Deprem ülkesi Türkiye'de bu kez Van sarsıldı. Binalar yıkıldı, çok sayıda ölü ve yaralı var

7.2'lik felaket

Van'da merkez üssü Tabanlı köyü olan 7.2 büyüklüğünde deprem meydana geldi. 25 saniye süren deprem, Erciş'te vurdu. Van'da 50, Erciş'te de 30'dan fazla bina çöktü. Yetkililer, 700'den fazla kişinin yaşamına yitirmiş olabileceğini söyledi. YUSUF ZİYA CANSEVER'in haberi ■ 8. Sayfa

Çevre illerde de hissedilen deprem nedeniyle köylerde hasarın büyük olabileceği belirtiliyor. Yüze yakın olması nedeniyle yıkıcı etkisi büyük olan deprem sonrası yaklaşık 1000 kişi hastaneye kaldırıldı. Depremi ardından onlarca arıcı sarsıntı yaşandı. MAHMUT ORAL'ın haberi ■ 8. Sayfa

Uzmanlar, Van'daki yurtaşlara "hasarlı binalara girilmemesi" uyarısında bulundu. Arıcı sarsıntıların da büyük olabileceğine dikkat çeken uzmanlar, başka bir bölgeyi tetikleyebileceğini düşünüyor. Prof. İspirar, depremin çok büyük olduğunu ve 10 şiddetinde hissedildiğini söyledi. ■ 11. Sayfa

YARDIM GEÇİKTİ

Minibüs ışığında yaşam arayışı

CHP heyetiyile Mus'tan Erciş'e geçiyoruz. Erciş'te neredeyse yarı bir. Yüzerce kişinin enkaz altında olduğu tahmin ediliyor. Saatler geçmesine rağmen devlet Erciş'te henüz yok. Hava daha da soğuyor, her taraf hâlâ karanlık. el fenerleri, arabaların farları, ambulansların lambasından başka görünen ışık yok. İnsanlar enkaz altındaki kurtarılabilmek için canına çalışıyor... İZAK KANSU'nun izlenimleri ■ 10. Sayfa

Yüzlerce kişi enkaz altında. Arama kurtarma ekipleri bölgede

Zamanla yarış

Hasarlı cezaevi boşaldı

Depremde duran yıkılan Van M Tipi Cezaevi'nin yaklaşık 200 sanık ve hükümlüsü başı boş kaldı. Mahkûmlardan 50 kademesi aileleriyle görüşmek üzere cezaevine döndüğü öğrenildi. Ceza ve Teşkilat Genel Müdürü Mehmet, bilgilerin sınırlı olduğunu ve cezaevinden ayrılanlar ve dönenlerin sayısını tespit edilemediğini kaydetti. ■ 10. Sayfa

Başta Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi, Kızılay ve TSK harekete geçen çevre illerden arama kurtarma ekipleri Van'a yönlendirildi. İlk etapta yurtaşlar kendi çabalarıyla arama kurtarma faaliyetlerini yürütürken bölgeye giden ekipler çalışmalarına başladı. Genelkurmay 6 tabur görevlendirdi. Başbakan Erdoğan ve bakanlar da bölgeye gitti. ■ 10. Sayfa

► İSRAİL'DEN YARDIM ÖNERİSİ ■ 12. Sayfa ► KOORDINASYON EKSİĞİ VAR ■ 12. Sayfa ► YILLARDIR DEĞİŞMEYEN KADER ■ 12. Sayfa

MUSTAFA SÖNMEZİN

YAZISI

■ 6. Sayfa

HÜSEYİN BAŞIN

YAZISI

■ 12. Sayfa

FENERBAHÇE

SAMSUN'A TAKILDI

■ Spor'da

ISSN 975-1300-0936

9 77 1300 935002

Hakkâri'de çatışma ve mayın: 3 şehit

Hakkâri'nin Çukura ilçesine bağlı Kazım Valisi'de PKK'lılarla çıkan çatışmada 1 asker hayatını kaybetti. Çatışmada 6 er de yaralandı. Şehit olan ilçesinin Tekeli bölgesinde arazi arama faaliyeti yürüten askerlerin geçiş esnasında yola düşen el yapımı mayın patlaması sonucunda da 2 asker şehit oldu. ■ 5. Sayfa

İzmir'de on binler terörü lanetledi

İzmir Şehit Atilenler Derneği öncülüğünde düzenlenen "Terör Laneti" mitingine on binlerce kişi katıldı. Gündoğdu Meydanı'nda mitingde okunan "İzmir burada hükümet terörlü", "Özdeğir sınırlarımız" sloganları atıldı. Katılımcılara dağıtılan genciler ve kadınlar tarafından düzenlenen İzmir Büyükşehir Belediyesi Başkan Kocaoğlu da katıldı. ENRE DÜKKER-METE KAZIK'ın haberi ■ 5. Sayfa

GÜNDEM

Mustafa BALBAY

mbalbay@cumhuriyet.com.tr

Piri Reis'le Ege'de...

Birçok bakımdan "en büyük denizci" olarak bilinen Piri Reis'in hayatını anlatan "Piri Reis'in hayatı" kitabının tanıtımını yapan Mustafa Balbay'ın haberini okuyun. ■ 6. Sayfa

İstanbul Hastanesi
www.istanbulhastanesi.com.tr
Reservasyon: 21 21 500
Devlet Hastanesi Hastane Ücreti Ödenmeden

DOKTORLARIMIZ

Dr. N. Akdoğan	Dr. M. Akdoğan
Dr. H. Akdoğan	Dr. S. Akdoğan
Dr. Z. Akdoğan	Dr. Y. Akdoğan
Dr. A. Akdoğan	Dr. B. Akdoğan
Dr. C. Akdoğan	Dr. D. Akdoğan
Dr. E. Akdoğan	Dr. F. Akdoğan
Dr. G. Akdoğan	Dr. H. Akdoğan
Dr. İ. Akdoğan	Dr. J. Akdoğan
Dr. K. Akdoğan	Dr. L. Akdoğan
Dr. M. Akdoğan	Dr. N. Akdoğan
Dr. O. Akdoğan	Dr. P. Akdoğan
Dr. Q. Akdoğan	Dr. R. Akdoğan
Dr. S. Akdoğan	Dr. T. Akdoğan
Dr. U. Akdoğan	Dr. V. Akdoğan
Dr. Y. Akdoğan	Dr. Z. Akdoğan

TAMARA OTEL
GRUP FASIL "A" ile
Tür. Turizm Bakanlığı
T.C. Sağlık Bakanlığı

TRAKYA BİLİMSEL
Bilimsel Araştırma ve Uygulama
Societ

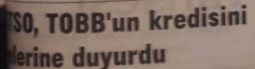
RESCATE
Hotel ailesi olarak
ve çevresinde meydana
gelen depremten dolayı
yanlışlıklarını kaybeden bütün
sahiplerimize Allah'tan
rahmet, yakınlarına
sıvasağlığı, yaralılarına acil
şifalar dileriz.

U'de eğitim
Sabat'ta başlayacak

Yusuf Ziya Özcan, Van Yünlüce Yıl
öğretiminde eğitim öğretime sabat ayında
başlayacağını söyledi.

KARA'DAN VAN'A
YARDIM TIRI

Van Kültür ve Yardımlaşma
Derneği tarafından toplanan yardımlar
Van'a yola çıkartılıyor. Sayfa 6'da

SO, TOBB'un kredisini
Vanlılara duyurdu

Van Ticaret ve Sanayi Odası, 23
Ekim 2011 tarihinde Van ve
çevresinde meydana gelen
depremin sonrası, depremden etkilenen
hükümet kurumlarına ve sivil toplum
kuruluşlarına ekonomik destek sağlamak
amacıyla Van'da faaliyet gösteren
Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile
birlikte bir komisyon kurdu.

Günlük Siyasi Haber Gazetesi
www.vansesigazetesi.com
vansesi
03 Kasım 2011 Perşembe Sayı: 18361 Yıl: 63 Fiyatı: 50 Kuruş

495 SAL
Bu sızın
ve her
Sezon
meraklan
tır
anlatılır

Karaloğlu: Yardımlar koordineli dağıtılıyor

Vali Münir Karaloğlu, deprem nedeniyle gönderilen yardımların dağıtımında herhangi bir sıkıntı ya da koordinesizlik olmadığını, bu konuda yapılan haberlerin de gerçeği yansıtmadığını söyledi.

Valilik Toplantı Salonu'nda düzenlenen bir araya gelen Karaloğlu, burada 7-2 bük depremin ve sonrasında yaşananlarla ilgili olarak değerlendirilmelerde bulundu, kendisine yöneltilen sorulara da yanıtlar verdi. Van merkezli olarak büyük bir felaket ve yıkımın kapı karpaya kaldığı Van ve depremde yaklaşık 600 kişinin hayatını kaybettiğini belirten Vali Karaloğlu, bunun yanında binlerce insanın da yaralandığını kaydetti. 2'de

BÖLGEYE GELEN SEZEN AKSU, DEPREMZEDELERE MORAL VERMEYE ÇALIŞTI

Van'da meydana gelen depremin yaralıları ziyaret eden Sezen Aksu, bölgeye gelerek depremzedelere moral vermeye çalıştı. Depremde yaralanan vatandaşların, tedavi gördükleri hastanelerde ziyaret eden Aksu, korteje gördüğü tabirini kendisine adanmışlığını söyledi. 2'de

ERCİŞTE 146 OKULDAN 53'Ü HASAR GÖRDÜ

Erceğ ilçesinde meydana gelen 7,2 büyüklüğündeki depremde köy ve merkezdeki 146 okuldan 53'ü hasar gördü. 1927 yılında yapılan ve 3 depreme geçiren bir okulda çatlak bile olmayınca yeni yapılan binaların hasar görmemesi vatandaşların şaşkınlığına sebep oldu. Devamı sayfa 7'de

VAN'A 800 ÖĞRETMEN ATANDI

Millî Eğitim Bakanlığı, Van'da görev almak üzere atanan 800 öğretmenin 14 Kasım'da görevine başlayacaklarını açıkladı. Sayfa 2'de

AKDAMAR OTELİ

Haftanın her günü
işleten yemeklerimizde
değişik menü seçenekleriyle
süz misafirlerimize kalınlık
ve şifalı yemekler
suzaktan mutluluk
deryeyeniz

Karar Kararı: Çarşamba, 14 Kasım 2011
Tarih: 412 214 99 25 - 44 8888 - Faks: 412 212 88 88 - Çarşamba, 412 214 99 25 - Çarşamba 412 214 99 25
www.akdamarhotel.com.tr - www.akdamarhotel.com.tr - www.akdamarhotel.com.tr

JAPON KARDEŞİM MIYUKİ, EVİNE HOŞGELDİN

Enkazdan sağ çıkarılan Japon gönüllü yine geldi -Depremde yıkılan Bayram Oteli enkazından yaralı olarak kurtulan, Japon yardım gönüllüsü Miyuki Konnai, yardım çalışmalarını bıraktığı yerden devam ettirmek için Van'a döndü -Miyuki Konnai: "Evimdeyim şimdi. Tamamen iyileştim ve AAR'nin aktivitelerine katılmak için tüm enerjimle hazırım" dedi.

Depremde yıkılan Bayram Oteli'nin enkazından yaralı olarak kurtulan Japon AAR yardım kuruluşu gönüllüsü Miyuki Konnai, yardım çalışmalarını bıraktığı yerden devam ettirmek için Van'a geldi.

Konnai, Van Ferit Melen Havaalanı'nda Van Valiliği Acil

Hazırladığı notların yardımıyla Türkçe açıklama yapan Miyuki Konnai, yeniden Van'da bulunmaktan mutluluk duyduğunu söyledi. Konnai, 23 Ekim 2011'de meydana gelen depremin ardından Japon doktor Atsushi Miyazaki ile Van'a gelerek yardım çalışmalarına katıldığını

hatırladı. Konnai, Japon doktor Atsushi Miyazaki'nin ise enkazda yaşamını yitirdiğini kaydetti. Yarını bıraktığı çalışmalarını tamamlamak üzere geldiğini anlatan Konnai, "Evimdeyim şimdi. Tamamen iyileştim ve AAR'nin aktivitelerine katılmak için tüm enerjimle hazırım. Benim değerli iş arkadaşım Miyazaki için çok teşekkür ediyorum. Bunu asla unutmam. AAR'nin Van'daki aktivitelerine katılmak sadece benim değil, Miyazaki'nin de isteğidir" dedi.

Konnai, Van'da iki hafta boyunca yardım çalışmalarına katılacağını ifade etti.

"Miyuki Konnai'ye teşekkür ediyoruz". Havaalanında İl Afet Acil Durum Müdürlüğü Arama Kurtarma ekipleriyle birlikte Konnai'yi çiçeklerle karşılayan Van Valiliği Acil Müdahale Ekop Başkanı Cemil Karabayram, "Van'a gelen Miyuki Konnai'ye çok teşekkür ediyoruz" dedi.

Karabayram, Japonya'nın Van'a olan sevgi dolu bu hislerini unutmaya-acaklarını söyledi. Depremde yaşamını yitiren Atsushi Miyazaki'yi de güzellikler içinde anıtlarını ifade eden Karabayram, "Miyuki Konnai'ye de Türkiye'ye ve Van'a hoş geldin diyoruz. Van valiliği adına gece gündüz denmeden mücadele veren bu güzel gönül insanlara çok teşekkür ediyoruz" diye konuştu.

Association for Aid and Relief (AAR) adı yardım organizasyonunda görevli Miyuki Konnai ile Japon doktor Atsushi Miyazaki, 23 Ekim'deki büyük depremin ardından yardım çalışmalarına katılmak üzere Van'a gelmişti.

Konnai ve Miyazaki Van'da Bayram Oteli'ne yerleşti, bayramda karın keserek fakir vatandaşlara dağıttı. Van'daki 9 Kasım'da meydana gelen 5.6 büyüklüğündeki ikinci depreme otelde yıkılan Atsushi Miyazaki yaşamını yitirdi. Konnai ise yaralı olarak enkazdan çıkarılmıştı.

Müdahale ekibi ile kendisini enkazdan yaralı çıkararak İl Afet Acil Durum Müdürlüğü Arama Kurtarma ekipleri ve kentte görev yapan AAR yardım kuruluşu gönüllüleri tarafından çiçeklerle karşılandı.

söyledi. Miyuki Konnai, konakladıkları Bayram Oteli'nde 9 Kasım 2011'de meydana gelen 5.6 büyüklüğündeki depremden yıkılan otel enkazından yaralı olarak kurtarıldığını

Miyuki'nin deprem hikayesi

Yıkılan Bayram Oteli'nin enkazından yaralı kurtarılan kadının, 7 kişilik Japon yardım ekibi ile Van'a gelen Miyuki Konnai olduğu öğrenildi.

Van merkezli depremin en çok hasarı verdiği Erzurum ilinin köylerinde çalışan yürüten Japon Association for Aid and Relief (AAR) adı yardım organizasyonunda görev yapan Yoneka Ota, Miyuki Konnai ve Atsushi Miyazaki, 23

Ekim'den ikinci depremin yaşandığı güne kadar Van'da bulunuyorlardı.

Miyuki Konnai ve Atsushi Miyazaki, Van'da satın aldıkları karın kesici bıçakları, kesim cesetinde kullanılan Japon yardım ekibi popülere boyadıkları sırtı Akkırı Mahallesi'nde ailelerinde ve arkadaşlarında yaşayan depremlerden kaçmıştı.

Japon yardım ekibinden Yoneka Ota alkışını dinlerken Miyuki Konnai ve Atsushi Miyazaki'nin Van'da kaldığı Bayram Oteli'ne yerleştiği öğrenildi. Meydana gelen 5.6 büyüklüğündeki depreme yıkılan otelde enkazından çıkarılan 5.5 saat sonra kurtarılan Vanlıların Japon kardeşi Miyuki Konnai, alkışını dinlemiştir.

Miyuki Konnai, youkoso

7.2 şiddetinde DEPREM

Van'da dün 7.2 büyüklüğünde bir deprem meydana geldi. Halkın çok büyük bölümünün panik yaşadığı ve binlerce kişi hayatını kaybettiği bir depremde, Van'da 15 civarında bina yıkılırken, birçok binada ise hasar oluştu. Van merkezinde binlerce kişi hayatını kaybetti, birçok yaralı oldu. Erçiş'te 80 bina yıkıldı. Saat 13.41'de meydana gelen deprem Erçiş'te 3 gün tatil edilirken, Van'da 1 hafta tatil edildiği öğrenildi. Deprem sonrası 29'yu aşkın sarsıntı daha olduğu bildirildi. Erçiş'te 80'yi aşkın binanın yıkılmasına neden oldu, özellikle Vanolu ve Beyazlı mahallelerinde ciddi hasarlar meydana geldi. Kurtarma çalışmalarını geç saatlere kadar sürdüren AFAD, yaralıların hastanelere kaldırılmasını sağladı. Deprem Van'ın yanı sıra; Mus, Bitlis, Erzurum, çevredekilerin alkaşlarıyla hastaneleri, el feneri ve jeneratörler bile hasara uğradı. Depremi hasar verdiği Bitlis'te de enkazdan 9 yaşındaki bir çocuğun cesedi çıkarıldı.

Bölge haber-Derleme
Depremi merkez Van'ın Tabanlı köyü civarında meydana geldi. Kent merkezinde de binlerce kişi hayatını kaybetti. Çatıları ve binaları yıkılan evler, duvarları çöken birçok bina enkaz oldu. Yine yıkılan binaların enkazından kalan birçok araç kullanılmaz hale geldi. Bazı mahallelerde doğalgaz kesildi. Deprem Van'da 3 gün tatil edildi. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve Sağlık Bakanı Van Valisi Münir Çelebi'ni arayarak bilgi aldı. Başbakan dün Van'a gelirken, CHP Van İlçe Başkanı'nun doğuşunu duyurduğu bildirildi.

Van'da 35 yıl önce benzer bir deprem meydana gelmiş ve 7.5 şiddetinde bir sarsıntı olmuştur.

Deprem Mus'ta da hissedildi. Mus'un Ali Cinar, yapıldığı açıklanmadı, bölgedeki alayın herhangi bir anlam taşımadığı belirtilirken, Van'da 4 araç afet malzemesi taşıyor. Van'da 4 araç afet malzemesi taşıyor.

Van'da 35 yıl önce benzer bir deprem meydana gelmiş ve 7.5 şiddetinde bir sarsıntı olmuştur. Deprem Mus'ta da hissedildi. Mus'un Ali Cinar, yapıldığı açıklanmadı, bölgedeki alayın herhangi bir anlam taşımadığı belirtilirken, Van'da 4 araç afet malzemesi taşıyor. Van'da 4 araç afet malzemesi taşıyor.

Van'da 35 yıl önce benzer bir deprem meydana gelmiş ve 7.5 şiddetinde bir sarsıntı olmuştur. Deprem Mus'ta da hissedildi. Mus'un Ali Cinar, yapıldığı açıklanmadı, bölgedeki alayın herhangi bir anlam taşımadığı belirtilirken, Van'da 4 araç afet malzemesi taşıyor. Van'da 4 araç afet malzemesi taşıyor.

Öte yandan, Afet ve Acil Durum Müdahale Müdürlüğü (AFAD) tarafından da Van'a arama kurtarma ekibi gönderildiği öğrenildi. AFAD Müdürü Abdurrahim Doğancaş ise Van'da 3 ekip gönderildiğini söyleyerek, 2 ekip daha gönderileceğini belirtti.

Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığından yapılan açıklamada, "Deprem, Van ve ilçelerinde çok kayıtlı hissedilmiş olup, ilk bilgilere göre hasar ve can kaybı meydana getirmiştir" denildi.

Van'da meydana gelen depremin ardından başkent Ankara'dan Kurtulay ve Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı 74 kişilik arama kurtarma ekibi de Van'a geldi.

Van'da meydana gelen depremin ardından Ankara Büyükşehir Belediyesi ve Kurtulay hareketi geçti. Öncelikli olarak enkaz altındaki yaralıları kurtarmak amacıyla Van'a arama kurtarma ekibi gönderildi.

Van'da meydana gelen depremin ardından başkent Ankara'dan Kurtulay ve Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı 74 kişilik arama kurtarma ekibi de Van'a geldi.

Bölgeye gelen ilk ekiplerin ardından yaklaşık 18 saat sonra jine Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı 4 araç ve 16 kişiden oluşan arama-kurtarma ekibi de karayolu ile bölgeye hareket etti.

Van'da meydana gelen depremin ardından başkent Ankara'dan Kurtulay ve Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı 74 kişilik arama kurtarma ekibi de Van'a geldi.

Van'da meydana gelen depremin ardından Ankara Büyükşehir Belediyesi ve Kurtulay hareketi geçti. Öncelikli olarak enkaz altındaki yaralıları kurtarmak amacıyla Van'a arama kurtarma ekibi gönderildi.

Biyas ve Demet Erişkin isimli çiftin depremde korunduğu haber yapıldı. Derinlik, duvar çökmesi, düşen duvarlar hastane fotoğrafları çekilene kadar devam etti.

Öte yandan, Van'ın Van'a 6'ya uzanan, 15'li gözetli 21 kişiden oluşan bir yarıdan ekibi gönderildi. Afet ve Acil Durum Müdürlüğü Akatı Dayı, diğer ekiplerle birlikte bir kurtarma arazi gönderildiği belirtildi.

Van'da meydana gelen depremin ardından başkent Ankara'dan Kurtulay ve Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı 74 kişilik arama kurtarma ekibi de Van'a geldi.

Van'da meydana gelen depremin ardından Ankara Büyükşehir Belediyesi ve Kurtulay hareketi geçti. Öncelikli olarak enkaz altındaki yaralıları kurtarmak amacıyla Van'a arama kurtarma ekibi gönderildi.

Biyas ve Demet Erişkin isimli çiftin depremde korunduğu haber yapıldı. Derinlik, duvar çökmesi, düşen duvarlar hastane fotoğrafları çekilene kadar devam etti.

Öte yandan, Van'ın Van'a 6'ya uzanan, 15'li gözetli 21 kişiden oluşan bir yarıdan ekibi gönderildi. Afet ve Acil Durum Müdürlüğü Akatı Dayı, diğer ekiplerle birlikte bir kurtarma arazi gönderildiği belirtildi.

Van'da meydana gelen depremin ardından başkent Ankara'dan Kurtulay ve Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı 74 kişilik arama kurtarma ekibi de Van'a geldi.

Van'da meydana gelen depremin ardından Ankara Büyükşehir Belediyesi ve Kurtulay hareketi geçti. Öncelikli olarak enkaz altındaki yaralıları kurtarmak amacıyla Van'a arama kurtarma ekibi gönderildi.

Kayıp ilanları
Yüksek tutulmuş
Yüksek tutulmuş
Çoklu SÜRÜCÜ

Bölgeye dair güncel haberler, spor haberleri, ekonomi haberleri, siyasi haberler ve yorumlar bu sitede...

BÖLGE
Güncel Haber Gazetesi
Yeni Nesil Yayınları
Cenazeler
Büyük Haber

İKİNCİSİN
Ofset Matbaacılığı
- Fatura
- Ders notları
- Kartvizit
- Broşür
- Defter
- Afis
- Zarf
- Çift
- Tabela
- İnceleme
- Tabela
- Maket

Ek 3. Bayram Oteli ile İlgili Fotoğraflar

Bayram Oteli'nin Deprem Öncesi Hali

Bayram Oteli'nin Deprem Sonrası Hali

Bayram Oteli'nin Yerine Kurulan İş Hanı

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : TAŞKIN, Sevda
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri : 1990 - Bitlis
Telefon : 0541 954 28 12
E-mail : sevdaskn35@gmail.com

Eğitim

Derece Eğitim Birimi Mezuniyet Tarihi

Yüksek Lisans	Sosyoloji	2019
Lisans	Sosyoloji	2014

Yabancı Dil

İngilizce

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

LİSANSÜSTÜ TEZ ORIJİNALLİK RAPORU

01/07/2019

Tez Başlığı / Konusu:

“Bir Hafıza Çalışması: Kolektif Bellek Üzerinden 2011 Van Deprenlerine Bakmak”

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 113 sayfalık kısmına ilişkin, 01/07/2019 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %9 (yüzde dokuz) dur.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7words)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

01/07/2019
Sevda TAŞKIN

Adı Soyadı : Sevda TAŞKIN
Öğrenci No : 159201205
Anabilim Dalı : Sosyoloji
Programı : Sosyoloji
Statüsü : Y. Lisans ■

Doktora□

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Selda TUNCER

16/07/2019

ENSTİTÜONAYI
UYGUNDUR

Doç. Dr. Bekir KOÇLAR
Enstitü Müdürü